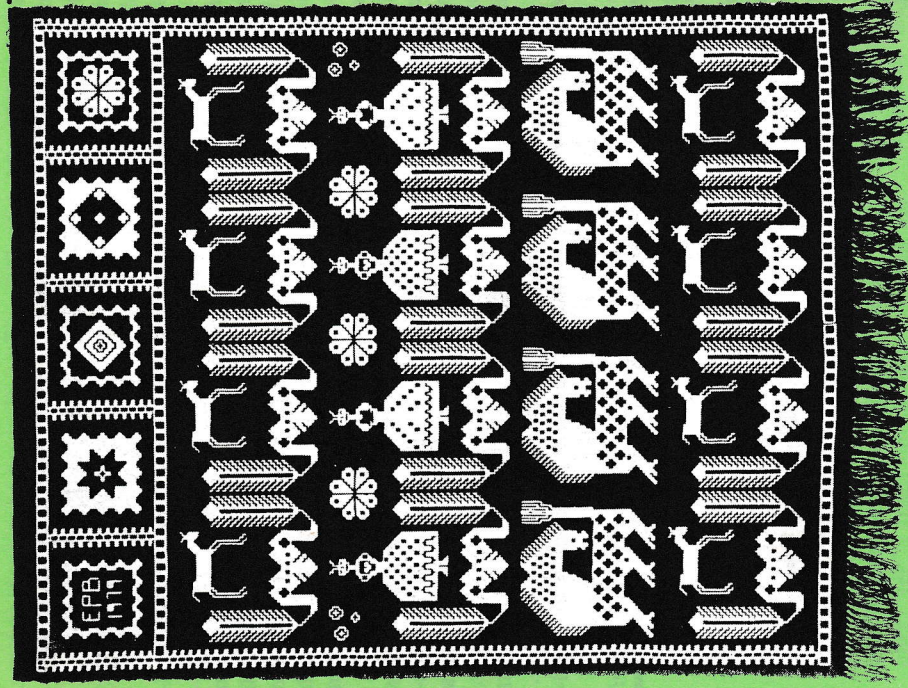
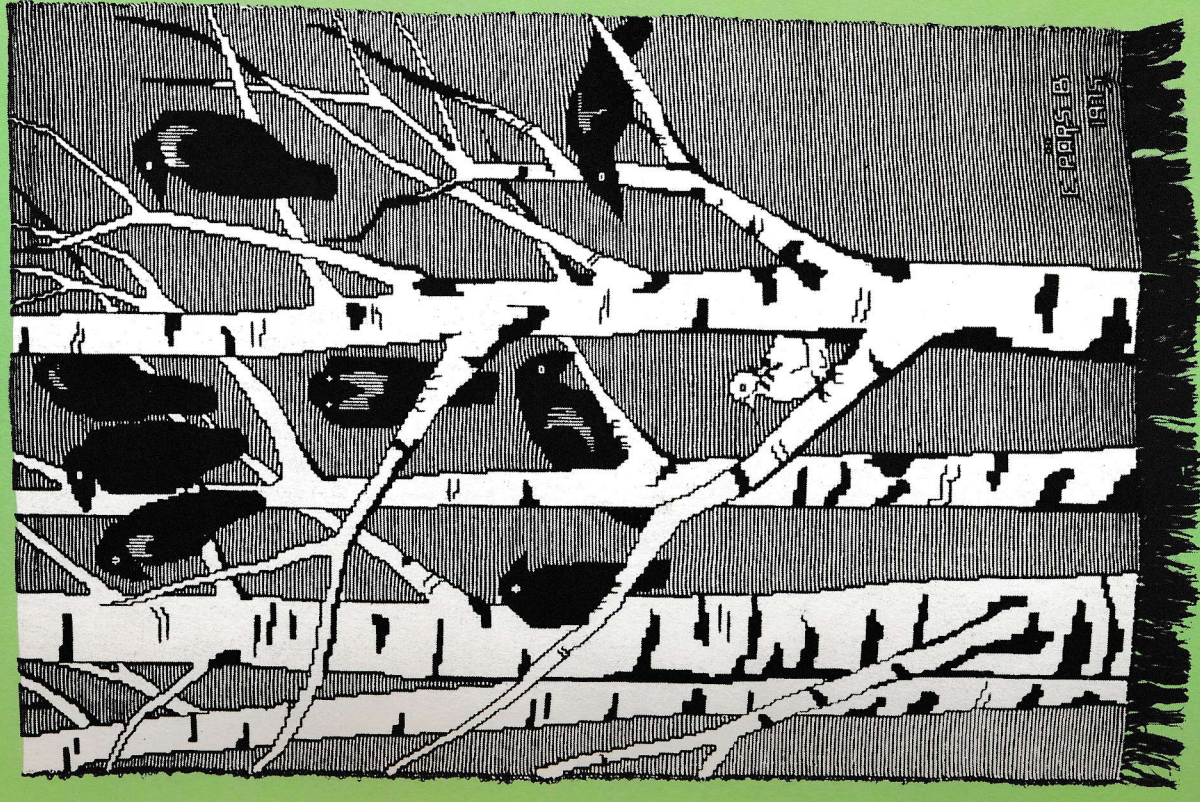


# FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR NR 1 1979 PRIS 12:50



Fackförbundspressen och kulturen  
Mickiewicz, Polens nationalskald  
Elsa Pärs-Berglunds vävnader  
Torgny Segerstedt  
Konstrond  
Bokanmålningar





# FÖRROCHNU

Tidskrift för en folkets kultur

Gatuadress: Herkulesg 11, 4 tr

Postadress: Box 16213

103 24 Stockholm

Telefon: 08-21 99 78

Mottagning: onsdag 18-20.00

Postgiro: 35 60 72-9

Bankgiro: 324 - 1262

Prenumeration: 45:-/4 nr

Stödprenumeration: 80:-/4 nr

Medlemskap: 250:-

Förr och Nu ägs av föreningen

med samma namn.

Föreningens paroller är:

- FÖR EN FOLKETS KULTUR
- FÖR EN FOLKETS HISTORIA
- FÖRSVAR FÖR YTTRANDE-  
OCH TRYCKFRIHET
- ANTIIMPERIALISM

## Styrelse:

Christina Ericson, ordförande  
Sophie Hedin, kassör  
Ulla-Britt Antman, ansvarig utgivare  
Kent Begler  
Staffan Glassel  
Ylva Holm  
Britta-Lena Jansson  
Annelie Jordahl  
Gun Kessle  
Margareta Zetterström  
Håkan Ågren

## Innehåll

Per Gröndahl. Kommentar

Lennart Ilke. Adam Mickiewicz – en polsk patriot

Lennart Ilke. Om förfädernas Afton

Adam Mickiewicz. Inledning till del III (från 1832) av Förfädernas Afton (Dziady)

Adam Mickiewicz. Förfädernas Afton, ur del III, akt I, scen I

Fackförbundspressen och kulturen II

Folke Fridell. Arbetarrörelsen och kulturen

Sigurd Klockare. Sja och skönlitteraturen

Birger Norman. Sen 40-talet?

Sive Hallgren. Och se: nya skrivare skrev

Jan Myrdal. Tretiofem år senare

Sven O Bergkvist. Fackförbundspressen – både minus och plus

Ove Allansson. Kulturfrågorna ännu viktigare idag

Jan Fogelbäck. Fackförbundspressen och kulturen – en ensidig bild av verkligheten

Lars-Åke Augustsson. Litteratur i funktion – ett samtal med Lars Furuland

Elias Cornell. Vävens budskap. Elsa Pärss-Berglunds verk

Nils Funcke. Torgny Segerstedt – en kämpande demokrat

Torgny Segerstedt. Idag. Den 24 april 1940

Konstronden. Eva Myrdal. Sydsvenskt bonadsmåleri

Staffan Glassel. Hembygdsrörelsen och industriarbetet

Bokanmälningar

## Omslag:

Björkar Finnäv 1975 av Elsa Pärss-Berglund. Konstnären presenteras närmare på sid.37  
Baksidan. Komposition med gamla mönster från Bohuslän. Finnäv av Elsa Pärss-Berglund.



Den 16 september 1940 kallade utrikesminister Günther samman regeringen. Anledningen var en tysk diplomatisk note, som förklarade Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning outhärdlig. Efter telefonsamtal beviljade Gustav V omedelbart konselj. Regeringen beslutade om indragning av Handelsstidningen. Endast Wigfors tvekade, han ville ha ett ultimatum innan han förödmjukade sig.

Ingridandet var det första som riktade sig mot en stor daglig tidning. Det skedde med hjälp av en paragraf i 1812 års tryckfrihetsförordning som medgav beslag utan åtal och rättgång, om "missförstånd med främmande makt" uppstått.

Ett år tidigare hade bestämmelsen använts för första gången trots protester från tryckfrihetsexperten Malmgren. Justitieminister K G Westman skrev i sin dagbok:

Jag upplivade genom detta beslut TF 3:9 andra punkten ... Fördelen med den är, att man kommer förbi den oberäknliga och i utrikespolitiska frågor omdömslösa juryn.

Varför var juryn ett hinder för krigsårens anpassningspolitiker? Juryprocesserna väckte uppmärksamhet. Den kritik mot nazisterna som skulle tystas ner blev istället grundligt debatterad. Den allmänna meningen påverkade den folkvalda juryn i dess ställningstaganden. Men en Günther eller en Westman hade inga möjligheter att hålla i trådarna. Juryn väljs för ett enda tillfälle och dess omröstning är hemlig. Juryn speglar folkets mening och utesluter påtryckningar uppifrån. Därför blev det nödvändigt för anpasslingarna att bryta mot grundlag.

Den antifascistiska opinionens seger lade grunden för 1949 års TF. Nya bestämmelser infördes som hindrade övergrepp från myndigheter och som skyddade juryns rätt att

bestämma yttrandefrihetens gränser.

Men i juni 1975 lade Massmediautredningen fram ett förslag som gjorde rent hus med större delen av den svenska tryckfrihetsrätten. Juryn var ersatt av en specialdomstol vars ledamöter skulle utses direkt av riksdagen.

Förslaget illustrerar en våldsam förändring: Nu var det plötsligt meningen att politikens toppskikt – de kritiserade själva – skulle få utse en liten skara experter åt sig.

Denna kompismotstol motiverades i väl-svarvade formuleringar med intresset av prejudikat. Det verkliga innehållet var ett annat. Det "moderna" sättet att se på fri- och rättigheterna innebär ett totalt förnekande av grunden i den borgerliga rättstraditionen som fick sitt genombrott i vårt land med 1766 års TF: Att fri- och rättigheterna är oförbytliga och att ett beslut att avskaffa dem alltid är olagligt.

Behovet att skydda demokratin förnekas, detta är den röda tråden i våra nya lagar. Aldrig talas där om att makt kan komma i orätta händer. Det är som om orätta händer överhuvudtaget inte fanns i vårt land.

Massmediautredningens förslag lades på is när det gällde juryn. Opinionen var inte förberedd. Men den nya Yttrandefrihetsutredningen har direktiv att hitta på en kompromiss mellan juryn och den centrala specialdomstolen. Det knåpas med remissopinionerna. Skall juryn kunna avskaffas denna gång?

Historielösheten ger luft under vingarna åt den demagogi som säger att "medbestämmande", "social omvårdnad" eller "rätt till arbete" är viktigare och står i motsättning till grundläggande demokratiska rättigheter. Det är nödvändigt att ställa det borgerliga frihetsbegreppet mot dagens folkfientliga statsideologi.

Per Gröndahl

# Adam Mickiewicz – en polsk patriot

av Lennart Ilke

■ Adam Mickiewicz<sup>1</sup> (1798–1855), Polens nationaldiktare, presenteras i denna artikel av Lennart Ilke. Han visar att Mickiewicz var en stridbar patriot vars författarskap verkar ända in i vår tid.

Lennart Ilke har också översatt inledningen till tredje delen av Adam Mickiewicz' drama "Förfädernas afton", samt ett stycke ur samma del av dramat från polska till svenska.

Förr och Nu har därför glädjen att troligen för första gången sedan sekelskiftet kunna publicera en längre originalöversättning från detta drama.

Natten till den 24 oktober 1823 arresterades en ung gymnasielärare i den litauiska delen av Polen.<sup>2</sup> Han hette Adam Mickiewicz och skulle med tiden bli Polens kanske störste författare genom tiderna. Redan då var han den polska romantikens ledande författare.

Mickiewicz var son till en lågadlig advokat som var ivrig patriot och bl a deltog i Kosciuszkos upprorsarmé 1794.

Under studietiden vid universitetet i Vilna 1815–19 blev Adam Mickiewicz en av de ledande i de patriotiska och litterära sällskap som bildades då. Det var detta som sedan ledde till hans och många andras arrestering, när tsar Alexander helt släppte de liberala fraser och övergick till öppna förföljelser.

Patrioterna fängslades och torterades, många deporterades till Sibirien eller andra delar av Ryssland. De kvarvarande avstängdes från all högre utbildning och stoppades från anställning i offentlig tjänst. Mickiewicz deporterades 1824 till St Petersburg och förbjöds att återvända till sitt hemland. Efter några år lyckades han dock lämna Ryssland och bodde sedan mesta tiden i Paris.

I början av 1830-talet skrev han flera av sina viktigaste böcker, som *Boken om de polska pilgrimerna*, del III av *Förfädernas Afton* och *Pan Tadeusz*. Han deltog samtidigt i exilpolackernas politiska verksamhet och skrev för *Den polske pilgrimen*. Han bröt dock snart med dessa kretsar och skrev några år mest för franska tidningar, som *Revue du Nord*, *Globe* m fl.

Efter något år som professor i Lausanne kallades han 1840 till professuren i slavisk litteratur vid Collège de France i Paris. Där undervisade han fram till 1852, då han avskedades av politiska skäl. Under 1840-talet in-vecklade han sig i mysticism, men bröt med detta 1847. Två år senare blev han chefredaktör för *La Tribune des Peuples*, som för- språkade en kristen socialism. Den tog främst upp internationella politiska frågor. Tidning- en stoppades av myndigheterna redan samma år.

Mickiewicz försökte flera gånger samla exilpolackerna till strid när uppror brutit ut i hemlandet. Likadant när någon förde krig mot Ryssland, som var det största hindret för



återupprättandet av ett oberoende Polen. Det var också i detta ärende han under Krimkriget begav sig till Konstantinopel, där han avled 1855.

#### Noter:

1. Uttalas mitskjevitsch

## Om Förfädernas Afton

av Lennart Ilke

Förfädernas Afton – Dziady på polska – är ett dramatiskt verk på rimmad vers, i fyra delar. När Adam Mickiewicz 1823 utgav sin andra diktsamling ingick bl a delarna II och IV. Redan till formen var dessa mycket utmanande, då Mickiewicz bröt grovt mot den strängt bundna klassicistiska diktningen. Det innebär inte att han förnekade alla formkrav, men han skapade en ny form för ett nytt innehåll. För även innehållet var nytt och utmanande för sin tid.

Mickiewicz skildrar i främst del II en gammal folklig tradition av hedniskt ursprung: Dziady. Denna bestod tidigare i att man en viss natt på hösten besökte gravplatserna och manade fram sina döda förfäder för att "träffas" dem under intagande av mat och dryck. På Mickiewicz tid upprätthölls denna tradition i hemlighet i något kapell eller tomt hus i närheten av kyrkogården. Detta på grund av att kyrkan och överheten försökte utrota traditionen, eller åtminstone göra om den till kristen genom att införa Alla Helgons Dag.

Sånger och ramsor i del II bygger på eller är direkt hämtade ur den levande folkdiktningen. Och viktigast: i texten finns ett klart ställningstagande för bönderna mot förtryck och utsugning. I livegenskapens tidevarv betraktades detta naturligtvis som rent omstörtande.

Del I påbörjades i samband med delarna II

2. Dets k Kongresspolen, som upprättats vid stormaktskongressen i Wien 1814–15, men då för evigt förenats med och underställts det ryska kejsardömet. Detta kan betraktas som en fjärde delning, efter tidigare 1772, 1793 och 1795. Den ryska överhögheten infördes i 1815 års konstitution, som formulerats av tsaren.

och IV, men avslutades aldrig. Den finns dock tryckt enligt den oavslutade handskriften.

Del III skrev Mickiewicz först 1832 efter många år i landsflykt. Den delen är den längsta, den omfattar över halva verket. Den är också den politiskt skarpaste, då författaren inte längre behövde ta hänsyn till den kejserliga ryska censuren.

I del III skildras förföljelserna mot de polska patrioterna 1823–24. Mickiewicz gycklar hejdlöst med överklassen i kretsarna kring tsar Alexanders underhuggare i Polen och skildrar skoningslöst de grymheter som de begår.

Förfädernas Afton spelas ganska ofta i dagens Polen. Men när den i höstas sattes upp i Warszawa var det tio år sedan den senast spelades i huvudstaden. Uppsättningen på Nationalteatern 1968 fick långa och ljudliga ovationer, särskilt de scener som handlade om det tsarryska förtrycket. Pjäsen lades ner efter anmärkningsvärt kort tid, och man får hoppas att Adam Hanuszkiewicz' utmärkta uppsättning får spelas lite längre. Publikens intresse är stort, och det har hänt att biljettkön sträckt sig fyra trappor upp i huset där teatern är inrymd. Det har också förekommit att publiken avslutat föreställningen med att sjunga nationalsången: Än är Polen ej förlorat



Porträtt av Adam Mickiewicz, tecknat av Joseph Schmeller, tysk målare och porträttecknare (1796–1841), på uppdrag av Goethe.



# Inledning till del III (från 1832) av Förfädernas Afton (Dziady)

av Adam Mickiewicz

Sedan ett halvt århundrade uppvisar Polen å ena sidan en sådan ständigt, outtröttlig och oöfvervinnlig tyrannernas grymhet och å andra sidan folkets så gränslösa uppoffringar och så envisa uthållighet, att det inte finns någon motsvarighet sedan förföljelserna av de kristna. Det tycks som om konungarna har en herodisk föraning om framtidsdöden av ett nytt ljus på jorden och om sitt snara fall, och folket tror allt starkare på sin återfödelse och återuppståndelse.

Historien om Polens martyrium omfattar flera generationer och ett oräkneligt antal offer: blodiga scener hopar sig över alla delar av vårt land och i andra länder. — De poem som vi idag utger innefattar några små skisser från denna enorma tavla, några händelser från tiden för de av Kejsar Alexander<sup>1</sup> upptagna förföljelserna.

Omkring år 1822 började Kejsar Alexanders politik, som riktade sig mot varje frihet, att klarna, grundläggas och anta en fast inriktning. Vid denna tid upptogs en allmän förföljelse av hela det polska släktet, vilken blev allt våldsamare och blodigare. På scenen framträdde i vår historia minnesvärde senatorn Novosiltsov.<sup>2</sup> Han var den förste som slöt sig till uppfattningen att den ryska regimens instinktiva och djuriska avsky för polackerna var nyttig och politisk, tog den som grund för sitt handlande och satte ned brytandet av den polska nationalkänslan som mål. Denna tid var hela jordområdet från Prosna till Dniepr och från Galicien till Baltiska havet stängt och inrättat som ett enormt fängelse. Med hela sin administration drevs det som en enda stor tortyrapparat för polackerna, vars hjul vreds runt av storfurste

lägga examen. En sådan ukas, som förbjuder en att utbilda sig, har ingen motsvarighet i historien och är ett originellt ryskt påfund. Förutom stängningarna av skolor, beordrades några tiotal studenter till de sibiriska gruvorna, till skottkärrorna och till de asiatiska garnisonerna. Bland dessa fanns minderåriga, hörande till ädla litauiska ätter. Ett tjugotal, som redan var lärare eller elever vid universitetet sändes i evig förvisning till djupet av Ryssland såsom misstänkta för polsk nationalkänsla. Av alla dessa förvisade har det hittills bara lyckats en enda<sup>3</sup> att ta sig ut från Ryssland.

Alla författare, som omnämnt den dåtida förföljelsen i Litauen, är överens om att det fanns något mystiskt och hemlighetsfullt i fallet med eleverna från Vilna. Den mystiska och blida, men orubbliga karaktären hos Tomas Zan<sup>6</sup>, ungdomens ledare, den religiösa resignationen och den broderliga sänjan hos de unga fångarna, och Guds straff, som synbarligen när förföljarna, lämnade ett djupt intryck i sinnet på dem, som var vittne till eller deltagare i händelserna; omskrivna förmår dessa ta med läsaren till gångna tider, trons och undrens tider.

Den som väl känner till de dåtida händelserna, kommer att intyga författaren, att han samvetsgrant tecknat de historiska scenerna och de medverkande personernas karaktärer, utan att lägga till något och utan att någons stans överdriva. Och varför skulle han lagt till eller överdriva; för att i landsmännens hjärta uppamma hatet mot fienden? eller för att väcka förbarmande i Europa? — Vad är väl alla de dåtida grymheterna i jämförelse med vad det polska folket nu genomlider<sup>7</sup> och vilket Europa nu likgiltigt betraktar! Författaren vill bara åt folket bevara ett sanningsenligt minne av ett tiotal år ur Litauens historia; han behöver inte förskräcka landsmännen för fienderna, vilka de känner sedan århundraden; och till de barmhärtiga europeiska folken, vilka gråtit över Polen som de vanmäktiga kvinnorna i Jerusalem över Kristus, kommer vårt folk bara att med Frälsarens ord säga: "Jerusalems döttrar, gråt inte över mig, utan över er själva."

Konstantin<sup>3</sup> och senator Novosiltsov. Den systematiska Novosiltsov tog först itu med att pina barn och ungdom, för att utrota dess kommande generationers hopp i själva dess tillkomst. Han upprättade sitt huvudsakliga bödelskvarter i Vilna, den vetenskapliga huvudstaden i den litauisk-ryska provinsen. Vid den tiden fanns bland universitetets studenter olika litterära sällskap, som hade till syfte att upprätthålla det polska språket och nationalkänslan, något som polackerna efter Wienkongressen<sup>4</sup> och med Kejsarens godkännande fått behålla. När dessa sällskap såg regeringens tilltagande misstänksamhet, utvecklade de sig ytterligare, tills en ukas förbjöd deras existens. Men när Novosiltsov återvände till Vilna fick han, trots att det var ett helt år efter sällskapens upplösande, rapportera för kejsaren, att han funnit dem i verksamhet; han framskådade deras litterära selsättning som ett uttalat uppror mot regeringen, fängslade några hundra ungdomar och upprättade under sig krigsdomstolar för dömande av studenterna. I en hemlig rysk process har de åtalade ingen möjlighet att försvara sig, då de ofta inte vet vad de är anklagade för: ty av vittnesmålen tar kommissionen allt efter egen vilja, med ett och för in i rapporten, men underlåter att ta med ett annat. Novosiltsov var, såsom utsänd av storfurste Konstantin med obegränsad makt, både åklagare, domare och bödel.

Han stängde flera skolor i Litauen och befallde, att de ungdomar som besökte dem skulle betraktas som medborgerligt döda, att de inte skulle antas till några samhällstjänster eller ämbeten och att de varken vid allmänna eller privata läroanstalter skulle tillåtas av-

**Noter:**  
1. Rysk kejsare (eller tsar, det är samma sak) 1801–25.

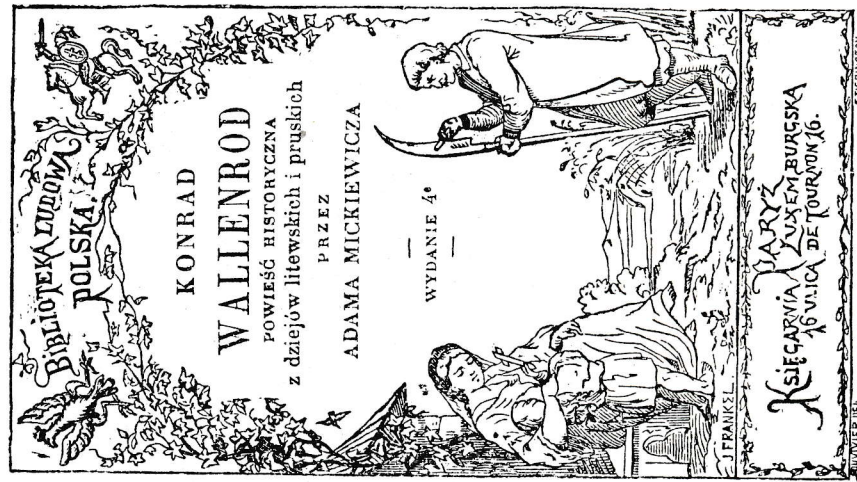
2. 1762–1838. Rysk kejserlig kommissarie i Polen efter Wienkongressen. Inofficiell övervakare av den polska "regeringen". Ledde förföljelserna av patrioterna.

3. 1779–1831. Kejsarens bror. Överbefälhavare för den polska armén. Hade tillsammans med Novosiltsov den verkliga makten i stället för regeringen.

5. Mickiewicz själv.

6. 1796–1855. Studerade vid fysiskt-matematiska institutionen i Vilna. Var sedan lärare där. Var ledande i flera av sällskapen. Satt fängslad 1823–24. Förvisades sedan till Orenburg nära Ural, som han tilläts lämna först 1837.

7. Efter det misslyckade upproret 1830–31.





# Förfädernas Afton, ur del III, akt I, scen I

av Adam Mickiewicz

Följande text är hämtad ur Förfädernas Afton, del III. Det är ett stycke ur första aktens första scen.

Platsen är Basilianerklostret i Vilna. Detta har tillfälligt gjorts om till fängelse i samband med processerna mot medlemmar i de patriotiska och litterära sällskapen i trakten. De medverkande personerna har i regel sin direkta förebild i verkligheten. Jan Sobolewski var lärare i Krozy åt de "studenter från Zmudzi" som han berättar om.

Det är på julaftonen 1823 i en av cellerna.

JAKOB Finns inga nyheter från staden?

ALLA Nyheter?

PASTOR LWOWICZ Inga nyheter?

ADOLF Jan var på rannsaking idag, han var en timme i staden,  
Men han tiger och är sorgsen; – och som man ser på hans min,  
Har han ingen lust att prata.

NÅGRA AV FÅNGARNA Nå, Jan! Några nyheter?

JAN SOBOLEWSKI Dåliga – idag – till Sibirien – tjugo vagnar  
Kördes bort.

ZEGOTA Vem? – av de våra?

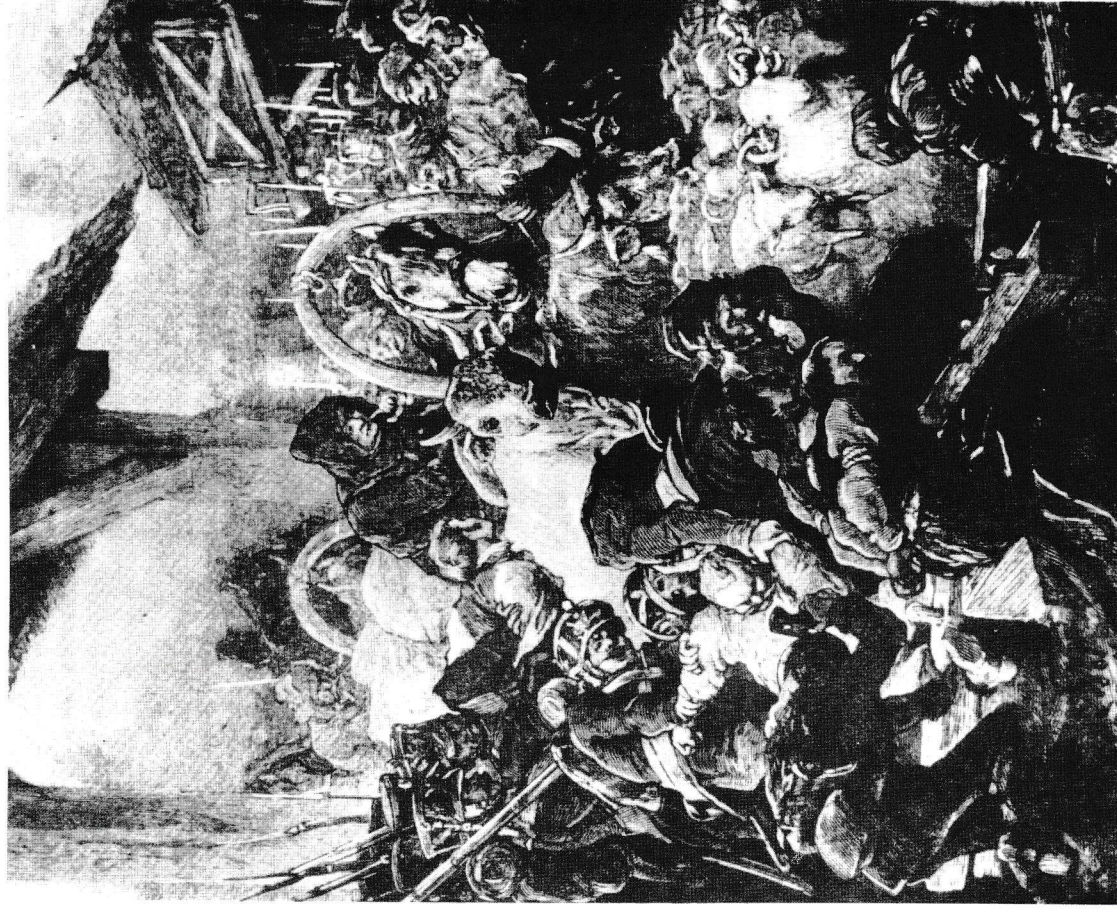
JAN Studenter från Zmudzi.\*

ALLA Till Sibirien?

JAN Som en parad! – det var massor av folk.

NÅGRA De förde bort dem!

JAN Jag såg det själv.



Trägravyr av Elviro Andriolli, polsk målare och tecknare (1836–1893), till Pan Tadeusz av Adam Mickiewicz. Illustrationerna till Pan Tadeusz utförde han år 1879.



JACEK Du såg det! – och min bror  
Sändes han bort? – alla?

JAN Alla. – varenda en.

Jag såg det själv. – På återvägen bad jag korpralen  
Att få stanna till; han tillät en stund. Jag stod på håll  
Och dolde mig bak kyrkans pelare. I kyrkan  
Var det just gudstjänst; – många människor hade samlats.  
Plötsligt störtade hela mängden ut genom porten.  
Från kyrkan och mot fängelset. Jag stod i vapenhuset,  
Och kyrkan var så tom, att i djupet såg jag  
Prästen med kalken i handen och gossen med klockan.  
Folket omgav fängelset som en orörlig mur;  
Från fängelseporten ut mot torget, som i en lång ceremoni  
Stod en trupp i två rader, med vapen och med trummor;  
Mellan dem stod fångvagnarna. – Jag tittar, och på torget stiger  
Polismejstern upp på sin häst; av hans min skulle du lätt förstå,  
Att detta är en stor man, som leder stor triumf:  
Den nordlige Tsarens triumf, den segrande – över barnet. –  
Kort därpå gavs signal med trumma och rådhuset öppnades –  
Jag såg dem: – efter var och en gick en vakt med bajonett,  
Små pojkar, ynkliga, alla som rekryter  
Med rakade huvuden; – benen var i bojor  
Stackars pojkar! – den yngste, tio år, en osalig en,  
Beklagade sig, att han inte kunde lyfta kedjan;  
Och visade benet, blodigt och naket.  
Polismejstern rider förbi, och frågar vad han önskar;  
Polismejstern är en mänsklig man, han tittar själv på kedjan:  
"Tio pund, det stämmer med den föreskrivna vikten". –  
De förde iväg Janczewski\*\*, – jag kände igenom honom, förfulad,  
Svartnad, avmagrad, men så besynnerligt förädlad.  
Denne, för några år sedan okynnige, stilige lille grabb,  
Såg idag ut från fångvagnen, som från en ödslig klippa  
Denne Caesar! – med en blick så stolt, så torr och klar;  
Han försökte muntra upp kamraterna i ofriheten,  
Och tog avsked från folket med ett leende, bittert men milt,  
Som ville han säga dem: detta gör mig inte så ont.  
Då tycktes det mig, som han funnit mig med blicken,  
Och då han inte såg, att korpralen höll mig i kläderna,  
Trodde han, att jag frigivits; – han kysste sin handflata,  
Och vinkade emot mig, som toge han farväl och gratulerade: –  
Och allas ögon vändes plötsligt mot mig.  
Korpralen ryckte våldsamt, för att jag skulle gömma mig;  
Jag ville inte, ställde mig bara närmare kolonnen.  
Jag betraktade fångens hållning och rörelser: –  
Han upptäckte, att folk grät när de tittade på kedjorna,  
Och skakade kedjan med benet, till tecken på att den inte tyngde alltför mycket. –  
Men då manades hästen igång, – vagnen störtade iväg –  
Han tog hatten från huvudet, reste sig och hävde bröstet,

Och ropade trefalt: "Ån är Polen ej förlorat"\*\*\*.  
De körde in i folkmassan; – men länge såg man handen mot himlen,  
Hatten, svart som en begravningsfana,  
Och huvudet, från vilket håret ryckts av den oförsämda övermakten,  
Ett okuvat huvud, stolt, synligt på håll,  
Som för alla kungör sin oskuld och vanära  
Och skjuter upp ur den av så många huvuden svarta mängden,  
Liksom delfinens panna ur havet, förbådande ovärdet,  
Denna hand och detta huvud kvarstod i min blick,  
Och de stannar i min tanke, – och på livets väg  
Som en kompass ska de visa mig och leda mig dit dygden finns:  
Om jag glömmet dem, Du, Gud i himmelen,  
Glöm då bort mig. –

PASTOR LWOWICZ Amen för er.

ALLA FÅNGARNA Och för dig.

JAN SOBOLEWSKI I en lång rad kom sedan flera

Vagnar; – de fylldes en efter en.  
Jag kastade en blick på folket, hopträngt i en skock,  
Och på truppen, – i ansiktet var alla bleka som lik;  
Och i denna folk mängd var en tystnad så dov,  
Att jag hörde varje steg, varje rassel från en kedja.  
Besynnerlig sak! alla kände det som ett omänskligt straff:  
Folket, soldaterna känner det, – men tiger, – så räds de tsaren.  
De förde ut den siste; – det tycktes, som han stretade,  
Men den stackaren kunde inte gå, han vacklade hela tiden.  
Sakta gick han nerför trappan och knappt på andra steget  
Klev han, förrn han snubblade och föll på marken raklång;  
Det var Wasilewski\*\*\*\*, han hade suttit i vårt grannskap;  
Han hade fått så många slag under rannsakingen häromdagen,  
Att sedan dess inte en droppe blod i ansiktet fanns kvar.  
En soldat gick fram och lyfte upp hans kropp från marken,  
Han bar den på armarna till vagnen, men torkade i hemlighet  
Med handen sina tårar; – sakta bar han, och länge;  
Wasilewski svimmade inte, han hängde och tyngde inte,  
Men han spände sig, som han fällit rak på marken.  
Buren var han rak som en pelare, och liksom nedtagna från korset  
Var hans armar utsträckta över soldatens skuldror;  
Ögonen var hemska, vitnade och vitt uppspärrade;  
Och folket öppnade ögon och mun; – och en ur tusen  
Bröst gemensamt utstött suck,  
Kved djupt och underjordiskt klagande,  
Som om jämmer skulle stigit ur alla gravar under kyrkan.  
Befälet överröstade med trummor, och med orden:  
Framåt – marsch! – satte man av, och längs gatans mitt  
Rullade fångvagnen iväg i en gnistrandande flykt.  
En tom vagn; en fånge fanns där, men han syntes ej;



Ur halmen sträckte han blott handen mot folket,  
Blåaktig, öppen, likblek; han skakade den, som toge han farväl;  
Vagnen körde in i folkmassan; – innan piskan hann fördriva dem;  
Stod de redan framför kyrkan; och just i detta ögonblick  
Hörde jag kyrkklockan, när som liket kördes förbi.  
Jag tittade in i den tomma kyrkan, och kaplanens hand  
Såg jag, när den höjde Herrens kött och blod,  
Och jag sade: Herre! Du, som med Pilati domar  
Låtit oskyldigt blod flyta för världens frälsning,  
Tag emot detta späda offer för tsarens domar,  
Inte lika heligt och stort, men lika så oskyldigt.

## Noter

- \* **Zmudzi** Litauisk provins nordväst om Vilna.
- \*\* **Cyprian Janczewski**. Var med och grundade det hemliga sällskapet "Svarta Bröderna" i Krozy. Dömdes till fängelse. Avtjänade straffet i Bobrujsk tills han 1826 tvångsinkallades till armén. Dog 1853.
- \*\*\* "**Än är Polen ej förlorat**". Ur Polens nationalsång. Skrevs i Italien 1797 av Jozef Wybicki i Dombrowskis polska legion i Napoleons armé. Han var publicist och ledare bland de patriotiska krafterna.
- \*\*\*\* **Wasilewski** är ett påhittat namn. I handskriften stod Karsnicki. En sådan fanns också bland de arresterade.

## Litteratur:

- Det enda en svensk läsare kan få tag på av Adam Mickiewicz utan stora ansträngningar är *Pan Tadeusz*. En prosaöversättning av den ingår som nr 49 i serien Världslitteraturen (Bonniers, Stockholm 1926). Möjligen får man även tag på *Ur slavernas diktvärld, poetiska tolkningar* av A. Jensen, 1896. I den ingår bl a *Ballader och romanser* av Adam Mickiewicz.
- Förfädernas Afton finns översatt till engelska. Den heter då *Forefathers*, (The Polish Cultural Foundation, London 1968).
- Översättningar från polska av inledningen till del III av "Förfädernas Afton" av Adam Mickiewicz och akt I, scen I ur samma del av pjäsen är gjorda av Lennart Ilke, liksom noter, förklaringar och litteraturhänvisningar.*

# Fackförbundspressen och kulturen

## II

I Förr och Nu nr 4 1978 tryckte vi om Ture Bloms brandartikel från 1944, "Sigge Stark och den litterära smaken", tillsammans med ett diskussionsinlägg av Håkan Ågren, "Fackförbundspressen och kulturen". Där ställdes bland annat följande frågor:

"Har arbetarrörelsen/fackförbundspressen glömt bort kulturen och den fräna debatten? Vilken roll spelar fackförbundspressen för den svenska proletärlitteraturens framväxt? Vad kan man säga om utvecklingen sedan 40-talet? Står frågorna på samma sätt i dag? Är kulturfrågorna lika viktiga? Var finns artiklarna som slåss för nykterheten, mot skräplitteraturen, som drar fram den nya arbetarlitteraturen? Var finns dagens motsvarighet till Ture Bloms breda författarpresentationer i *Beklädnadsarbetaren*?"

Förr och Nu har bett några författare och några skribenter inom fackförbundspressen om deras synpunkter i ämnet. Vi fick svar från Folke Fridell, Sigurd Klockare, Jan Fogelbäck, Sive Hallgren, Jan Myrdal, Ove Allansson, Sven O Bergkvist och Birger Norman. Deras artiklar publiceras i detta nummer, men därmed borde debatten inte vara avslutad. Det vore rimligt och riktigt att fackförbundspressen och folkrörelsepressen tar upp de frågor och de problem som ställs i de artiklar vi nu publicerar och ser till att diskussionen förs vidare.



# Arbetarrörelsen och kulturen

av Folke Fridell

Folke Fridell, f 1904.

Senast utgivna bok "Återblick och framtidssyn", Författarförlaget, 1970. Skrev under 30-, 40- och 50-talet i bland annat Beklädnadsfolket, Sia, Signalen och Metallarbetaren. Mest rörde det sig om noveller.

■ Så långt jag kan minnas tillbaka – och då gäller det drygt ett halvt århundrade i mer eller mindre aktivt deltagande inom olika folkrörelser – har frågan om arbetarrörelsen och kulturen tidvis flammat upp i infekterade diskussioner. Första gången var det i början av tjugotalet då folkrörelserna i samarbete med en så gott som enig press konstaterade att tidningen Fäderneslandet inte var kultur.

Det blev en resolut och verkkningsfull bojkott och skandaltidningen försvann för att inte mer återkomma.

Annars har det mest varit kiv och hårklyverier om och kring vad som menas med kultur och man har sällan lyckats ena sig om definitionerna. Somliga har velat påstå att kultur är konst, litteratur, teater och musik; andra vill hävda att precis allting är kultur.

Debatterna har flammat upp och flammat stolt som det står i sångerna, sen har de falnats efter en tid liksom för att vila sig till nästa gång.

Inom arbetarrörelsen har vi brukat säga att en medveten strävan mot ett socialistiskt samhälle också och samtidigt är ett hållfast kulturprogram.

"Jag ska ta tiden i anspråk för att peka på en sak i det här kultursammanhanget som jag är fullkomlig expert på. Det är industrialisering, rationalisering och den ställning som arbetarna i denna diktatoriskt drivna industri intar. Jag vill påstå att anledningen till slöheten och ointresset hos ungdomen i dag bottnar mest i denna rationalisering. När vi tidigare diskuterat efterkrigsprogrammet framfördes från olika håll hur nödvändigt det var att sätta effektiviteten först. Det finns en gudom i tiden som heter effektivitet och det är tidens starkaste gudomlighet. Frågan är om våra folkrörelser i dag vågar sätta människan före effektiviteten och mänskligheten före maskinen.

Man har sagt från mycket auktoritativt håll att man inte intresserar sig för produktionens form utan bara för dess effekt. Som representant för tempoarbetarna, för det löpande bandets arbetare skulle jag enkelt och klart vilja säga att vi intresserar oss alldeles oerhört för produktionens form. Sätter man effektiviteten före människan har man också därmed slutgiltigt

lämnat den sociala grunduppfattningen om människovärdet.

Hur ser det ut inom det högrationaliserade näringslivet? Vem har sagt att tempoarbetarna verkligen sätter en tia före sitt människovärde? Vi måste ha mod att sätta människan i centrum. Ett kulturprogram som inte bygger på denna grundsyn blir bara ett nytt skynke. Det är inte lätt för en tempoarbetare att verka kulturell. Det är inte lätt för en människa som tvingas att fungera i ett maskinellt sammanhang vid ett löpande band att gå därifrån till litteraturen. Det är inte lätt att känna sig som kugge i ett obegripligt maskineri och sedan verka kulturell.

Det håller på att ske en fortgående förskjutning inom vårt samhällsliv; å ena sidan en allt mindre grupp människor som har ett kontrollera, bestämma, leda. Det är den tänkande, substantiella delen som har allt ansvar. På den andra sidan finns en ständigt växande grupp människor, som helst inte får tänka därför att det anses kunna hindra arbetseffekten. Vetenskapen lär oss att en kroppsdel som inte användes förkrymper för att till slut försvinna. Jag tror att det är nödvändigt att vi tar upp dylika problem när vi diskuterar ett arbetarrörelsens kulturprogram ..."

Jag har här ovan citerat mej själv – kanske en smula slarvigt – från ett diskussionsinlägg vid en kulturdebatt år 1948. Den hölls i Tollare och var ordnad av ABF och nykterhetsrörelsen.

Det har gått drygt trettio år sen dess, men de olösta problemen då är ungefär lika olösta nu och det jag sa för trettio år sen kan sägas med ungefär samma berättigande än i dag.

Kanske är inte ovanstående ett svar på de frågor redaktionen ställer. Jag vet inte om



Folke Fridell

fackföreningspressen som helhet är mindre benägen att diskutera kulturproblem nu än när Ture Blom skrev sin larmartikel i Beklädnadsfolket. Jag vet bara att det finns mycket mindre antal facktidningar nu än på 40-talet och att de som finns kvar är mycket snålare med att sända friexemplar till de författare som medverkade.

Jag vet också att hela arbetarrörelsens tidsningspolitik varit inriktad på att minska antalet tidningar med eller utan kultur.

Jag tror slutligen att fackföreningspressen – vid sidan av och tillsammans med tidningarna Arbetaren och Brand – betydde oerhört mycket för arbetarförfattarna från 30- och 40-talen och jag tror till sist att det är nyttigt med en ständig och oavslutad diskussion om arbetarrörelsen och kulturen både i nuet och i framtiden.



# Sia och skönlitteraturen

av Sigurd Klockare

Sigurd Klockare, f 1913.

Senast utgivna bok "Den unge Per Albin Hansson – marxisten", Tiden, 1974.

Medarbetare, reporter, redaktionsskriverare och huvudredaktör i nämnd ordning 1937–1973 i Sia, Skogsindustriarbetaren.

■ FÖRR och Nu har bl a ställt frågan:

– Vilken roll spelar fackförbundspressen för den svenska proletärlitteraturens framväxt?

Frågan kan inte i en hast besvaras och kräver en litteratursociologisk avhandling. Fackförbundspressen, som i vissa hänseenden inte är något enhetligt begrepp, är en del av folkrorelsepressen, kan också vara värd tidningshistorisk uppmärksamhet i sin utveckling från medlemsblad till samhällspolitiska tidskrifter.

Författare som skrev i Sia på fyrtioalet medarbetade också i konsumentkooperationens Vi och socialdemokratiska ungdomsförbundets Frihet. Sias innehållsutgivning och övergång till djuptryck 1943 inspirerades bl a av Vi. Så också tillkomsten av logotypen Sia som är en förkortning av Skogsindustriarbetaren, sedan 1936 gemensamt fackorgan för tre fackförbund inom skogsnäringen.

Att på tre skrivark fatta in sakens kärna (författarna och Sia) är svårt. Under min tid knöts kontakterna genom att jag uppsökte några av dem på deras hemorter och presenterade dem i Sia (Karl Östman, Gustav Hedenvind Eriksson, Arnold Röring, Per Vikberg, Sekel Nordenstrand, Nils Parling m fl) eller också kom författarna till Sia eller skickade in sina manuskript. Till kontakten med 40-talsförfattarna bidrog författarna på Bastugatan som Willy-Maria Lundberg anordnade i sitt hem i mitten av fyrtioalet. Willy-Maria hade vid denna tid en textbyrå, Telepress, som med växlande framgång förmedlade kulturartiklar till A-pressen.

Minnet är bräckligt. När jag bläddrar i årgångarna finner jag i nr 25–26 1952 en artikel "Titt i backspegel" där Erik Golland summerar kulturinnehållet under tio år efter omläggningen.

Utöver artiklar och reportage i fackliga, ekonomiska, socialpolitiska, tekniska och utrikespolitiska frågor publicerade Sia under tioårsperioden 1943–1952, uttryckt i avrundade siffror:

900 bokrecensioner  
400 kulturartiklar och reportage  
400 dikter  
350 noveller  
250 filmrecensioner  
200 Kulturkommentarer (Erik Gollands kolumn)

De två följande tioårsperioderna uppvisar ett liknande innehåll, något utökat genom ett större sidomfång per årgång.

Vilka var det som skrev i Sia under ovan nämnda tidsperiod? Erik Golland konstaterar: – En genombläddring av de drygt 6 000 sidor som Sias tio årgångar utgör ger hundratals anledningar till att stanna och med förnyat intresse återuppleva reportage, artiklar och debatter: när Gunnar Ekelöf hade en folkligt pedagogisk period och ropade – Museerna åt folket!; när Gustaf Hedenvind fyllde 65 år och Sia publicerade en mycket uppmärksam enkät; När Harry Martinson och Ivar Lo uppträdde som litteraturkritiker eller när Erik Lindgren recenserade Ahlins Min död är min; när Josef Kjellgren i Sia för första gången



Sigurd Klockare

publicerade sin uppsats "Att uppleva glädje och ångest"; när Karl Vennberg och Friedrich Rück diskuterade "pessimismen"; när Birger Vikström debuterade – och mycket annat ...

I slutet av fyrtioalet greps Sia likt nästan alla tidningar av den "fyrtioalistiska yran" – denna märkliga hausse för litteraturen – och många av de sk ftyrtioalisterna drogs in i Sias spalter: Ahlin kom redan 1944, följdes snart av Gustaf Rune Eriks, Maria Vine, Stig Sjödin, Erik Lindegren, Stig Carlsson, Harald Forss, Karl Vennberg och andra. Recensionsavdelningen svälde också ut rätt kraftigt dessa år och dikternas antal ökades ... den bild man ser i backspegeln berättar om att Sia på ett rikt differentierat sätt återgett en ovanligt hänsynsfull och mångfacetterad bild av kulturren. Att Sia i det fallet för sökt fungera som väckarklocka bör det knappast råda nån oenighet om ...

Debatten i Sia om arbetarrörelsen och kulturen bidrog till en SSU-motion till SAPs kongress om ett kulturpolitiskt program för arbetarrörelsen. Ett sådant program, Människan

och nutiden, antogs av SAPs kongress 1952. En av kulturdebattörerna i Sia, Erik Golland, tilldelades SSUs kulturstipendium. 1955 kom Erik Gollands miljöreportage i Sia ut i bokform med titeln, Den stora ommöbleringen.

Fackförbundsledningarna inom Samverkande träfacken har merändels ställt sig positiva till skönlitteraturen. Karl Östman var hedersgäst vid Sägverksindustriarbetareförbundets kongress 1947 och Arnold Röring vid Skogsarbetareförbundets kongress samma år. När Skogs fyllde 30 år 1948 hade Hedenvind och Albert Viksten inbjudits. Hedenvind var förhindrad av sjukdom. Albert Viksten skrev en prolog och deltog. Vid sammanslagningen av Sägverks- och Träindustriarbetareförbundet uppstod opposition bland träarbetarna, som var vana vid ett yrkesbetonat medlemsblad, mot Sias breda innehåll. Efter majoritetsbeslut på sammanslagningskongressen blev Sia fr o m 1949 organ även för det nya förbundet. Upplagan steg till 120 000 och var 1959 uppe i 150 000. Träindustriarbetareförbundet har sedermera inrättat kulturstipendier som tilldelats formgivare inom möbelindustrin, en tid även skönlitterära författare.

Av arbetarförfattarna har ett förvånansvärt stort antal förvärvat sin arbetslivserfarenhet i yrken inom skogsnäringen. 150 000 fackföreningsanslutna och deras familjer utgör ett tvärsnitt av svenska folket med olika intressen vilket skapat förvirring bland personer från andra samhällsklasser. En tilltänkt recensent av böcker i psykologi frågade på vilken nivå hon skulle skriva. – Skriv på din egen nivå, svarade jag. Hon återkom aldrig.

En statssekreterare och sedermera generaldirektör hade läst en dikt av en för honom okänd författare och frågade försynt om inte dikten som han hade svårt att förstå låg på en väl hög nivå för tidningens läsare. Jag svarade att dikten låg på en skogsarbetars nivå, inte på en statssekreterares. Dikten var skriven av skogsarbetaren och författaren Olle Svensson.

Svaret uppskattades av Richard Sterner som förblev trofast prenumerant på Sia fram till sin död.



# Sen 40-talet?

av Birger Norman

Birger Norman, f 1914.

Senast utgivna bok "Sista natten på Nordstjärnan", Rabén & Sjögren, 1978.

Har skrivit sina "Vinkelskott" i Metallarbetaren sedan 1958 och "Lyriskt husapoteke" i Kommunalarbetaren sedan slutet av 50-talet.

■ Det är inte lite lite Håkan Ågren strör ut i sin inbjudan. En hel svärm frågor; intressanta, angelägna, diskutabla i god mening. Tyvärr också rätt vidsträckta. De skulle behöva ett veckoslutseminarium eller en essäsamling för att kunna belysas. Det pågår ju också forskning. Rätt snart får vi nog läsa doktorsavhandlingar om fackförbundspressen och kulturen.

En av Ågrens frågor tycker jag ändå att man kan försöka ge ett kort svar på. Han frågar om utvecklingen sen 40-talet. Det är en bra tid att göra jämförelser med.

När det gäller kulturmaterialet i fackförbundstidningarna kan man alltid önska mer. Det är en betryggande hållning. Jag är inte detaljkunnig, jag har inte mått upp spalter. Mitt intryck är att det har blivit mer. Om man ser till hela fackförbundspressen. När det gäller enskilda tidningar kan det möjligen ligga annorlunda till.

Mitt personliga intryck gäller också en annan förändring. Kanske har det blivit mindre av direktmaterial. Jag menar mindre av dikter, noveller, annat litterärt material och av bildkonst i direktappning. Mera av artiklar om allt detta. Mera också av intervjuer och reportage om det som kommit att kallas kulturarbetare.

Det är som sagt mitt personliga intryck. Det kan komma att nyanteras eller rent av vederläggas när vi får mätningar och finansgranskningar på bordet.

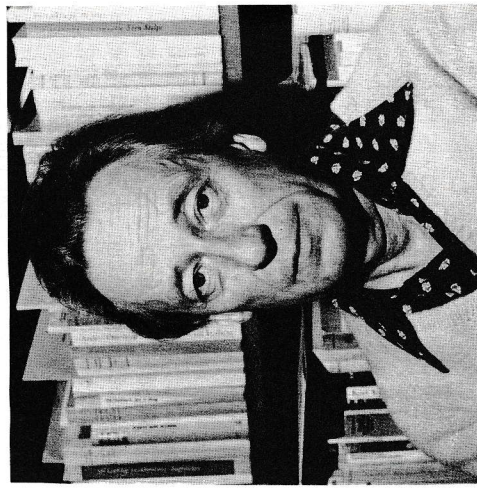
Men en sak är jag helt säker på: det har blivit en mentalitetsförändring. En annan at-

mosfär, ett annat klimat, i förhållandet mellan fackförbundstidningarna och det konstnärliga skapandet. Här fanns en svala som var tidigt ute, och dess namn var Sigurd Klockare.

Bäst belyser man väl det här i förhållandet till litteraturen.

På 40-talet satt i fackförbundspressen en hel rad hedervärda redaktörer med det klassiska, arbetarlitterära arvet. Romaner skulle vara socialrealistiskt berättande och poesi skulle vara rimmad som hos Fröding, Karlfeldt och Ture Nerman. De blev bestörta och förbannade då det litterära 40-talet bröt in.

För dem var det anstötliga i den nya litteraturen trenne ting: obegripligheten, ångesten och Folke Fridell. Man kan inte säga att de



Birger Norman. Foto Harald Borgström.

skrev särskilt kunnigt, känsligt eller kritiskt strukturerat om nåndera. Det blev kåserande ledare och ledande kåserier om skägg och basker. Ångesten pekades ut som ett privat särmärke, trots den allvarsamma bakgrunden, ute i världen och hemma. Ångest var ingenting för Rörelsen.

Man kan tycka, att det skulle ha legat lite annorlunda till med Fridell. Han var visserligen syndikalist och som sån en facklig marginalperson. Men det fanns en initierad skildring av arbetet, och det fanns klara krav. Det var ännu långt till dagens fackliga koncentration just på det lokala: arbetsplatsen, den enskildes situation, stress, förgiftning, utslagning. Man väjde en traditionell facklig linje, och Fridell fick äta upp det.

Från 40-talet och framåt skrevs det en hel del om arbetardiktens förtvinning. En tradition på väg att dö. Fridell var en ensling. Nu är vi mitt uppe i en häftig återkomst för arbetardikten. De nya arbetarskildrarna har knappast rönt Fridells öde. Jag har bevitnat en del fackliga krocker. Men det vanliga är något helt annat än på 40-talet. Obegripligheten hör man inte talas om. 40-talets pionjärer är klassiker. Ångesten driver man inte med, sen det visat sig att arbetare ofta matas med nervlug-

nande medel. Och de fackliga redaktionerna är ofta själva skäggigt bemannade.

Är det bra som det är nu då?

Nej, det är det nog inte. Frågan om fackförbundstidningarna och kulturmaterialet skulle behöva arbetas igenom ordentligt. Historiska jämförelser med moraliserande bi- eller centralton är nog vad vi minst behöver. Det här är en fråga framåt. Och ska man kräva mer och bättre, får man tänka på en sak: även de stora fackförbundstidningarna hanterar kulturmaterialet i underläge jämfört med en hel rad dagstidningar. Eller klarare uttryckt: ingen fackförbundstidning har i dag en kulturredaktör i sin redaktion. Det kommer heller ingen, förrän något fackförbund tar sig för att värdera den konstnärliga sek-torn upp på samma nivå, som det där som kallas "strängt fackligt". Detta var ett begrepp som redan G-Sven punkterade.

Sen finns det en jämförande undersökning, som återstår att göra. Det råkar nämligen förhålla sig så, att det finns en fackförbundspress som aldrig granskas ur de här synpunkterna. Jag tänker på TCO-förbundens tidningar. Det är något som säger mig att resultatet skulle bli tankvärt.

## Och se: nya skrivare skrev!

av Sive Hallgren

Sive Hallgren, f 1924.

Redaktör för Sia sedan 1973. Har medverkat i fackförbundspressen med noveller, berättelser och reportage.

■ Låt mig först komma med en sorts personlig förklaring. Arne Geijer sa vid något tillfälle att det finaste uppdrag en arbetarpojke kunde få var att bli ordförande för LO. Må alla jämförelser falla, men jag vågar påstå att det finaste uppdrag en arbetarpojke kan få är att bli redaktör för en fackförbundstidning

inom LO-kollektivet. Även om – det ska också erkännas – det kan vara besvärligt att ha många arbetsgivare.

Att bli redaktör för Sia – Skogsindustriarbetaren – upplevde jag faktiskt som en smula skrämmande. Sigurd Klockare hade ju i de-cennier ryktat det arbetet på sitt speciella



sätt. Låt mig kort och gott säga att Sigurd Klockare och Sia för många arbetarbarn med läslust i blodet var en del av en tre-enighet. De två andra klara källorna var gamla FiB och VI. De gav den näring kunskapstörstande unga människor långtade efter.

I de här tre tidningarna fanns den unga litteraturen, den kämpade. Bullrande debatter fördes och skarpa inlägg gjordes om fenomen som låg utanför ett brukssamhälles horisont, men de var eggande.

Sia var det något speciellt med. Jag ansåg då som nu att Sia – liksom de andra fackförbundstidningarna inom LO-kollektivet – var bärare av fackföreningsrörelsens kulturtraditioner. Sia var det något speciellt med skrev jag. Visst. Där fanns arbetardiktarna från seklets början, där medarbetade 40-talisterna, Sigurd Klockare gav dem utrymme, där debuterade nya förmågor. Sias årgångar från 40-tal, 50-tal och 60-tal är helt enkelt fantastiska i sin rikedom.

Inte undra på att jag kände mig en smula skrämmd för att ta ansvar för detta i fortsättningen.

Men upp till Sias redaktion travade inte längre de unga diktarna. Ingen Gunnar Ekelöf kom med en nyskriven dikt. Inga unga arbetardiktare debuterade längre i Sia.

Var fanns de? Ja, i varje fall inte i fackförbundspressen. Ville de inte medarbeta där? Var vi inte fina nog, eller, den tanken slog mig ofta, hade de blivit bortskrämda av det slutande sextiotalets debatt om svek, pampvälde och stelnad byråkrati inom fackföreningsrörelsen?

Jag skrev till en rad författare som jag läst och kände till något så när och bad dem medarbeta. Men, de författare vi ville ha bidrag ifrån var upptagna på annat håll, de skrev för teve, sysslade med radioprogram, skrev på pjäser, eller också svarade de inte alls. Ett par bidrag fick vi till vår stora glädje.

Men vi satt i ett vakuum. Någonstans fanns det människor som hade åtskilligt att berätta om Sverige nu, om arbetsplatser, vardagslivet och glädje. Men hur få tag i dem, de tysta som ännu inte vaknat?

Det som fick mig att tända var en berättelse



Sive Hallgren

som en skogsarbetare långt uppe i norr skickade till Sia. Ett vrenskande, ordrikt manuskript, böljande och roligt om en storfällning i en bolagsskog. Något beskuren flöt texten i in Sia.

Tanken föddes att leta efter fler författare, okända, ute i bygderna. Visst fanns det människor som hade mycket att berätta om livets släckkamp, berättelser och dikter från skogen, från pappersbruk och massafabriker, från verkstäder, från sågverk, från landsbygd och brukssamhället.

Det fisket pågår ännu. Under samlingsrubriken "röster" har vi fått ett väldigt fint material, både prosa och lyrik.

I ett slag blev vi självförsörjande, Sia för såg sig själv med bränsl. Jag vågar påstå att svenska folket är ett diktskrivande folk. I annat sammanhang har jag skrivit att vi utan tvekan skulle kunna ge ut ett par nummer om

året av Sia fullpackat med lyrik.

Visst måste vi sälla. Vi gör det med mild hand kanske, men kvaliteten är ändå hög.

I Sia publicerade vi noveller och dikter med en kort presentation av författarna och detta lockade, så vitt jag förstår, fler att skriva. Med all respekt för formell skolutbildning, antingen har man språket inom sig eller ej.

Naturligtvis publicerar Sia med glädje etablerade författares texter. Men fortfarande finns som tidigare nämnts det där gapet.

Till sist: fackförbundspressen och kulturen heter ju huvudrubriken för de här inläggen. Det är kanske att ta i en smula. Vi på Sia anser att fackligt vardagsarbete som det bedrivs på arbetsplatser och i organisationerna är ett kulturarbete. Det är vårt viktigaste arbete att lyfta fram den verksamheten, att dri-

va en journalistik som inte ryms i dagstidningarna.

Sias redaktion tar alltså inte sökandet efter okända skrivare särskilt högtidligt. Det arbetet är ett naturligt led i vardagsgräningen. Men att vi publicerar dikter och noveller är en medveten strävan att ge alternativ till läsning. Det är om man så vill en del av den fackliga kampen. Den enskilde läsaren av de här texterna börjar kanske fundera en smula på sin och sina arbetskamraters situation, texterna kan skaka om en smula och skapa aktivitet. Aktiva på ett eller annat sätt är ju alla människor. Men facklig aktivitet måste hela tiden förses med ny energi.

Den stora vinsten är att vi fått en fördjupad kontakt med läsekretsen. Då blir de traditionella kulturinslagen en självklarhet, lika viktiga som all annan text.

## Trettiofem år senare

av Jan Myrdal

Jan Myrdal, f 1927.

Senast utgivna bok "Kampuchea och kriget", Oktoberförlaget, 1978.

Särskilt under 50-talet medarbetade Jan Myrdal flitigt med noveller, kulturartiklar och dikter i fackförbundspressen.

■ Både den reformistiska och den revolutionära delen av den svenska arbetarrörelsen lade stor vikt vid bildningsarbetet och kampen om kulturen. Det Kata Dalström skrev år 1921 i broschyren: "Den röda ungdomens kulturkamp" uttryckte en bärande tanke inom den svenska arbetarrörelsen och det svenska arbetande folkets demokratiska kamp:

"Ungdomsförbundets hela inre verksamhet måste inriktas på dels att fostra och skola de unga till dugliga förkämpar för den socialistiska befrielsekampen, dels föra en intensiv kulturkamp."

Denna medvetna kamp om kulturen bidrog inte bara till att i Sverige skapa förutsättningar för en proletärdiktning av världsförmat; det var också den som möjliggjorde de stora demokratiska framgångarna på reformismens väg. Ture Blom kunde med rätta år 1944 peka på:

"... de arbetande skiktens större bestämmanderätt inom stat och kommun, fackföreningsrörelsens frammarsch och förmåga att sätta sig i respekt..."

De förtroendemän och representanter som burit ansvaret för denna utveckling var ofta



försiktiga gräsosar men de hade politiskt fostrats i den anda som Kata Dalström beskrev år 1921:

”... desto mera måste vi lära oss bygga på vårt eget fria bildningsarbete. Låt oss först och främst göra våra ungdomsklubbar och Verandiloger till lysande fyrbåkar i kulturkampen. Låt oss vidare slå vakt kring våra studiecirklar, vår press, våra bibliotek och våra föreläsningar.”

Men denna inställning till kulturkampens nödvändighet för arbetarklassen var ingen självklarhet. Kata Dalström fortsatte:

”Mer än en gång har jag retat mig halft fördärvad över ungdomens slöhet när det gällt bildningsarbetet inom en del klubbar.”

Ture Bloms artikel från år 1944 befinner sig alltså mitt i centrum för det som var den svenska arbetarklassens kulturdebatt. För Ture Blom liksom för Kata Dalström stod det klart att konsten tjänade folket och att brist på konstnärlig kvalitet förtryckte folket. Borgerliga akademiker hånade detta och kallade det brasafionsidealism och brunnsvikianism och folkskollärarmentalitet.

För oss vilka då år 1944 som ungdomar tog medveten ställning mot fascismen och allt den representerade och såg möjligheten för en demokrati i Europa och organiserade oss inom arbetarrörelsen var det självklart att också ta ställning för Ture Blom. Vi såg Sigge Stark ... och det som skinnbandsbanditerna i övrigt spred ... som ett direkt hot mot arbetarklassens och det arbetande folkets kamp för en demokrati av ny typ efter segern över fascismen. Vi ansåg ... liksom Kata Dalström en generation tidigare ... att vi skulle förlora kampen om demokratin om vi förlorade kampen om kulturen.

Gunnar Gunnarsson ... tio år äldre och med en gedigen marxistisk skolning ... uttryckte denna syn på konsten år 1945:

”Men man kan med visshet anta, att den folkliga aktiviteten i kampen mot fascist-



Jan Myrdal. Foto Gun Kessle.

men och dess kulturförakt kommer att verka befruktande också på konsten och bidra till att riva ned de konstlade murarna mellan folkets breda massor och konsten. Att det finns ett levande skönhetsbehov hos den arbetande människan torde stå utom varje tvivel. Men en konst som bortser från innehållet och ser sitt enda syfte i formella experiment och i uppnåendet av blott dekorativ verkan, kan inte komma detta skönhetsbehov till mötes. Naturligtvis har konsten också en dekorativ uppgift, men detta kan aldrig vara huvudsaken. Ett levande innehåll i samklang med tidens djupaste strävanden måste komma till, för att konsten skall bli något mer än en lek.”

Det blev inte ett nytt demokratiskt Europa efter segern över fascismen. Inte heller fortsatte den bärande tanken om kampen för kulturen. Jag anser – och det hävdade jag också under femtiotalets diskussioner – att sambandet mellan arbetarrörelsens kulturella självuppgivelse och dess oförmåga att infria löftena från fyrtiotalets seger över fascismen är uppenbart. Kampen för kulturen är och förblir en central demokratisk fråga.

Det som skiljer 1979 från 1944 är att den

litteratur och den underhållning som nu används till att hålla folket nere i dumhet och okunnighet är så mycket grövre än Sigge Stark och att staten gått in med stora penningssummor för att hålla konstnärer och författare sysselsatta med ofarliga dekorativa lekar på det att de inte må skapa en konst ”i samklang med tidens djupaste strävanden” och därmed hota den rådande ordningen och bidra till att hejda fallet ner i kriser och krig.

Vår uppgift i kulturfronten blir därmed samma som för Ture Blom och Kata Dalström och tusenden och åter tusenden svenska folkbildare och cirkelledare och folkskollärare; att ta upp kampen om kulturen och kvaliteten för folkets och demokratiens skull.

Vi är nämligen demokrater och inte kulturdemokrater. Eller som Kata Dalström uttryckte det 1921:

”Vi måste föra vår kamp på dubbla linjer

även här. Först och främst mot de borgerliga nationalekonomerna som överallt söka pressa ned proletariatets levnadsstandard, och sedan mot arbetarmassornas egen slöhet och okunnighet. Vi har ej rätt att slå oss till ro med det genomslä och orättfärdiga samhällsskick vi nu har ... De besittande klasserna behållas så fullständigt av den råhetens ande de själva frambesvurit, att det blott är proletariatet i alla land som nu kämpar sin hårda kamp för mänskligheten och kulturen.”

Det här är ingen fråga om tro; det är en fråga om vetande. Historien är en omutlig domare. Vi kan se hur frågorna ställdes 1921 och 1944 och vi kan undersöka utvecklingen fram till 1979 och vi kan se vad som är rätt och vad som är fel. Kata Dalström och Ture Blom hade rätt. Kan inte vi se till att de också får rätt då går det än värre än det redan gjort.

## Fackförbundspressen – både minus och plus

av Sven O. Bergkvist

Sven O Bergkvist, f 1927.

Senast utgivna bok: ”Klagotimme”, Rabén & Sjögren, 1978.

Har medverkat i fackförbundspressen med artiklar, noveller, recensioner och reportage under en 30-årsperiod, främst i Kommunalarbetaren, men också i Metallarbetaren och Byggnadsarbetaren.

■ Frågorna är intressanta och mycket viktiga att ställa: Har arbetarrörelsen/fackförbundspressen glömt bort kulturen och den fräna debatten? Vilken roll spelar fackförbundspressen för den svenska proletärlitteraturens framväxt? Vad kan man säga om utvecklingen sedan 40-talet? Står frågorna på samma sätt i dag? Var finns artiklarna som slåss för olika ideal och *emot* kulturell nedrustning i form av

skräplitteratur etc? Hur är bevakningen av och stödet för de nya arbetarförfattarna och deras verk?

Angelägna spörsmål som det inte är så alldeles lätt att kort besvara.

Lättast är naturligvis om man tar upp dem ur rent personliga aspekter. Det var naturligt för mej när jag i slutet av 40-talet började skriva att i första hand ta kontakt med fack-



förbundstidningarna. Jag växte upp i arbetarmiljö och jobbade själv som femtonåring inom pappersmassaindustrin, när jag inte hade de tillfällighetsknog på järnbruket eller i de hälsingska skogarna. Ortstidningarna var borgerliga, de stora riksdramarna låg i det fjärran Stockholm, och dem hade man ju för övrigt inte råd att köpa eller prenumerera på. Men "fackbladet" kom med brevbäraren och det speglade som regel åtminstone något så när arbetarnas aktuella villkor. Det är dock svårt att säga något generellt om facktidningarnas betydelse – en del jobbare använde dem som "eldtände" i vedspisen, andra ögnade igenom dom lite förstrött, medan åter andra tog väl vara på stoffet och använde det som argument i debatterna på arbetsplatser och möten.

Hade man ambitioner att "bli författare" hade fackförbundspressen stor betydelse. Man var debattlysten i kulturella och politiska frågor, man behövde publiceringsmöjligheter – och det gav merendels de fackliga bladen; dess redaktörer ställde ofta upp för unga skrivarvalpar när litterära skrifter och namnkunniga huvudstadsavisor svek. Visst valsade ibland en hel del artiklar, dikter, noveller m m runt ett tag på redaktionerna – men förr eller senare blev det för det mesta napp. Det hade självfallet ekonomisk betydelse också. Utan Kommunalarbetaren, Metallarbetaren, Beklädnadsfolket, Skogsindustriarbetaren, Byggnadsarbetaren etc hade det nog varit omöjligt att överleva som skrivare. Honoraren kunde verkligen ha varit bättre – men skrivarens kompenserade och de pengar som flöt in kunde åtminstone till nöds bilda underlag för bokskrivande. Särskilt viktigt var kanske detta för mej, eftersom jag blev tuberkulös och inte kunde återgå till något "riktigt arbete".

Men för att gå rakt på de principiella och mer allmängiltiga frågorna. Har kulturen och den fräna debatten kommit i skymundan i fackförbundspressen? Det varierar naturligtvis från tidning till tidning – och på minussidan kan man konstatera att en hel del fackliga organ, ofta ettriga och viktiga sådana, upphört eller slagits samman med andra och bli-



Sven O Bergkvist

vit lite för stora och "sej själv nog". Det litterära och kulturella stoffet har samtidigt, på det hela taget, fått mindre utrymme; flera fackförbundstidningar har slutat införa dikter och noveller och snålat in på spalterna för kultur- och debattartiklar. Fast visst finns det undantag. Och nog skulle en artikel som Ture Bloms Sigg Stark och den litterära smaken hitta utrymme också i dag. Men i dag handlar det mer om de kommersiella, skitiga kiosckarnas inflytande med dess fascisttendenser, könsfördomar och förhärjande av tuffhet och sk styrka. Har på raken läst två sådana uppgörelseartiklar i Byggnadsarbetaren och Aktuellt i politiken. Och nog finner man fortfarande frisk och frejdig samhällsdebatt. Läs Birger Normans vinkelskott i Metallarbetaren, Stig Sjödens och Erik Gollands regelbundna krönikor i Kommunalarbetaren respektive Skogsindustriarbetaren (Sia) – bara för att nu ta några exempel. Och visst kommer också i dag okända, oetablerade röster till tals i fackförbundspressen i skiftande frågor.

Fast nog kunde fackförbundsredaktörerna

hålla ett bättre vakande öga på den nya, framväxande arbetarlitteraturen. Här kan man nog tala om ett minustecken om man jämför med t ex 40-talet, då Ivar Lo-Johansson och andra proletärförfattare hade fritt spelrum och utträttade politiskt och kulturellt grovjobb i Lantarbetaren och andra fackpressorgan. De konkreta, verklighetsnära författarna som kan arbetarmiljöerna, kommer knappast till tals som förr. Här borde fackförbundsredaktörerna kunna inspirera de nya begåvningarna på ett annat sätt än vad som sker.

När det gäller politiken så är min uppfattning att fackförbundspressen ofta varit steget före och pådrivande i jämförelse med partietablissemanget. Det är t ex ingen tillfällighet att en som Tage Sjödal i Fastighetsfolket tar Olof Palme i örat och att Per Åhlström i Metallarbetaren kritiserar den sk rörelsen för feighet i t ex löntagarfondfrågan och sni-

gelfart på andra områden. Det finns sprängstoff i fackförbundstidningarna fortfarande. Men det förekommer på sina håll också en anpasslighet som inte är så vidare lustig att skåda. Med andra ord: både minus och plus även på den här avdelningen.

Det är alltså svårt att vara allt för kategorisk när man ska bedöma fackförbundspressens betydelse i det kulturella och politiska livet och när det gäller de skiftande samhällsfrågorna.

Men förhoppningar kan man ha – det som är bra kan bli ännu bättre och väsentligare. Det som inte är bra måste bli uddigare och viktigare och slagkraftigare. För en sak är ju klar: fackförbundspressen är och måste vara en rak, sammansvetsad kanal mellan det arbetande folket och dom som makten haver i vårt samhälle, oavsett om det sedan gäller politiska, kulturella eller samhällsfrågor på det hela taget.

## Kulturfrågorna ännu viktigare i dag

av Ove Allansson

Ove Allansson, f 1932.

Senast utgivna bok "Styckegods", Rabén & Sjögren, 1978.

Har medarbetat i Sjömannen sedan 1964, de första åren huvudsakligen med noveller och dikter, de senaste fem åren med reportageserien "Människan ombord". Serien har hittills omfattat ett 20-tal reportage.

■ Kampen mot skräplitteratur och kändis- och kungavekotidningar har i fackförbundspressen förts på olika sätt. Dels genom artiklar och debatter som angriper skiten, dels – och det är det viktigaste – genom att fackför-

bundstidningarna har ett innehåll som är det motsatta till vad man finner i fördomningspressen. Jag menar artiklar, noveller, dikter, recensioner, kåserier osv som förtydligar verkligheten istället för att dölja den.



Är det så säkert att dagens fackförbundspress har ett sånt innehåll? Min uppfattning är att de flesta fackförbundstidningar har detta. Fackförbundspressen har inte glömt kulturen.

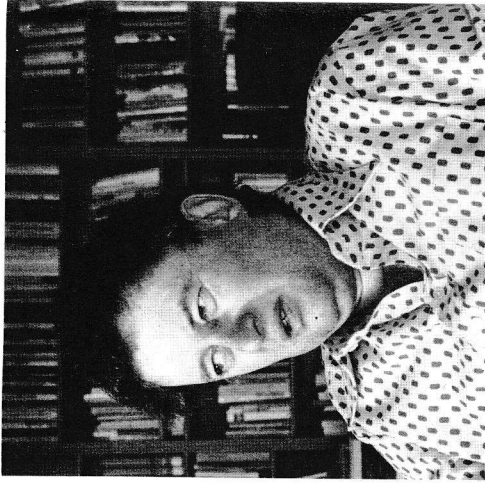
I t ex *Statsanstånd* nr 1-2, 1979, ser jag att lokförare Börje Larsson skriver om Ivar Los och Bunny Ragnerstams böcker. I samma nummer har Rune M Lindgren en artikel om att "koppra", KF, fortfarande säljer skräpböcker. I *Statsanstånd* nr 3 finns en tvåsidig artikel av Bernt Rosengren: "Arbetardikten hör inte bara till trettioalet".

Debatte förs, men kanske inte den fräna debatt som "Förr och Nu" efterlyser. Nå, lågmäldhet och envishet kan många gånger vara givande. Jag vill peka på Birger Normans stora insats i *Mettallarbetaren*.

I bästa fall fungerar fackförbundstidningarna som *Mettallarbetaren*, *SIA*, *Statsanstånd*, *Kommunalarbetaren*, *Byggnadsarbetaren*, *Sjömannen* osv som familjetidningar och detta har naturligtvis stort värde i kampen mot smutslitteraturen. *Mettallarbetaren* upplaga är 445 067 ex.

Vilken roll spelade fackförbundspressen för den svenska proletärlitteraturens framväxt? Mitt intryck är att fackförbundspressen för många arbetarskildrare har varit en naturlig ingång, att de där fått sina tidigaste arbeten publicerade. Äldre årgångar av *Eldaren* och *Sjömannen* innehåller dikter av t ex Josef Kjellgren, Ragnar Jändel och Harry Martinson, vilken då sågs enbart som arbetarskildrare. I *Sjömannen* nr 1, 1932, finns en artikel "Sjöfolket erövrar litteraturen" och där ges Kjellgren, Martinson och Ragnar Holmström ett gott stöd.

Hoppar vi till fyrtioalet och väljer *Sjömännens* julnummer, 1946, ett speciellt novellnummer, finner vi noveller av bland andra Allan Eriksson, Josef Kjellgren, Erik Asklund, Sixten Røgeby/f d Olsson, Harry Ahlberg, Ragnar Holmström, Sverre Holmsen och Helmer Grundström. De utomordentligt fina illustrationerna är av Torsten Billman, Bengt Dimming, Bengt Kristensson, Tore Anhoff. (Acke Jansson hade då ännu inte på allvar törnat till i *Sjömannen* - han blev lik-



Ove Allansson

som Billman älskad av sjöfolket.) I samma julnummer skriver också Kjell Hjerm om målaren Tor Bjurström efter att i andra nummer ha presenterat en rad författare och konstnärer.

Nå, risk finns att jag fastnar i älskade årgångar av *Sjömannen*. Över till frågan om kulturfrågorna är lika viktiga idag. Ännu viktigare idag vill jag svara. Vi har idag ett långt större utbud än tidigare av skräplitteratur, våldsrömanantik och porr. Jag tar mej friheten att citera vad jag själv skrev i *Sjömännens* julnummer 1976 apropå en motorman som enbart läste skräp:

"Maskerad under en fernissa av västerländska värderingar - under ständigt missbruk av ordet frihet - propagerade våldslitteraturen för egoism, elitänkande, den starkes rätt, råhet, kvinnoförtryck, fascisism och rasism. Che Guevara som offrade livet för att ge Latinamerikas fattiga människovärde utmålades följdriktigt som bandit ... Motormannes nutidshistoria och verklighet har varit och är att läsa de agentböcker som multinationella bokfabriker spottar ut och där befrielseströrelser beskrivs som bandithopar ...

Men det är inte bara de borgerliga som har försvarat "friheten" att tjäna pengar på skit och maskerad högerpropaganda - socialdemokraterna har också gjort det. Hur ska man annars tyda detta att efter fyra decenniers socialdemokratiskt regeringsinnehav så är trycket från den kommersiella drömindustrin med kungavecko-tidningar, dussindeckare, våldsfilmerna och porr kompaktare än någonsin. Det hjälper då inte med de insatser som gjorts och görs av radikala allierade till socialdemokratin: t ex fackförbundstidningar och bokklubbar ..."

Förmodligen har jag inte besvarat alla frågor, men vill ändå något belysa hur jag som författare upplever medarbetarskapet i en av våra minsta fackförbundstidningar: *Sjömannen*. Jag tycker det kan höra till ämnet "Fackförbundspressen och kulturen". *Sjömannen* utges av Sjöfolksförbundet, utkommer en gång i månaden och har en enda anställd, en hårt arbetstung redaktör.

Som sjöman och metallarbetare fann jag det naturligt att försöka få noveller och dikter publicerade i fackförbundspressen. Jag fick stöd och uppmuntran av *Mettallarbetaren* och speciellt av *Sjömännens* förra redaktör Yngve Gyllin. Sedan 1964 har jag medarbetat i *Sjömannen*. Först drevs jag av enbart berättarlust, men insåg så småningom att det vore förräderi mot gamla kamrater om jag inte tog upp de missförhållanden jag känner till när

det gäller sjöarbetslivet.

Jag såg och ser det som min uppgift att hjälpa till att radikalisera tidningen och föra fram kulturmaterial. Men jag har allt svårare att orka leva upp till mina föresatser. Dessutom gör tidsbrist det svårt att för *Sjömannen* skriva önskvärda artiklar om litteratur, musik och konst. Jag har också att för tidningen göra arbetsplatsreportage i fartygen, skriva noveller, debattartiklar om yrket osv. Utöver detta vill jag medarbeta i några andra tidningar än *Sjömannen* och naturligtvis: skriva böcker.

Ofta känner jag vända och diskuterar kulturinnehållet med *Sjömännens* redaktör Leif Risö. Tidningen måste bredda sin lilla medarbetarskara; tidningen har traditioner som kulturbärare. För redaktören är det givetvis en svår balansgång och här kommer också in den lilla fackförbundstidningens ekonomi och låga arvoden.

Även om *Sjömannen* och övrig fackförbundspress inte har glömt kulturen så måste större resurser satsas på att göra verkligheten tydligare; man måste anlita mera av de förtöringsglas som existerar i form av konstnärer, författare och andra kulturarbetare.

En positiv sak jag gärna vill peka på hos *Sjömannen* är den "jakt" som pågår på konstnärliga utövare i de egna leden. Nyligen har till tidningen "knuits" en matros/tecknare, en motorman/skrivare. På liknande sätt har ju t ex *SIA* arbetat med sin berättarserie "Röster". Sådant är bra och måste uppmuntras och växa.



# Fackförbundspressen och kulturen – en ensidig bild av verkligheten

av Jan Fogelbäck

Jan Fogelbäck, f 1943.

Senast utgivna bok "Bussbolaget", Oktoberförlaget 1977.

Har medarbetat med noveller och reportage i fackförbundspressen, mest i Kommunalarbetaren och Metallarbetaren.

■ Diskussionen om arbetarrörelsen och kulturen bör sättas in i ett politiskt sammanhang.

Vi kan ju historien: Den fackliga rörelsens utveckling till tung koloss, där ledarna envist samarbetar med stat och kapital. Vi fick bröd och välstånd, men på så bräckliga grunder att sprickorna skjuter fram nu när kriserna kommer. Folkhemmet byggdes efter samförståndslösningar, där basen skulle utgöras av en konfliktfri arbetsmarknad.

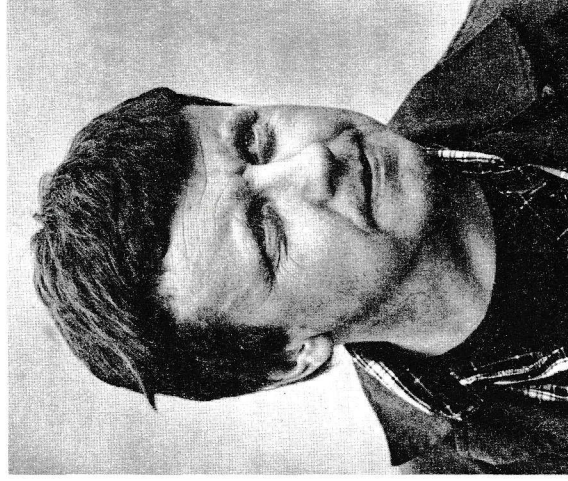
Det blev inget bra samhälle, inte för arbetarklassen. Det blev starkt korporativa inslag istället för demokrati. Man lagstiftade – och lagstiftar – mot alla former av klasskamp samtidigt som staten försåg – och förser – näringslivet med kapital.

Analysen kan göras djupare, orsakerna utredas i oändlighet, men jag nöjer mig här med att sammanfatta denna historieskiss: Sverige utvecklar statskapitalism. Samförståndslagar råder. Arbetarklassen har att besegra fiender också i den egna rörelsen, i de egna fackförbunden.

Det är mot den bakgrunden vi bör granska arbetarrörelsens press, dess kulturbevakning och eventuella radikalitet. Vilken bild ger fackförbundstidningarna av Sverige och svenskt arbetsliv? För vem är de språkrör?

Jag har sedan jag organiserade mig första gången 1960 i Narviks hamn läst olika fackförbundstidningar, men går nu till Stockholms stadsbibliotek för att få ytterligare diskussionsunderlag. Det blir en resa genom tummade årgångar, genom väldiga textmassor, där synen på verkligheten långsamt stiger fram och kolliderar med min egen. En dampad pessimism löper fram i reportage, bilder och kulturartiklar. Det är grått, dystert – en ensidig skildring av förhållandena i landet.

Här skrivs om miljögifter och fabriksnedläggelser och bittra, resignerade arbetare ser mig i ögonen på uppslag efter uppslag. Det arbetande folket framställs ofta som passivt, fatigt på initiativ och handlingskraft – en samling oskyldiga barn som utan förbundsled-



Jan Fogelbäck. Foto Robert Aschberg.

ningarnas omsorger snart skulle gå under. Här skrivs om elände och om funktionärernas ansträngningar att bemästra detta elände, men obetydligt om arbetarklassens självständiga kamp. Samförståndslagarna tycks regera i fackförbundens press, klasskampen nämns bara i nostalgiska sammanhang, när pensionerade kämpar intervjuas om ungdomens strider.

Det är samförståndsanda – och möjligen något av samförståndets baksmälla – sida upp och sida ner. Det är LO-ledningens språkrör, men sällan de oppositionellas press.

Är det för kategoriskt, för mörkt målat?

Jag gör nya undersökningar, den här gången med näsan speciellt riktad mot kulturmaterial – i den mån det nu finns. Och naturligtvis: Här förekommer ambitiöst redigerade

sidor i exempelvis Metallarbetaren, Skogsindustriarbetaren och Sjömannen – värdefulla bidrag av skribenter som Ove Allansson, Åke Olsson, Ulf Nilsson och Birger Norman. Här publiceras dikter och fortlever en novelltradition.

Men ändå: Alla dessa ljuspunkter tillsammans förmår inte ändra huvudlinjen: Också kultursidorna tycks vara redigerade i samförståndsanda. Här finns mängder av borgerligt anammande och välformulerat prat, men knappast något av ifrågasättande och uppkäftighet. Släpps någon radikal, oliktankande fram så slås han obönhörligt ner. Följ gärna insärandebatten i t ex Metallarbetaren, där huvudena har rullat genom åren!

Fackförbundspressen ger en ensidig bild av verkligheten – också i kulturmaterialiet.

Mina synpunkter står fast.

Mina synpunkter står fast, men jag är för den skull inte pessimistisk. Jag menar i stället att det är dags nu att ta verklig strid om arbetarrörelsens tidningar. Vi som skriver från arbetsplatserna har att lära av dem som kämpar på basplanet, i klubbar och sektioner. Vi måste erövra vår egen press, utnyttja yttrandefriheten, slå in kilar i samförståndet – följa de fåtaliga i spåren som redan försöker. Vi bör skildra kapitalismens härjningar, men också ge röst åt den rörelse som kan befria oss från denna kapitalism. Vi har att lära och undervisa. Det gäller att återinföra folkbildningen, att ännu en gång beväpna den avrustade arbetarklassen med kultur.

Den här kampen förs redan på andra håll, i andra tidningar, men fackförbundspressen får i kraft av sina miljoner prenumeranter inte glömmas bort.

Det blir en hård match, men våra framtidsutsikter är goda.



# Litteratur i funktion – ett samtal med Lars Furuland

av Lars Åke Augustsson

■ Lars Furuland (f. 1928) är litteraturforskare med arbetarlitteratur som en av sina specialiteter. Han har bland annat skrivit böcker om statarna och om Ivar Lo-Johansson (se litteraturförteckning i slutet av artikeln). Han är föreståndare vid Avdelningen för litteratursociologi vid Uppsala universitet. I december 1978 utnämndes han till professor. I den här intervjun med Lars Åke Augustsson talar han om sin bakgrund, om arbetarlitteraturen och litteraturvetenskapen, om amatörförfattarrollens betydelse.

## Din bakgrund?

– Jag är uppvuxen på en svensk folkhögskola av den klassiska typen, Malungs folkhögskola i Västerdalarna. Min far var folkhögskoleföreståndare där.

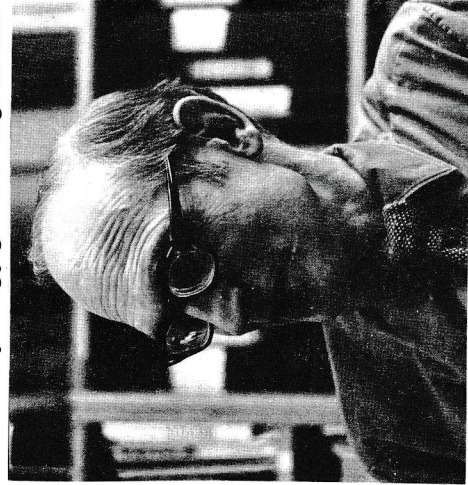
Han kom från ett fattigt småbondehem i Småland. När han var över tjugo år tog han sig fram till kortvariga akademiska studier i Lund. Sen blev han folkbildningsman, höll flera tusen föreläsningar runtom i landet.

Han var kommunalfullmäktigeledamot för socialdemokraterna. En brytningspunkt i hans politiska utveckling var en stor skinnarbetarstrejk i Malung i mitten av trettio-talet. Han fick utstå många angrepp, anonyma brev och sådant, för att han öppnade skolan för de strejkande arbetarna och deras möten.

På folkhögskolan användes verkligen litteraturen. Från morgonsamlingarna, som kunde vara mer eller mindre religiöst betonade, och fram till lördagskvällens samkväm spelade litteraturen med. Man sjöng, läde ur arbetarrörelsens och ur de andra folkrörelsernas sångskatter, man spelade teater, man hade litteraturrecirklar.

## Och från den miljön kom du hit till universitetet?

– Mitt litterära intresse fick något av en chock när jag kom hit. Värderingarna här gick ju på tvärs mot den litteratur i funktion jag mött i folkhögskolemiljön. Här i den akademiska miljön såg jag att en mängd författ-



Lars Furuland. Foto Lars-Åke Augustsson.

re, som hört till folkhögskolans litterära liv, överhuvudtaget inte räknades.

När jag började här på hösten 1948 hade väl Dan Andersson och trettioårsförfattarna nått och jämnt nått fram till universiteten, men tillhörde naturligtvis inte den obligatoriska kursen.

Jag började på en typisk lärarutbildning, med nordiska språk, historia för att till slut stanna i litteraturvetenskapen. Där hade jag naturligtvis först att läsa den kurs som fanns, men så fort jag fick möjlighet att inrikta studierna gick jag till arbetarlitteraturen.

Den första författare jag närmare studerade var Gustav Hedenvind-Eriksson. Jag skrev en trebetygsuppsats om honom och tänkte fortsätta med en avhandling. Under studiet av Hedenvind hade det blivit alltmer klart för mig vilken oerhörd betydelse folkrörelsetidningarna, fackförbundspressen, hade för arbetardikten. Många namn, som inte fanns med i översiktterna och inte spelade någon större roll i bokutgivningen, blev verkliga för mig.

Och i denna press, som inte många forskare tycktes ägna sig åt, träffade jag på Alfred Kämpe. Han var då fullkomligt bortglömd, men visade sig vara en mycket intressant föregångare till Ivar Lo. Småningom fann jag också att just Ivar Lo på trettio-talet försökte blåsa liv i Kämpes författarskap. Litteraturkritiken fäster ju stort avseende vid att en författare ska vara så enastående som möjligt, men det hindrade inte Ivar Lo från att på ett mycket hedervärt sätt tala för Kämpe.

Så – med Victor Svanbergs välsignelse – grep jag mig an med att studera statarna i litteraturen. Bland annat tack vare Kämpes historiska skildringar kom jag då att röra mig bakåt i tiden. Min avhandling kom till slut att gälla statarlivet fram till och med den första arbetardikten, Kämpe med flera.

Då var det lättare att gå mellan ämnena när man forskade. Jag hade starkt stöd av att söka mig till socialhistoriker och ekonomiska historiker. Den socialhistoriska bakgrund jag behövde kunde jag inte få om jag enbart höll mig inom mitt eget ämne.

Den oerhörda specialiseringen nuförtiden

är bekymmersam. Jag menar att man borde skriva avhandlingar över större problem, och om de då griper över på andra områden, ska man också söka sig till seminarier i det ämnet. *Ämnet*, mer än den existerande fackindelningen, bör vägleda ens vetenskapliga orientering.

Det här hade ju Svanberg sinne för. Hans seminarier innebar något av ett genombrott för den här typen av studier. Han uppmuntrade flera av oss att ta upp studier om sådant som autotidakterna och arbetarförfattarna, Eyvind Johnson och anarkismen och så vidare.

Men någon revolution var det ju inte fråga om. När jag hade disputerat 1963 och själv började undervisa, sågs man väl av studenterna mest som kulturhistoriker. I min uppgift ingick också att ge uppsatssämen, och de ämnen som sist blev upptagna var de som handlade om arbetardikten. Sen kom ju Vietnamkriget och hela den radikaliseringen, och förhållandet blev omvänt...

## Men de som skriver om arbetarlitteratur är väl fortfarande i minoritet?

– Ja, först när en arbetarförfattare lyckats bli etablerad inom det rådande litterära systemet, kommit in i handböckerna, upplevs han möjligt att välja som ämne. Och detta samtidigt som mycken litteratur inte upptäcks av forskningen, eftersom man där sysslar med vad som finns i *bok* och utbudet inom den borgerliga bokmarknaden. Men det var ju inte där, utan i folkrörelsepressen jag upptäckte Kämpe, till exempel.

För att försöka visa på dessa andra vägar för forskningen har vi inom litteratursociologiska institutionen gjort omfattande genomgångar av folkrörelsetidskrifterna, särskilt dem som hör arbetarrörelsen till.

I de här tidningarna får man ju kontakt med en litteratur som ofta *i högre grad* har lästs än den man finner i böcker. Att det är så, har ofta varit ett problem för arbetardiktarna: antingen komma ut i en liten upplaga via de borgerliga förläggarna, eller använda sig av arbetarrörelsens kanaler, söka sig fram i den proletära offentligheten, för att använda ett ak-



tuellt uttryck.

Vi var klara på detta, när vi i mitten av sextitalet startade ett projekt kring folkörelserna och litteraturen. Vi intervjuade ett sextital folkörelseförfattare, folkörelsejourna- lister, och vi var i hög grad inställda på att *grädda* material. Jag är inte säker på detaljer- na, men minst en tredjedel och kanske hälften av dem vi intervjuade då är nu borta.

Den neutralitet, åtminstone till det yttre uttrycket, som är gängse i doktorsavhandlingar, gör dem tråkigare än de kunde vara. Man kan väl knappast tänka sig en avhandling om t ex Josef Kjellgren, som slutar med en bestämd argumenterande text om varför arbetarlitteraturen är framtidens litteratur?

– Vi har också en utveckling i teoretiserande riktning som man kan komplettera din bild av. Den verkar ju åt samma håll, åt att avsmåandra universitetet från den litterära allmänheten och folkrörelserna. Trots att teorierna ofta kan vara synnerligen radikala.

Det här är ju ett väsentligt problem. Man får väl i dag betrakta avhandlingen som ett gagesällprov i hanterandet av fakta, men jag ser det inte omöjligt att avsluta på det sätt du beskriver. Det skulle vara en fördel, i stället för att försöka smuggla in ett ställningstagande i avhandlingen utan att klart utsäga det.

I många fall tror jag lösningen ligger i att presentera sitt ämne på olika sätt. Ju mer de inomakademiska kraven ökar på forskaren, desto angelägnare är det att forskarna inte stannar vid sin speciella avhandling. Utan att de också i artiklar och gärna i populära böcker skriver direkt för en större publik. Egentligen är den uppgift man tagit på sig, exempelvis att utreda Kjellgrens författarskap, inte fullgjord förrän man *fört ut* sin Kjellgrenbild utanför universitetet.

För mig är det en stor tillfredsställelse att jag nu, mer än tio år efter min avhandling, har kunnat komma med *min* populärvetenskapliga version i böckerna *Statare* och *Statarnas ombudsman i dikten*, boken om Ivar Lo.

**Både med Ivar Lo-boken och med det Alfred Kämpe-urval du redigerat har du samarbetat**

**med Lantarbeträffbundet.**

— Ja, jag skulle väl finna det rätt så groteskt att skriva om lantarbetare utan att söka kontakt med Lantarbetarförbundet, dess arkiv och dess medlemmar. Jag har varit på ett par av förbundets kongresser, och har en intim kännedom om rörelsen.

Jag använde mig också av Lantarbetaren (och en del provinspress) för en enkät, där jag bad lantarbetarna berätta om sina litterära minnen. Det blev en volym *Lantarbetaren och boken*, som Nordiska museet gav ut.

Nu till något annat. På senare år har du arbetat mycket med lokalsamhällets natur, dels i din egen hembygd i Dalarna och dels i Västergötaland.

- Den betydelse folkrörelserna haft för kulturspridningen ser man tydligt om man går ut på fältet, som jag gjorde när jag blev ombedd att för en sockenbok skriva om Malung i litteraturen.

I förfrågan låg väl en förväntning om att jag skulle skriva en helt konventionell framställning av hur socknen behandlats av kända rensenärer. Det är ju i och för sig ett intressant ämne. Men vad man – även lokalt – glömmat är att litteraturens liv i ett lokalsamhälle är så mycket mer. Det är de lokala boksamlingarna, biblioteken, de lokala tryckerierna, regionala tidningar vilkas lokalredaktioner erbjuder kanaler för de skrivintresserade. Och det är ju inte minst folkrörelserna, och allt det litterära liv som ägt rum där, varav det finns kvar en del rester. Såna här enkla realiteter har varit avgörande för det litterära klimatet.

Det finns en risk att de – utmärkta – självbiografiska böcker som proletärförfattare och andra autodidakter skriver, och som handlar om geniets brott mot ursprungsmiljön, får karaktären av allmän regel. Man glömmer då att litteratur *också* är något som finns i föreningsiv och samvaro. Det var ju det jag hade mött på folkhögskolan.

Tyvärr är väl dessa sidor av litteraturen förbigångna; den unisona sången inom väckelseförelserna och folkförelserna, arbetarlyrikken i första generationen, som användes vid möten och demonstrationer. Man har egentli-

gen inte haft några instrument att bearbeta den med. Man har varit låst av en originalitetstestik. Men man måste också se på kommunikation, funktion, hur litteraturen konkret används.

För mig är litteraturen i min hembygd dels vad de kända författarna skrivit, dels hela historien om kulturlivet.

**Ditt arbete med amatörskrivare i Skaraborgs län visar väl att denna litteratur i funktion inte bara är historisk, utan också aktuell.**

– Den breda verksamhet som fört fanns har varit svår att upprätthålla under intryck av det oerhört starkt centraliserade kulturutbudet. Massmarknadslitteratur av undermålig kvalitet, dessa litteraturfabriker som också i form av TV-serier går direkt in i hemmen.

Men just under detta tryck har det uppstått motrörelser. Oftast består de av enskilda människor som är medvetna och försöker tydliggöra sig och sina miljöer. Men när länsbildningsförbunden gått ut och inventerat lokala skrivares verksamheter, har summan av alla dessa blivit förvånande stor.

När man – som vi gjorde i Skaraborg – samlar 40–50 lokalförfattare i ett län i ett och samma rum, står det ju omedelbart klart för de människorna, att deras målsättning att försöka få ut sina verk på ett stort förlag till stor del är hopplös. Men samtidigt utövar det centrala litterära systemet ett oerhört tryck på de litterärt verk samma människorna ute i provinsen. När de sen av lärare och ledare för de här träffarna får reda på de förbluffande små försäljningssiffrorna för t ex en debutdiktsamling på Bonniers, kan de konstatera att deras upplagor ute i provinsen ofta är flera gånger så stora.

När amatörförfattare träffas blir de alltså medvetna om sin egen situation på ett sätt som de har svårt att uppnå om de sitter isolerade. Folk kan ju sitta i angränsande byar och skriva utan att veta om varann. Om de däremot gör musik tränger ju alltid lite ljud utom vägen ... och snart har man en kvartett, en orkester eller en musikförening.

I framtiden tror jag att initiativen till sådana här samlingar av amatörförfattare måste glida

över från länsbildningsförbunden till författarna själva. Författarna måste bilda naturliga grupperingar ur ideologisk och kulturell synvinkel.

Även om en hel del av det amatörförfattarna skriver är svagt, är det en helt annan dålighet B Wahlströms och den övriga kiosklitteraturens dålighet.

— Ja, här finns flera missförstånd som bör avlägsnas.

Låt mig säga, att amatörförfattarna är de "riktiga" författarnas bästa vänner. De har i allmänhet en personlig smak, de använder folkbiblioteken, de köper en hel del böcker, de berättar för sina bekanta om författare de tycker om.

Jag tror att man centralt – på kultursidorna till exempel – på ett lyckligt sätt kopplar samman amatörskrivarverksamheten med kulturell nedrustning: ”nu ska man skriva fast man inte kan skriva”. Det är inte alls fråga om det. Det man skriver hamnar oftast i byrålådan eller i lokala publikationer. Men om kritiken fullföljde sin uppgift och följde upp den här verksamheten, skulle vi få ett friskt tillflöde in i det centrala litterära systemet.

## Kan man utläsa några tydliga tendenser i am- törförfattarnas verk? Naturlig, centrallig, självbiografi...?

– Det rör sig ju om sådana textmassor – enbart i Skaraborgs län undersökte vi dryga 10 000 sidor – att man finner alla tendenser.

Men en sak är klar, nämligen att "bruksdikten" – födelsedagsdikten, prologen till arbetarkommunens jubileum eller bygdegårdens 25-årsdag – inte är död. Bröllops- och begravningsdikter ser man ju från litteraturhistoriskt håll som något som hör 1600-1700-talen till, därför att man begränsas av originalitetstestetiken, det allmänna litterärvärdet. Men i själva verket har de här formerna blomstrat hela tiden.

Sådan var ju det litterära livet på folkhögskolan där jag växte upp: samtidigt som man läste de stora författarna hade man sin egen skapande verksamhet. Man var nog



# Vävens budskap Elsa Pärs Berglunds verk

av Elias Cornell

foto: Ola Berglund

Elsa Pärs-Berglund är född 1920 i Helsingborg. På 40-talet studerade hon vid Valands konsthögskola i Göteborg för Nils Nilsson.

1970-71 kom hon igång med sina första gobelängvävar, och så småningom lärde hon sig också finnvävens teknik. Vävnaderna har hon sedan med framgång ställt ut på Lunds konsthall, i Stockholm, på Landskrona museum och på Röhsska museet i Göteborg.

Konstnärinnan presenteras här av Elias Cornell, professor i arkitekturhistoria vid Chalmers Tekniska Högskola.

På femtitalet och sextitalet var vi väl många som hoppades att konstnärerna skulle börja skapa bilder igen och ge upp isoleringen från folk och samhälle där de stod med sina formalistiska orimligheter. De hade lurat i sig själva och många kritiker och inbilska kännare att det skulle gå att skapa konst blott för konstens skull.

Mot slutet av sextitalet kom det faktiskt en utveckling. Många unga konstnärer började skapa bilder. Och deras bilder började handla om samhället och de ville tala till folket. Strunt i äldre kolleger, kritiker och högfärdiga samlare.

Men en del av dem kom ur askan i elden. Om det var bara konst och inte bilder förut så blev det nu bara bilder och inte konst. Den konstnärliga bildtraditionen hade nästan dött ut under den överdrivna formalismens årtionden av intolerans och kollegialt förtryck.

I detta egendomliga läge har det lyckliga hänt att några konstnärer, både äldre och yngre, trätt fram för att visa levande vägar att på nytt skapa bilder som är konst.

Bland de nyskapande i mellangenerationen är Elsa Pärs Berglund en av de främsta. Det

är snart fem år sen hon trädde fram med sina vävar, lysande av färg, lysande som konst. Efter många bråda år med familj och försörjning hade hon börjat om med sin konst, den som hon bara hunnit med då och då sedan hon gick igenom Valands konsthögskola på fyrtitalet.

Förnyelsen började med en svit målade motiv från Kreta efter en givande resa till Grekland 1965. Den bysantinska medeltidskonsten inverkade starkt på hennes stil och många bilder handlade om Greklands kvinnor.

Kreta-målningarna blev till mycket mera än övning och experiment för att uttrycka stark mänsklig medkänsla och för att förenkla den konstnärliga formen. Alltsedan barndomen hade Elsa varit flink att sy, sticka, brodera – arbeta med textilt hantverk av alla de slag. 1970 satte hon sig, halvt på försök, att brodera några bilder rätt ur fantasin med lustiga figurer. Detta blev vägen till hennes stora konst. Det var väva hon skulle, väva bilder, ganska stora. Och Bengt, hennes man, gjorde som hon bad. Han snickrade en vävstol åt henne för den ålderdomliga men ständigt lika

Jag vill också säga, att man i litterära diskussioner ofta försummar att peka på litteraturläsning som kommunikationsmedel. Men om du tänker dig att du och jag ständigt skulle läsa olika böcker, skulle våra boksamtal snabbt förvandlas till monologer. När vi nu talar om olika böcker är de intressanta just för att vi också har en gemensam fond av läsning. Har vi läst samma bok om ett problem kan vi föra ett samtal om det problemet utan att riva sönder oss själva. Även om problemet är svårt, individuellt eller socialt, för oss. Det är bokläsningen som medel till samtal, vid sidan av den individuella läsningen.

## LITTERATUR

Lars Furuland har skrivit:

*Statarna i litteraturen*. (Akademisk avhandling.) 1962.

*Barnlitteratur i Sverige*. Läsning för barn ... (tills m Ö Lindberger och M Örvig). 1970.

*Folkhögskolan – en bildningsväg för svenska författare*. 1971.

*Statarna*. Statarklassens historia ... 1975.

*Statarnas ombudsman i dikten*. En bok om Ivar Lo-Johansson. 1976.

*Skrivare i Skaraborg*. En bok om amatörförfattare. 1977.

Redigerat bl a:

Alfred Kämpe: *Trälar, torpare, statare*. 1963, ny uppl 1977.

*Lantarbetaren och boken*. 1963.

*Brev till Jan*. Brev och dokument ur Jan Friedgårds samling. 1967.

*Synpunkter på Lars Ahlin*. 1971.

Pehr Thomasson: *En arbetares levnadsöden eller Slavlivet i Sverige*. 1977.

Viktiga uppsatser:

Litteratur och samhälle. Litteratursociologiska frågeställningar. I: *Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen*. 1970, omtr 1974.

Malung och litteraturen. I: *Malung. Ur en sockens historia*. IV. 1977.

Från Strindberg till arbetarförfattarna. I: *Förr och Nu 1977:2*.

Litteraturen i bygden. Lokala och regionala kulturmiljöer ... *Från kulturdagarna i Bonäs bygdegård* ... 1978.

ganska så medveten om att denna egna verksamhet var ur evighetens synvinkel ganska begränsad, men för stunden, i samvaron med människor fungerade den, och man framförde sina verk utan mindervärdeskomplex.

Till vardags gör vi nog inte klart för oss de oerhört genomgripande förändringar som skett bara de sista 25 åren, med TV, bokklubbar, tidningsdöd ... Om bygden förr i tiden riskerade kulturell isolering, är faran nu snarare kulturell passivisering.

Motörrelserna är ändå livaktigare än man kanske tror. Från en fyra-fem år i sjuttitalets början har vi registrerat ett tretital verk av grupper av amatörförfattare, huvudsakligen antologier. Man träffar på dem på bibliotek och ute i folkrörelserna, medan bokhandeln inte har något riktigt grepp om dem. Inte ens nationalbibliografin har riktigt kunnat hänga med.

**Vad tror du nu om framtiden för den folkliga och proletära litteraturen?**

– Just det lokala litterära livet är väldigt viktigt för det centrala systemet, för hela den nationella kulturen.

Man kan ju tänka sig framtiden som en skräckvision: en med litteraturstödets hjälp upprätthållen konstlad central produktion, som inte alls har någon resonans ute i lokalsamhället. Därför måste vi vårda oss om de viktiga institutioner som folkbiblioteken och bokhandeln är. Vi behöver närsamhällets kontakt med litteraturen om vi ska hoppas på en framtida blomstring för den nationella litteraturen.

Gränsen mellan arbetarlitteratur och vad man kan kalla tjänstemannalitteratur kommer att successivt försvinna, vad gäller själva arbetsprocessen, i och med ökad automatisering. Men ideologiskt kommer gränsen att finnas kvar.

Jag har svårt att tänka mig att vi kan avvara en arbetarlitteratur som tar sin utgångspunkt i själva arbetslivet. Arbetarlitteraturen kanske har lite svårt att hänga med i dagens tekniska utveckling, det är sant. Men den behövs i hög grad just för att genomlysna de nya arbetsmiljöerna, de nya problemen.



givande teknik, som kallas gobeläng; med stående varp. På våret 1971 skapade hon sin första väv och sedan dess har nästan varje stund utanför halvtidsförsörjningsarbetet gått till det nya konstnärliga skapandet. Efter några år lärde hon sig dessutom att väva finnväv, den liggande dubbelväven, som burits som tradition genom dussintals släktled av kvinnor i Bohuslän och andra landsändar.

Det kan vara tillfälligheter, som gjort att Elsa Pärs Berglund nu fått sitt sena men betydande genombrott. I vårt land med dess godtyckliga sätt att behandla kulturens tillgångar, förblev hon okänd till sitt femtufjärde år. Händelserna har kommit slag i slag: en presentation i Folket i Bild-Kulturfront 1974; en rad utställningar med kulmen på Röhsska museet våren 1978; och inte minst Anders Wahlgrens fina TV-program våren 1977, där vi både fick se bilder och höra henne själv berätta om konstnärliga avsikter, politiska åsikter och tekniska insikter.

Konstnärinnans utomordentliga förnyelse av bildvävens uråldriga konst rymmer däremot inte en enda tillfällighet. Detta verk i sjundande utveckling har kraftiga och djupa rötter. Där finns barndomens och ungdomens förövningar, hårda, noggranna och envisa, som alla målmedvetna självstudier. Där finns flitig skolning i teckning och kolorit på Västland under Nils Nilsson, en av de skickligaste konstnärerna vi ägt här i landet. Så finns där den uthålliga hantverksskickligheten, övad allt sedan den tidiga barndomen hos händiga föräldrar och bland fyra händiga systrar i hantverkarhemmet i Helsingborg.

Dessutom finns där det starka folkliga politiska medvetandet, vuxet fram i knapphetens villkor och under världshändelsernas tryck och inspiration; och inte så lite läsning och inte så få besök på politiska möten, också i demonstrationståg.

Allra viktigast är väl, till sist ändå, den medelålders konstnärinnans utomordentligt beslutsamma sätt att söka sin egen väg, en väg där hon har en enda föregångare att beundra: Hannah Ryggen, den svensk-norska bildväverskan med det starkt politiska budskapet från årtiondena kring andra världskriget.

Det som skiljer Elsa Pärs från de flesta vävare är att hon gått igenom hela den högre konstnärliga skolningen långt innan hon avslutade sig att börja väva. Därmed kom hon att ställa sig friare till vävtekniken än dem som gått den motsatta vägen. Inte så att hon undervärskattat tekniken. Hon spinner, färgar och sätter upp som alla andra men hon låter aldrig textiltekniken regera. Å andra sidan låter hon aldrig tekniken bli enbart ett redskap. Under många konstepoker har ingen på avstånd riktigt kunnat skilja på målning och väv. Men då har konstnären varit en och vävaren en annan, en tjänande hantverkare som rentav representerat penseldragen från kartonger eller dukar.

För Elsa är förarbete och vävning ett enda samlat arbete. Hon gör mest lätta akvareller, flyktiga skisser, där bara huvuddragen kommer igen i väven. Det är enbart för finnväven med dess speciella teknik som hon måste bestämma allt i förväg.

Nu är det med Elsa som med alla stora konstnärer. Hon har funnit sin väg men hon har också utvecklats. I de första gobelängerna låg färgerna som i fält, lokalfärger som man brukar säga. Innehållet kom lustigt fladdrande som att dikta fria fabler. Detta betyder inte att man någonsin kan ta miste på allvaret, den djupa medkänslan och den underfundiga humorn.

Från 1974 eller 1975 börjar Elsa arbeta igenom färgerna för att begagna en rikare kolorit där nyanserna mera går i varandra. Det tycks ha gått till så, att arbetet med den strängare finnväven, som i princip bara har två färger, i ett och samma slag har fått henne att vidga gobelängens oerhörda färgmöjligheter.

Samtidigt besinnar sig Elsa ännu mera på budskapet, symboliken blir rikare och klarare, de dialektiska motsättningsarna likaså.

Låt oss se närmare på ett urval bland Elsas vävar i tur och ordning!

### **Björkar.** *Finnväv 1975, 155×104 cm.*

I vinterns kala björkar har fredens lugna vita duva slagit sig ner, där det annars mest är svarta kråkor som råder.

### **Att leva på 1900-talet.** *Gobeläng 1978, 80×250 cm.*

Elsa skissar en serie minnesbilder ur sitt eget liv och av händelser nära och fjärran, som gjort starkt intryck på henne, alltsedan hon var barn och ung flicka i Helsingborg på 20-talet och 30-talet. Så för hon över bilderna i väven, där de avtecknar sig i tidsföljd: livet i kvarteren på Pettersgatan nära Sundet neråt Råå, personliga minnen, familjehändelser, politiska händelser. Alltsammans blir till en fantasi över nutidshistorien i starkt skiftande kolorit emot bakgrundens schatterade gråtoner.

### **Spaniens rosor.** *Finnväv 1977, 140×85 cm.*

Fastän Francos hänsynslösa valde måste gå mot sitt slut håller Guardia civil sin stränga väpnade vakt över alla dem som kämpar för folkets frihet. Men i de inspråddes sinnen lever ändå hela tiden kampens blomster, röda, okuvliga.

### **Tupparna.** *Finnväv 1975, 125×80 cm.*

Francos dödsdomar över baskerna väckte avsky och vrede i Spanien och hela världen. Väven bygger på visan om tupparna av Sánchez Forlosio d.y. "Gallo negro". Bilden tolkar stämningen av skräck, trots och hopp hos Spaniens folk under det svåra förtrycket.

### **Familjen.** *Gobeläng 1975, 71×60 cm.*

Kapitalism, reaktion och imperialism breder svältens värld över värnlösa folk. I Indien tvingas miljoner att tigga. Men den utmärglade unge faderns knutna näve visar hur de förtryckta är beredda till kamp, inte bara för att överleva, utan också för att segra.

### **Kvinnor och äppelträd.** *Gobeläng 1976–1977, 127×97 cm.*

Elsa har velat fånga stämningen i Moa Martinsons "Kvinnor och äppelträd" från 1933, en roman som hon läst om och om igen alltsedan ungdomen. Första skissen till vävanden, var en oljepastell, som tjänade till förlaga åt en affisch, när en ensemble från Folkteatern i Göteborg dramatiserade Moas roman 1976. I sensommarens trädgård står den

havande modern med svartklädd gammal mor och barfotabarn omkring sig. Mitt i fattigdomens svårmod bär hon inom sig samma överflödande liv och ger dem alla samma glädje som de mognande, skinnande röda äpplena.

### **Porträtten.** *Gobeläng 1974, 190×106 cm.*

Vilhelm Moberg, Jan Myrdal, Mikis Theodorakis, Bert Brecht, Ivar Lo-Johansson, Marx, Lenin, Ho Chi Minh och Mao Tsetung är de män, som gjort starkast intryck på Elsa med sina verk.

### **Låt 100 blommor blomma.** *Finnväv 1975, 135×90 cm.*

Siffror kan göras dekorativa. I rad efter rad räknar väven upp alla tal från 1 till 100 för att ge eftertryck åt Mao Tsetungs mening att sina landsmän och hela världen att ge frihet, bredd och framsteg åt kulturarbetarnas verk.

### **Kalhygget.** *Gobeläng 1977, 92×135 cm.*

Ett älgpar har kommit ut på det öde hygget med dess stubbar och enstaka, spetslika träd. Över det dova landskapet svävar ett besprutningsplan för att driva snikenhetens förstörelse vidare.

### **Kejsarens nya kläder.** *Gobeläng 1975, 77×122 cm.*

Elsa har begagnat H.C. Andersens saga om barnet, som vågar se den nakna sanningen för att avslöja maktthavare och pampar i blandpolitikens och blandedekonomins samhälle. Men borta i de djupa leden bland folkets massor behåller banderollerna mycket av sin färg.

### **Måltid.** *Gobeläng 1971, 60×70 cm.*

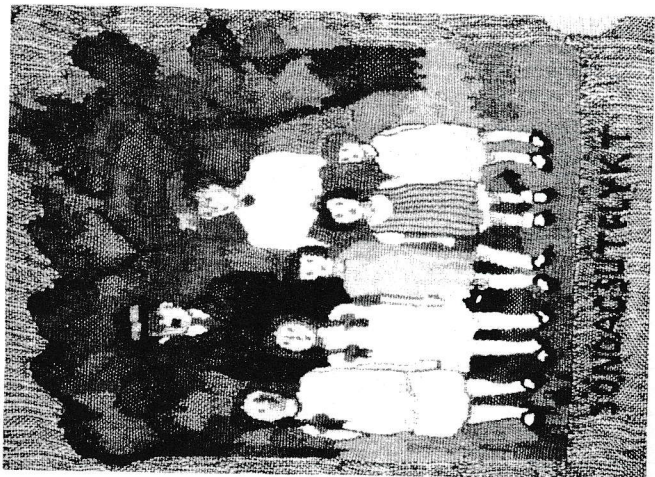
### **Två talare.** *Gobeläng 1977, 86×138 cm.*

En präst predikar sina löften om livet i himlen. En socialist i Lenins gestalt ger tilltro till livet på jorden. På motsatta sidor tävlar de om folkets sinnen. Vilka krafter tjänar prästerna? De, som bär Marx och Lenins budskap, tjänar folket.

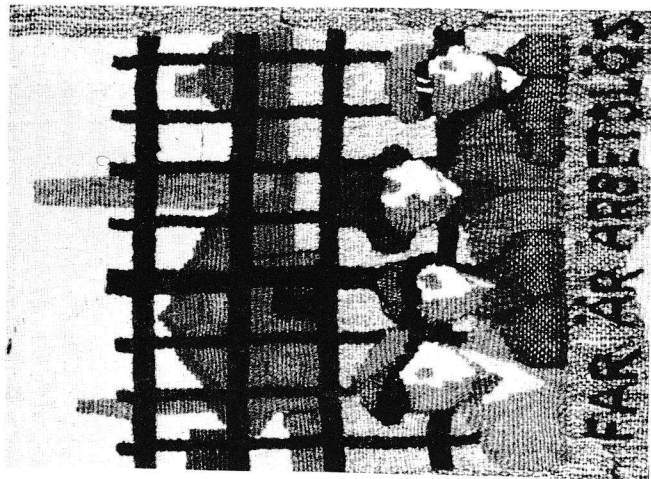




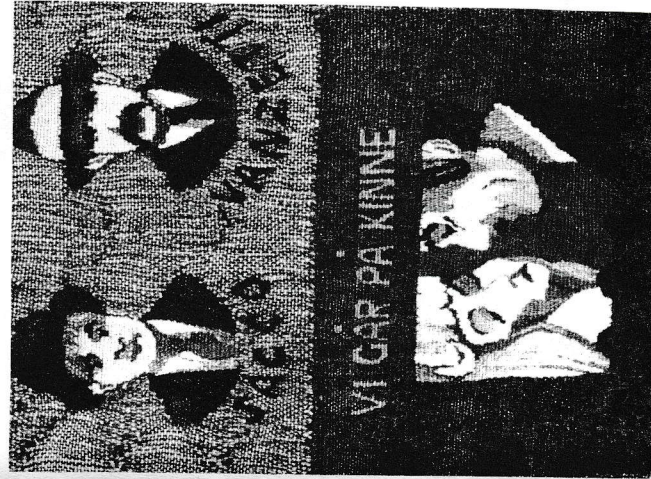
Att leva på 1900-talet. Gobeläng 1978.



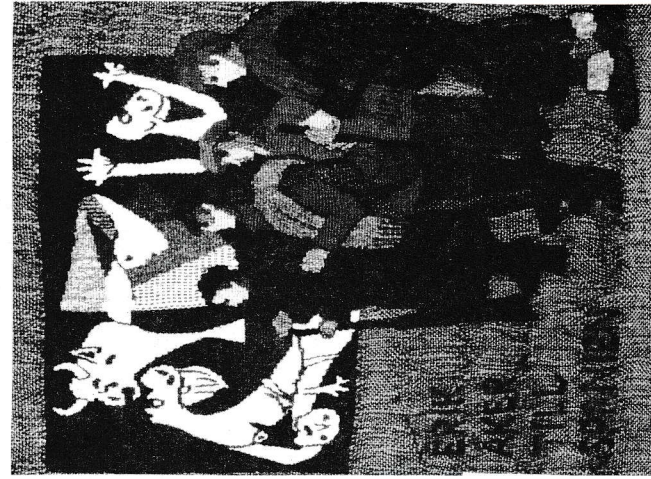
Att leva på 1900-talet. Detalj.



Att leva på 1900-talet. Detalj.

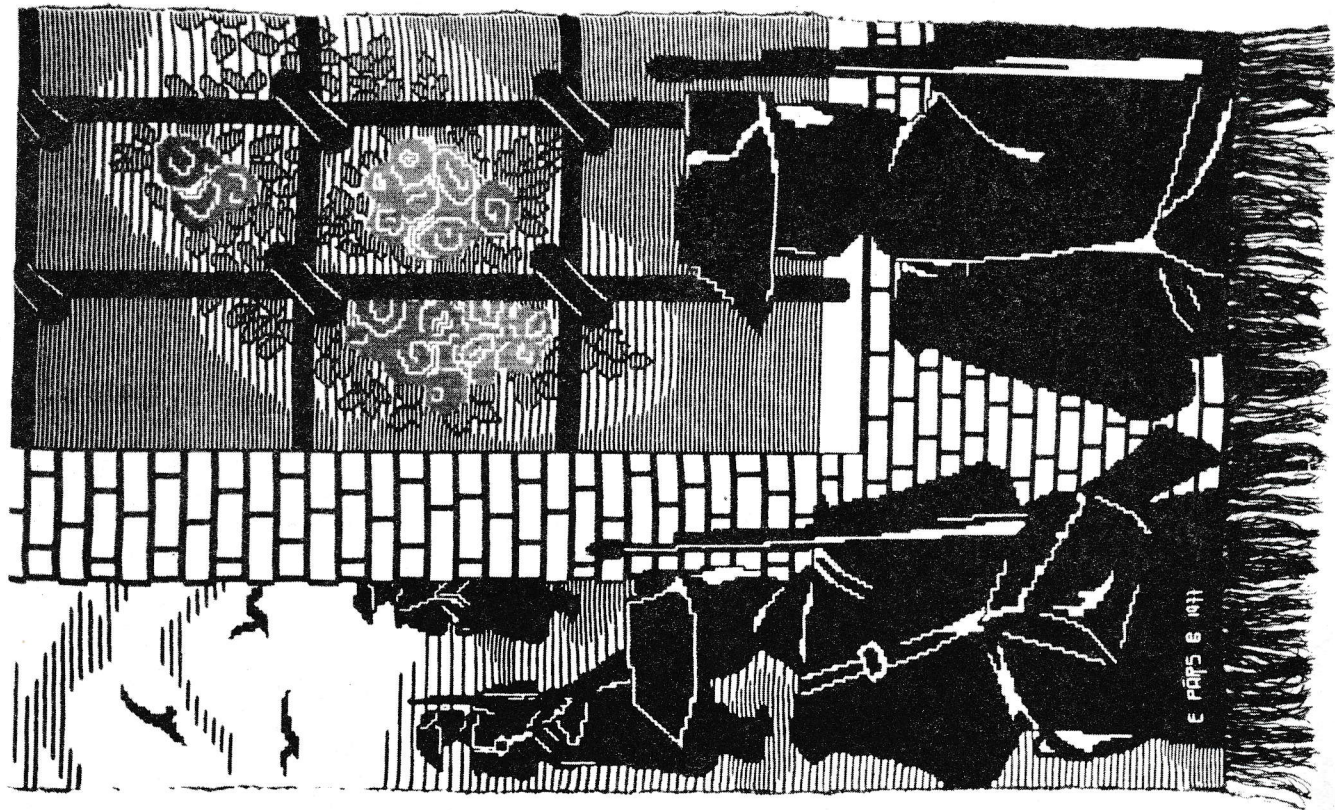


Att leva på 1900-talet. Detalj.



Att leva på 1900-talet. Detalj.





€ 14,95 € 14,95

Spaniens rosor. Finnväv 1977.

€ 14,95 € 14,95

SVARTA TUPP - NÄR DU  
HÖRS GALA - BLIR DET  
MÖRKT - NATTEN ÄR  
INNE - MEN NÄR DEN

RÖDA  
TUPPEN

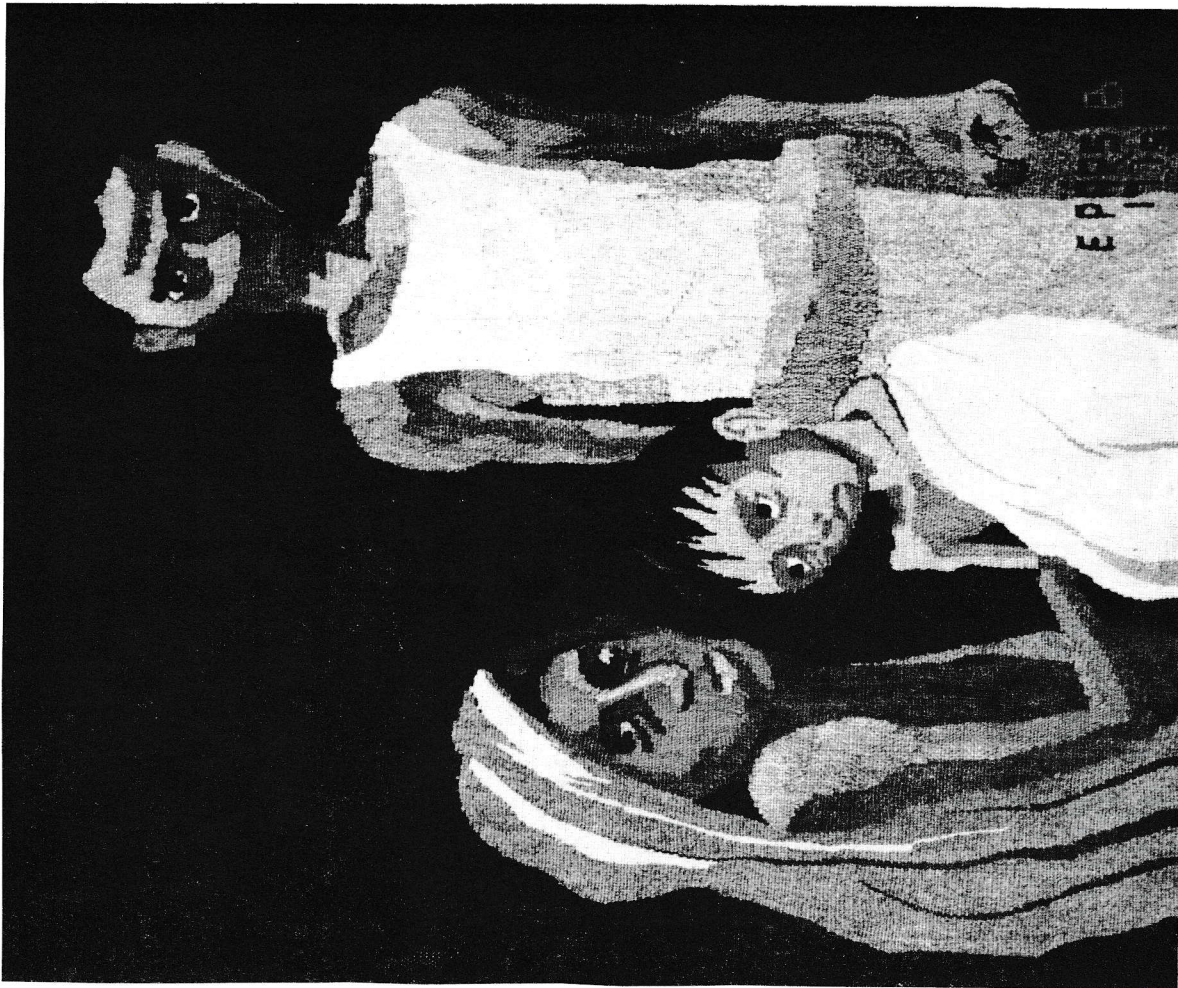


GAL - DÄ GRYR  
MORGONENS TIMME



Tupparna. Finnväv 1975.



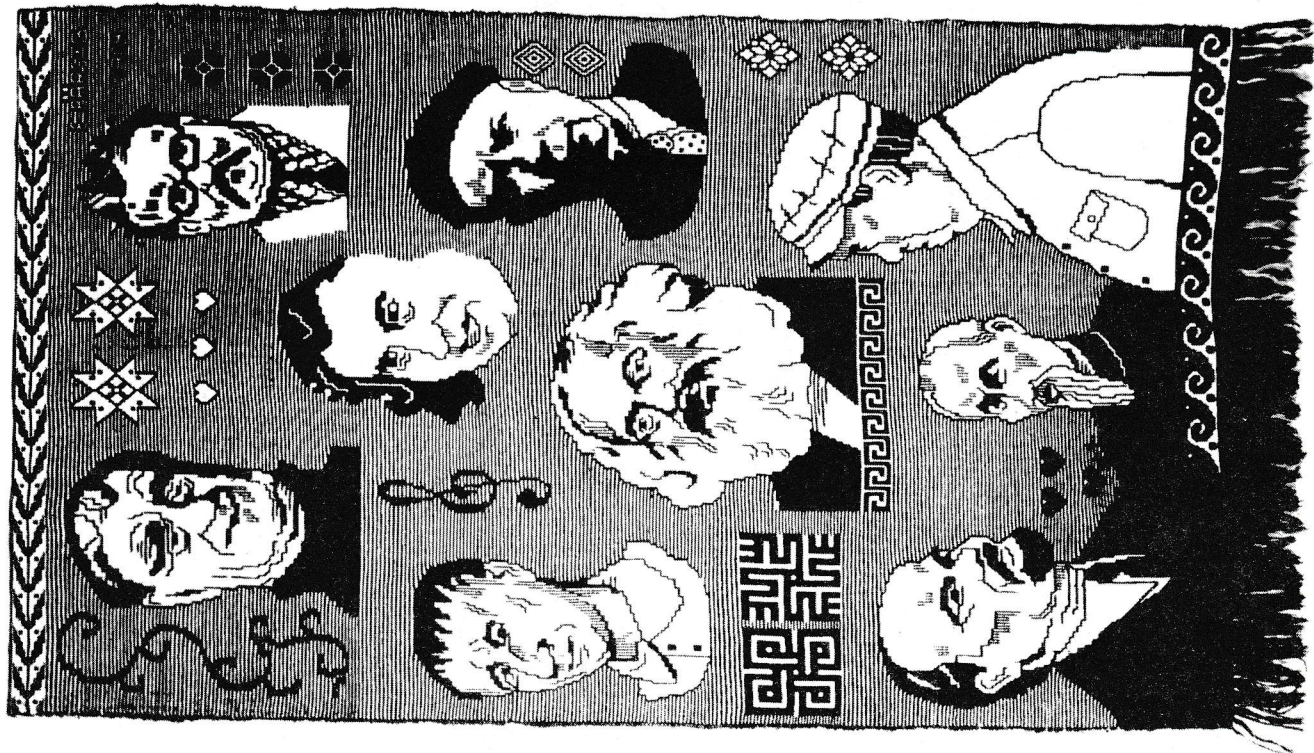


Familjen. Gobeläng 1975.



Kvinnor och äppelträd. Gobeläng 1976-1977.





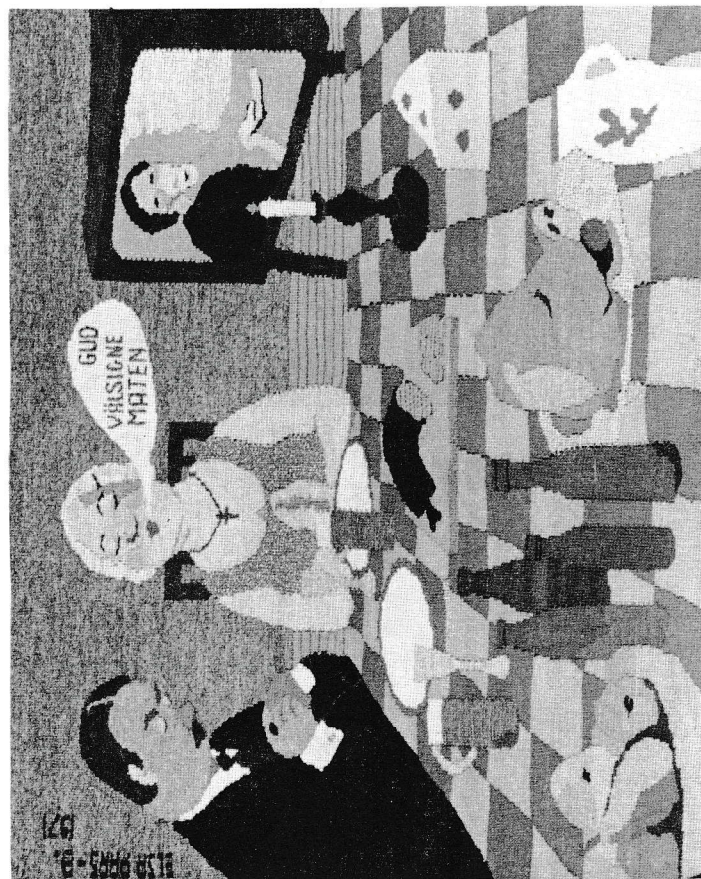




Kalhygget. Gobeläng 1977.



Kejsarens nya kläder. Gobeläng 1975.



Måltid. Gobeläng 1971.



Två talare. Gobeläng 1977.



# Torgny Segerstedt – en kämpande demokrat

av Nils Funcke

■ Det är klarsynt och optimistiskt, ömsom satiriskt ömsom poetiskt. Det är befriande läsning. Det är Torgny Segerstedt. Torgny Segerstedt 1930 till 1945 mot fascismen och kriget. Mot undfallenhet och anpassning. För yttrande- och tryckfriheten.

Torgny Segerstedt var liberal. Innan han tog över chefsredaktörskapet för Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning var han religionshistoriker. Hans forskning retade upp de ortodoxa teologerna till vansinne och tvång honom att lämna Lund. I Stockholm dit han kom drogs han allt mer och mer in i det politiska livet.

Vid första världskrigets utbrott rådde hård motvind för de liberala idéerna. Liberalerna behövde ett språk. Torgny Segerstedt blev den som kom att starta "Forum" och leda den i tre år.

## REDAKTÖR FÖR FORUM

Forum tog under Segerstedts ledning ställning för bl a kvinnlig rösträtt och var i övrigt en demokratiskt kämpande tidskrift. Om den ryska revolutionen skrev Segerstedt:

"Överallt i världen, där människovärde och folkfrihet uppskattas har den ryska statsvälvningen hälsats med jubel. Den har med fog betecknats som en händelse, jämförlig endast med den stora franska revolutionen".

När Segerstedt flyttade till Göteborg och Handelstidningen 1917 var tidningen liberalernas främsta språkrör i landet. Segerstedt kom snart att växa in i sin nya roll och miljö. Under 20-talet stadgar han sig i Göteborg. Det är i de burgare kretsarna han dras in. Där umgås han och knyter kontakter. En per-

son han flitigt brevväxlade med var Marcus Wallenberg senior, som han högtaktade och prisade i sina skrivelser. Fackföreningarna liknade han vid en jättelik trust som utgjorde en hämsko för den ekonomiska utvecklingen. Under 20-talet ändrar han också inställning till Sovjetunionen. Nu finns det inte längre något att lära av det landet menade han.

Utvecklingen hade sprungit ifrån Segerstedt. Han vart reaktionär. Men, och detta är ett viktigt men, när Segerstedt tillträdde som redaktör för Handelstidningen förklarade han att den mot tidigare inte var ett organ för ett visst parti. Tidningen liksom all utbildning och upplysning skulle stå fria från statsmakterna menade han. Så blev det också.

Segerstedt var en utpräglad individualist. Om kollektivet skrev han följande 1923:

"Massan är alltför lika instinktbestämd, ett lika viljelöst offer för tillfälligheter, i stånd till vilken råhet som helst, lika grym och dum som den alltid varit".

20-talet gick över i 30-tal. Reaktionens krafter började göra sig hörda. Återigen kom Segerstedt att spela en progressiv roll. Det var han som kom att symbolisera det svenska folkets motstånd mot Europas nyordning. Han kom att stå i ledningen i kampen för demokratin.

## SEGERSTEDT ANGRIPER HITLER

Herr Hitler och nazismen blev tidigt nämnda i

Handelstidningen. År 1930 beskrev Segerstedt Hitler som en som "på rättfram svenska kallas för skränlock".

Fyra dagar efter Hitlers utnämning till rikskansler 31 januari 1933 tog striden fart på allvar.

"Det är faktiskt en förolämpning mot allt vett att pracka på ett stort folk en styresman av denna kaliber ... Det enda hans val till rikskansler garanterar är slagsmål och blodsutgjutelse", skrev Segerstedt och avslutade sin I Dag-spalt med orden "Herr Hitler är en förolämpning".

Orden väckte ont blod i Berlin. Göring rasade och telegraferade till Handelstidningen.

"Som uppriktigt vän till Sveriges folk ser jag i dylika smutsiga utlåtanden en allvarlig fara för ett vänskapligt och hjärtligt förhållande de båda folken emellan. Innan vidare åtgärder vidtagas, anhåller jag om underrättelse, huvudsakligen Eder redaktion i framtiden kommer att inskrida mot dylika yttranden".

Tillsammans med Görings telegram publicerade Segerstedt en lika svidande som klar-synt vidräkning med nazismen.

"Den som har ögon att se med, kan icke vara i tvivelsmål om att olycka är å färde i Tyskland. Ett av två kan inträffa, antingen lyckas det tyska folket befria sig från de styresmän, som nu äro i färd med att strypa dess frihet, och det kommer näppeligen att bli en oblodig affär, eller också sättes Europas fred på spel".

– Aj vad det tog, konstaterade Handelstidningens korrespondent i Berlin och tvingades i största hast lämna Tyskland efter att ha blivit beskjuten i Reichhauptstadt. Kort därefter förbjöds tidningen i Tredje riket.

## GÖRING INTERVJUAS I DAGENS NYHETER

För Görings del resulterade hans telegram i en reprimand. Den tyske utrikesministern,



## Torgny Segerstedt.

yrkesdiplomaten Neurath, fann sig nödsakad att knäppa Göring på näsan för hans klantiga inhopp i utrikespolitiken. I Sverige öppnade Dagens Nyheter sina spalter för Göring. I en intervju förklarade han sig vara en uppriktigt vän till Sverige och att det inte varit meningen att telegrammet skulle publicerats, det var en "privat korrespondens".

Segerstedt värderade affären:

"Bildade människor tala inte på det viset" och "uppriktigt talat tycka vi att svenska pressen är för förnäm för att genast lystra, när förste bäste herre visslar på den att komma och äta ur hans hand ... Vi taga icke dessa herrar på allvar. Att de utöva regeringsmakten i Tyskland, det hålla vi däremot för en utomordentligt allvarlig sak".

Handsken var kastad. "Här ska tjatas. Ja just tjatas. För det behövs", skrev Segerstedt. Och "tjatade" gjorde han. Under åren 1933 fram till sin död 1945 skrev han hela 5 000 artiklar i tidningen. Framför allt var det i I Dag-spalten han gjorde upp med nazismen.

## EN PROGRAMFÖRKLARING

"Denna karga jord ha seniga armar brutit. Genom de djupa skogarna ha vägar banats. Ur bergens schakt har malmen hämtats. Under seklers gång har sten fogats till sten





– Honom vågar vi inte kasta överbord. Går det på tok, måste vi ha någon kvar som kan vara den siste på kommandobryggan.

Den norske tecknaren Ragnvald Blix medarbetade flitigt i Handelsstidningen under 30-talet och kriget. Efter okkupationen av Norge flydde han till Sverige där han fortsatte att gissa nazismen och dess quislingar under pseudonymen Stig Höök. Upprepade gånger fick hans teckningar den tyska legationen och ministern att klaga hos utrikesministeriet och kräva att tidningen skulle beslagtas.

på detta svenska samhällsbygge. Ett fritt och sturskt och vekt folk har slitit och drömt samman den kultur, som nu är vår. Det får inte finnas någon gräns för vad vi vilja offra och avstå av personliga fördelar, av egen nytta för detta svenska folk”.

Detta skrevs första maj 1935 och kan ses som en programförklaring för Segerstedt och Handelsstidningens strid mot nazismen. Segerstedt visste att den kommande kampen inte bara skulle komma att stå mot mörkermännen i Tyskland utan även mot mer eller mindre offentliga Quislingar och undfallande regeringspolitiker i landet. Angreppen dröjde heller inte länge. Redan 1936 fick Segerstedt påstötningar från presskontoret inom utrikesministeriet. Han blev ombedd att visa hänsyn när han skrev om Tyskland. Segerstedt lät sig inte tystas. Han höll fast vid sina ståndpunkter. Under mitten av 30-talet skrev

han om Italiens överfall på Abyssinien, juede-förförljelserna, Japans härjningar i Kina och inte minst om Spanien.

## SEGERSTEDT FÖRDÖMER MÜNCHENPOLITIKEN

Den första stora anhalten i kampen blev Tjeckoslovakien 1938. Segerstedt fördömde den Münchenpolitik västmakterna bedrev mot Hitler. Deras eftergifter skulle bara öka nazismens aptit på ytterligare Lebensraum.

”De engelska och franska regeringarna nöja sig icke med att lämna Tjeckoslovakien i sticket. De ställa sig till Hitlers förfogande. De gå hans ärenden. De öva all den påtryckning varav de äro mäktiga för att förmå Prag att utan motstånd foga sig i landets stympning och den kvarlevande rumpstatens överantvande åt Tysklands godtycke”.

München-överenskommelsen och därmed västmakternas kapitulation för Hitler var ett faktum knappa fjorton dagar senare. Då skrev Segerstedt med satirens penna om Chamberlain och Daladier:

”De superade samman. De voro älskvärda och tillmötesgående. Belevade herrar komma icke i delo. De gjorde upp den lilla meningsskiljaktighet som stört deras goda förhållande. Inte var detta lilla land något att vara osams för. Det vore ohövlighet att vägra värden på stället vad han ville ha. Det är inget att bråka om. Håll till godo.”

Medan andra ivrade för att Chamberlain, drivande kraft bakom eftergiftspolitik, skulle få Nobels fredspris konstaterade Segerstedt att ”svek har begåtts. En liten stat har stympats och dömts till undergång”. När Segerstedt 1940 blickar tillbaka konstaterar han att England under Chamberlain aldrig drivit en ”mindre redbar och förödmjukande statskonst... Chamberlain bär också ansvaret för Tjeckoslovakiens undergång”. För sin skriftställningar blev Segerstedt våldsamt angripen i den tyska pressen. En press som

utgjorde ideologiskt rättesnöre för många i Sverige och skrämde andra till tystnad. Under den fortsatta striden glesnade leden kring Segerstedt.

## UTSLAGEN I ORDFÖRANDEVAL

Våren 1939 kandiderade han till ordförande i Publicistklubben. Förslaget mötte motstånd bland många av klubbens medlemmar. Det är ett politiskt val menade valberedningens ordförande och blir du vald, skrev han till Segerstedt, kommer det att uppfattas som om klubben tog parti mot Tyskland. Segerstedt fick se sig slagen av den ”neutrale” Ivar Österström, vilken två år senare under okkupationen av Norge stod upp i riksdagen och talade om ”våra rimliga skyldigheter mot det större sammanhålls rätt”.

Detta var bara början. Många av Segerstedts tidigare vänner vände sig öppet mot honom. Andra som Marcus Wallenberg försökte få honom att tystna för att inte irritera tyskarna. I annat fall kunde tryckfriheten inskränkas och det vill vi väl inte, skrev Wallenberg. Wallenbergs första brev besvarade Segerstedt. Det andra verkar han bara lagt åt sidan...

Mot de offentliga angreppen som infördes i Göteborgstidningarna från fabrikörer, docenter, redare och advokater skrev Segerstedt: ”För min del kommer jag att hålla fast vid grundsatsen” ”det är ej rådligt att handla emot sitt samvete”.

## SAMLINGSREGERINGEN TILLSÄTTER STATENS INFORMATIONSTYRELSE

I december 1939 fick det svenska folket en samlingsregering. Den skulle lotsa landet genom världskrisen. En av dess första och tydligen också viktigaste uppgifter var att tysta den anti-fascistiska pressen. Statens informationsstyrelse skapades.

”Vi har fått en ny informationsbyrå. Det ansågs väl vara något fel på den gamla. Nya kvastar sopa bäst, heter det, och denna so-par förträffligt. Det duggar anmodanden att inte nämna ditt och inte nämna datt.”

## Danskt journalistbesök.

Ur volymen ”Stig Höök. Anno 1941 (efter Judas)”, Axel Holmströms förlag, Stockholm 1941.



– Överallt har vi med glädje konstaterat svenskarnas obetingade tro på segern.  
– Vilken seger?  
– Det får vi inte uttala oss om här i Sverige.

Samma artikel avslutar Segerstedt:

”Svenska folket har gått i en hård skola. Det har med valkiga nävar värt sin frihet. Det har aldrig låtit tysta sig. Varken hot eller beskäftighet ha bitit på det. De senaste årens medgång har bara anfrätt kubbens men icke folks kärna. Det är ett förbaskat – förlåt – bra folk. Jösses – förlåt igen – vad det är skönt att höra det folket till.”

Under åren kring 30- och 40-talen hände mycket ute i världen. Det fick återverkningar även i Sverige. Gammal vänskap förvandlades till fiendskap. Nya vänskapsband knöts. Sakfrågorna och icke blodsbånd eller klass-tillhörighet var det som förenade. Framförallt gällde det inställningen till yttre- och tryckfriheten.

## PRESCENSUREN I ÖSTERRIKE

”När Österrike försvann från de fria staterna, fäste den schweiziska pressen uppmärksamheten på vilken ödesdiger roll den presscensur, vilken rådde i Österrike, hade spelat. Folket hade icke fått besked om förhållandena i andra länder. Därför gav det motståndslöst vika... Pressens frihet är all-



tid en nagel i ögat på dem, som önska att efter gottfinnande handskas med folkens öden”.

Nog har han rätt, Segerstedt. Nazityskland förberedde alltid sina erövringar, när så var möjligt, med att söka tysta den nationella pressen och satsa stora pengar på egen propaganda innan trupperna sattes att marschera. Mot nazismen ställde folken en bred enhetsfront. Segerstedt formulerade det så här redan 1934:

”Friheten att tänka och att uttala sina tankar står över allt annat. Det är det mänskliga gas livsluft. Utan denna frihetens atmosfär vissnar det andliga livet bort. Allt kunna människor undvara, blott icke detta ... När den antastas, måste allt gnabb och alla trator om andra ting tystna. De som begripa vad striden gäller, ha att stå rygg mot rygg. Först när det stora, ena, nödvändiga ånyo är tryggat, kunna tvisterna om världsiga ting ånyo taga vid”.

#### ARBETARE I GÖTEBORG STÖDER SEGERSTEDT

Det var det arbetande folket som kom att stå rygg i rygg med Segerstedt. Efter de offentliga angreppen i flera Göteborgstidningar tog 75 000 arbetare i staden till orda.

”Vi har inte alltid varit överens med Handelsledningen om de frågor, som rört det fackliga området, men när vi idag tacka professor Segerstedt och Handelsledningen för god vakt, är det inte minst för att vi själva slå vakt om demokratis principer och idéer, som vi finna omistliga och utan vilka en demokratisk arbetarrörelse vore slagen i slant.”

Under förmiddagen den 9 april 1940 skriver Segerstedt ut dagens ledare. ”De mått och steg, som den tyska utrikesledningen företagit med Danmarks besättande och anfall på Norge beteckna början på slutet i detta krig”. Efter att ha sänt iväg ledaren till sättnings tar han itu med I Dag-kronikan:

”En dag som andra. Sparvarna kvittrar i vårsolen ... Snödropparna stå där och vaggas sina vita huvuden över den mörka mulen. Vi gå mot sol och värme. Våren bryter in. Och gång efter annan glida olycksbudens mörka skuggor över marken. Solen mister ett stycke av sin glans ... Nu flyga olycksbudet, de komma tätt. Deras skara skall tunnas och flykten snart gå i motsatt riktning. Kom ihåg en sak till. Det är stort och högt att få vara med på den sidan i den eviga kampen, som strider för rättens och vettets sak. Vad är ett liv värt, som icke ställes in i den striden”.

**NYA LÄNDER UNDER NAZISMENS OK**  
Det är vackert och förvånansvärt klarsynt skrivet i en tid då nyordningen grep omkring sig. Nya länder kom under nazismens ok. Danmark, Norge, Frankrike, Nederländerna, Belgien lades till de tidigare.

I Sverige höll anpassningarna jämna steg med sin husbonde. Samlingsregeringen under folkhemmets Per Albin Hansson inrättade sig för en nazistisk seger.

Segerstedt den 13 september 1940. ”Icke undfallenhet utan smidig anpassning är regeringens sårmarke”. I samma artikel redogör han för transiteringen av tyska soldater på våra järnvägar. Det var icke permittenter. Det var trupper som skulle sättas in i striderna i bl a Narvik.

De grå lapparna från utrikesministeriets informationsbyrå skapade inte rättning i ledet. Segerstedt vägrade att ställa in sig. Hans gamle vän från Forum-tiden, utrikesminister Günter, slutade att sända privatbrev till honom, det lönade sig icke. Handelsledningen fortsatte som vanligt. Så gjorde också regeringen. Nu skulle till hårdare medel när presisen inte kunde handskas med yttrandefriheten.

#### DEN ANTIFASCISTISKA PRESEN FÖRFÖLJS

Transportförbud infördes för sex tidningar i landet, däribland veckotidningen Trots allt. Handelsledningen drabbades av annonsboj-

kott. Telefonavlyssning, insattes mot tidningens och familjen Segerstedts privattelefoner. Anhållanden och förhör skedde mot Handelsledningens personal på Stockholmsredaktionen. Segerstedt kallades till kungen som ville att han skulle tänka sig för när han skrev. Kungen ville inte likt Norges kung Haakon ”irra i skogarna”. Otaliga var de anonyma hotelsebrev och telefonsamtal Segerstedt och hans närmaste fick. Med regeringens goda minne förvägrades såväl Handelsledningen som Segerstedt personligen att köpa tyskt kol mitt under smällkalla vintern.

Trots alla försök att stoppa Handelsledningen tog den sig igenom alla motgångarna. Det var dess tagna läsare runt om i Norden som räddade den. Till Norge kom tidningen med bl a ”permanenttågen”, som de kallades i folkmun. Det var tågpersonalen som gjorde sin insats.

#### HANDELSTIDNINGEN BESLAGTAS

Så kom då det mest förnedrande en statsmakt kan nedlåta sig till – beslagtagning. Allt som allt beslagtogs Handelsledningen 12 gånger under kriget. Dagen efter valet i september 1940 skedde det första beslaget. Det var artiklarna, publicerade före valet, som avslöjade material- och trupsändningarna genom landet som fick den tyska regeringen att klaga och den svenska att gå i drängtjänst. Absurt nog skedde beslaget retroaktivt. Valet skulle avklaras först. Istället åkte ytterligare två nummer av tidningen med i samma veva.

Regeringen lät sig dock inte nöja. De fortsatte på sin utstakade bana. Den hundraåriga paragraf de dammat av och använt mot presisen var inte nog. Nu skulle bli grundlagsändring.

”Riksdagen går snart att fatta beslut om den svenska tryckfrihetens avskaffande. Det torde vara föga hopp om att folkrepresentationen bromsar regeringens baksträveri. Införes censur kommer beslutet att i framtiden betraktas som en skamfläck i våra händer. Ingen brasklapp kommer att fritaga dem för delaktighet, som medverkat till detta beslut”.

När samma regering beviljade tyskarna tillstånd att föra trupper till sina förläggningar i Finland för kriget mot Sovjetunionen, som började i juni 1941, rann bägaren över: ”Sverige har låtit sin neutralitets politik fara. Den som redan tidigare skamfilad. Nu har den definitivt kastats över bord”, skrev Segerstedt och avslutade ”Sverige var en gång ett kungarike”.

#### SAMLINGSREGERINGEN KÄNNER NYA VINDAR EFTER STALINGRAD

I och med nazismens intrång i Sovjetunionen bäddade de för sin egen undergång. Segerstedt var helt klar över detta. Han lovprisade det sovjetiska folket och dess armé. Efter slaget vid Stalingrad vände krigslyckan definitivt. Då vände också höga vederbörande i Sverige kappan i samma vindriktning. Beslaggen av tidningarna upphörde. Istället för hotelsebrev fick Segerstedt brev från folk som tidigare hållit tyst, men som nu skrev att visst hade han haft rätt hela tiden.

När Det Tredje riket började falla sönder och arméerna gick mot Berlin drabbades Segerstedt på hösten 1944 av blodpropp. Trots detta fortsatte han att diktera sina ledare och I Dag-kronikor från sjukbädden. Han gav aldrig upp. Efter ett tag var han åter på benen. Och göteborgarna kunde se sin redaktör vandra till tidningen med sina två hundar.

#### DE SISTA KRIGSÅREN

Under de sista krigsåren skrev Segerstedt ofta om det nya som skulle byggas upp efter kriget. Han konstaterade att de herrar som i Sverige fallit undan för nazismen inte skulle kunna få stå i ledningen för detta nya. Så blev det nu inte.

Själv fick Segerstedt aldrig uppleva krigsslutet. Han dog 31 mars 1945. Hans minne är ett monument över svensk motståndsvilja. När andra resignerade tog han i med dubbel kraft. Okuvligt slogs han för det han trodde på trots att hela spekrat av trakasserier och förföljelse användes mot honom. Det var en stor man. Hans strid är en milstolpe i kampen för demokratin.



Den 24 april 1940

Nu äro blåsupporna också komna. Den svenska våren börjar blomma.

Den svenska våren, uttrycket flöt med det oreflekterades självfallenhet ur pennen. Förr skulle det hetat: våren börjar blomma. Nu känns sambandet med detta land så starkt, att det ger färg åt allt. Det är det svenska landskapet som våras. Det är våra hagar, skogsbackar och hult som beröras av trollspöet. Det är våra åkrar, dikesrenar, skogar och berg, över vilka vårvindarna dra fram. Och när vi nu med ögon, öron och alla sinnen insupa den svenska naturen, spelar i det intryck, som vi giva oss i våld, minnet av tidigare upplevda vårar in, av barndomens solmättade kabbelökar, av dikesrenarnas häst-hovar, av den tidens omedvetna vårupplevelse och av senare års med inga ord snärjbara förmimmelser.

Vårt land är stort och vitt. Här är luft och rymd. Här höra vi hemma. För oss finns ingen väg från hemmets dörr. Banden mellan de enskilda och detta folk kunna icke skäras av, utan att förvissnande drabbar den avskiljde. Visst betalar detta folk också sin tribut till förgångelsen. Förmultnandet pågår även här.

Samhörigheten med land och folk har hos några förstörts av rötan. Det är synd om dem. De må lämnas åt sitt öde. De som försöka bemänga svensk livsluft med främmande element, nå endast till att förgifta sin egen atmosfär. Över dessa vida bygder går norrdanvinden fram och fejar bort främmande unkenhet.

Vinden skall gå fram över dessa vida bygder som den gjort från den dag, de höjde sig ur istäcket. Den skall gå fram däröver, som milda vårvindar, som ljumma sommarfläktar, som regnpiskande höststormar, som vintriga snöbyar, år och sekler efter det att vi, som nu uppleva våren, slutits i denna gråa jordsfamn. Kyrkorna ligga där strödda utöver landet, med de dödas vårdar samlade kring ofta

sekelgamla murar. De som sova den eviga sömnen under dessa gravkullar, ha alla givit sitt bidrag till det svenska folkets rika arv. Intet ärligt dagsverke, ingen god tanke, ingen skapandets glädje, ingen våndans strävan har förspillts. Det finns där alltsammans i marker, som brutits, i företag, som satts i gång, i den rättsordning, som byggets upp, i tanke, dikt och ton. Endast de som svika ha icke del i detta. De släkten, som gingo före oss, voro icke bättre än vårt, icke mera storsinta, icke dugligare. Icke förty ha de i all sin bristfällighet skapat detta oändligt stora, som vi i vår tur måste lämna åt våra efterkommande, förkovrat av det bästa vi i vår skräplighet hade att giva. Vi få bara icke svika. Vi få icke förråda det svenska i oss, detta arv från tusenden av generationer, utflödet i sinne och kynne av denna jord, av denna himmel, av denna rymd. Att svika det är den synd, för vilken ingen förlåtelse gives. Inga ordkonster kunna skyla över det. Det skapar hemlöshet, tomhet, röloshetens eviga förbannelse. Folk och land, rätt och vett äro heliga. Det svenska är heligt.

”Han bidar Eder som liknöjt skåden  
En annans fall blott I själva stån,  
Som tro och fädernesland förråden,  
Och med det heliga driver hån.”

I alldaglighetens gråa enahanda kan ibland stora sammanhang skymmas bort. När storsten klarar sikten träda de fram. Som aldrig förut vidgas i dessa dagar bröstet av glädje och stolthet att vara svensk. Här bo frie män, och fria skola vi förbliva. Här höra icke undfallenhet och räddhåga hemma. Vår generation måste fatta posto på den sida i striden för rätt och vett och frihet, där våra fäder stått. Intet tummande på svenskheten fördrages.

Se hur våren kommer till våra bygder. Minns att den som vill leva trygg i vår svenska jord, skall leva och dö som svensk.

# Sydsvenskt bonadsmåleri

av Eva Myrdal

Konstronden denna gång består av en rapport från Lunds Konsthall. Eva Myrdal har besökt en unik utställning där med sydsvenska bonadsmålnings som hölls från december 1978 fram till mitten av januari i år. De sydsvenska bonadsmålningarna är långt mindre kända än dalmålningarna, och detta trots att de visar upp både varierat motiv och individuell stil, skriver Eva Myrdal.

I Lunds Konsthall har från den 16 december 1978 till den 11 januari 1979 visats en unik utställning av sydsvenska bonadsmålnings.

Utställningen var resultatet av ett samarbete mellan Konsthallen och Lunds universitet, där Folkvisarkivet just avslutat en forskning kring och en inventering av det sydsvenska bonadsmaterialet.

179 målnings hade ställts till utställningens förfogande av privata bonadsägare, hembygdsföreningar och muséer.

De sydsvenska bonadsmålningarna är nu långt mindre kända än bonaderna från Dalarna. Dalmålningarna med sin typiska kurbitsdekoration och färgrikedom har länge fått representera svensk folkkonst vid internationella utställningar. Också i Sverige har de ägnats mer uppmärksamhet än den samtida sydsvenska traditionen. Detta trots att det sydsvenska bonadsmåleriet i omfattning överträffar Dalarnas, man har beräknat att i det bevarade materialet finns det i dalmålnings på 20 sydsvenska, och trots att de sydsvenska bonaderna med de olika lokala skolorna visar upp både varierat motiv och indi-

viduell stil. Allmänheten har, genom att de många bonaderna på utställningen ställts samman efter de lokala skolor de tillhör, genom de förklarande texterna och inte minst genom utställningskatalogen, skrivna av Nils-Arvid Bringeus, där det ges en översikt av bonadernas bakgrund, teknik, motiv m m, haft möjlighet att studera de sydsvenska bonaderna i ett sammanhang. Katalogen är desto mer välkommen som det tidigare inte fanns någon sammanfattande litteratur på området.

Från bonaderna tittar trinda jesufigurer med rödblommiga kinder, vi ser en elakt leende krokodil med draksvans, svarvaren i sin verkstad lägger sista handen vid den spinnrock han tillverkat, adelsmannen ser oss stint i ögonen och säger klarsynt ”Jag haver guld och gröna skogar. Jag plågar eder alla.”, och i bröllopet i Kanan visas för oss hela festmåltiden uppdukad – utan störande perspektivisk förkortning som skulle göra det svårt att uppfatta hur bordet dignar under festmaten.

Då jag steg in i utställningslokalerna var det mig bekant att bonadsmålnings beställts för att dekorera väggarna i de mer välstående bondehemmen, men efter att ha vandrat kring



bland de utställda bonaderna blev jag nyfiken och ville veta mer.

Bonaderna målades till en början endast på tyg, oftast linneväv, väv i tuskaft eller kypert, och inte alltid nytt. Det hände t ex att man målade på äldre bonader.

Väven grundades först med vit täckfärg. Därefter skulle motivet målas med eller utan konturteckning beroende på målarens skicklighet. Själva målningen utfördes till en början i tempera. Då tempera var vattenlös- ligt och bonaderna ofta var utsatta för fukt och svärtande rök är nu färgskalan ibland så förändrad att vi kan ha svårt att föreställa oss färgernas ursprungliga lyskraft. Ser vi till Europa finner vi att traditionen med målade bonader att hängas i allmogen är något särpräglat svenskt. Under 1600-talet förekom det också i någon utsträckning i Norge, men medan man där vid mitten av 1700-talet över- gick till att framställa motiven i vävnader fortsatte man i Sverige att utveckla bonads- måleriet.

Detta måleri har tre huvudområden: det nordsvenska i Gästrikland och Hälsingland, det i Dalarna och det sydsvenska området, främst södra Småland och Halland. Motivens traditioner kan enligt Nils-Arvid Bringeus sökas i det ståndsmässiga inredningsmåleri som började spridas under 1600-talet. Bland de högre stånden och storbönderna började man låta hantverksmålare dekorera bosta- dens väggar med målningar delvis påverkade av de medeltida kyrkmålningarna, delvis av renässansens dekorativa måleri. Den målare som gav detta dekorativa måleri spridning i Västergötland var den av Jacob de la Gardie år 1918 inkallade Gullich Gulichson, och bland de hantverksmålare som följde efter honom hittar vi de tidigaste bonadsmålarna. Konstnärerna skulle alltså haft denna tradi- tion bakom sig.

Att beställarna, bönderna, hängde målade bonader på ryggstugornas väggar skulle hö- ra samman med det gamla bruket att kläda väggarna med lakan och dukar vid de stora högtiderna. Framförallt vid julhelgen. Moti- ven på bonaderna var också till en början hämtade ur julevangeliet och passionshisto-

rien.

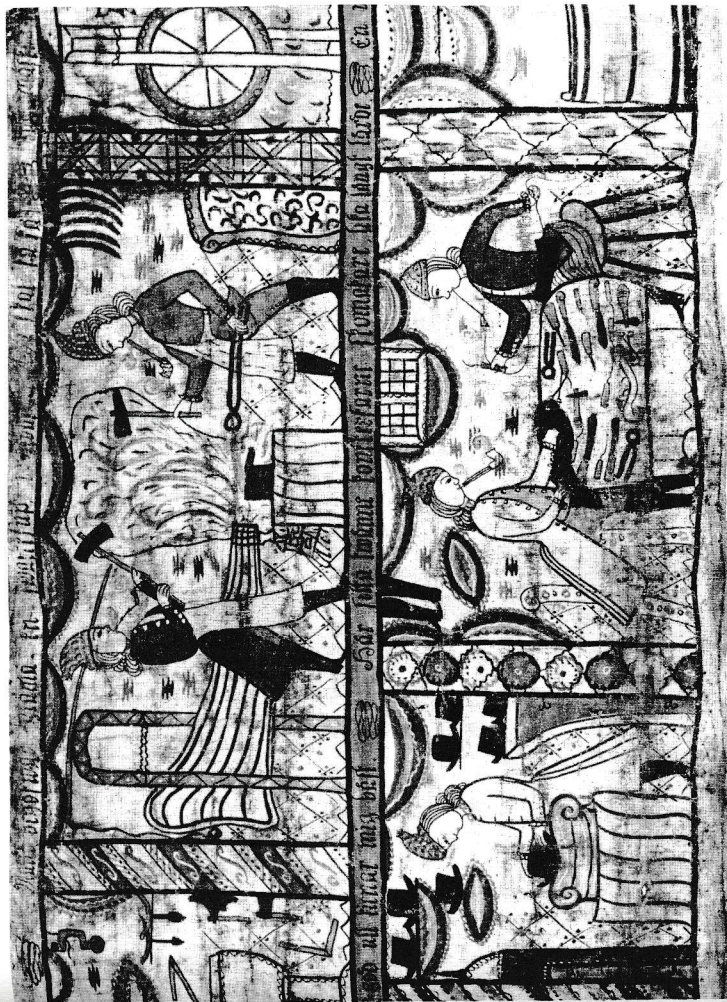
I Småland blev bonaderna vanliga vid mit- ten av 1700-talet. Vid sekelskiftet 1800 börja- de papper användas som underlag till de syd- svenska bonaderna. Det underlaget var mer lättarbetat, och då pappret var tillverkat i be- stämda storlekar blev det lättare att använda klicheér för att trycka motivens konturer. En massproduktion av bonader tog vid, de blev billigare och möjliga att köpa även för de mindre välbeställda.

Parallellt med den stilkonst som hänger på väggarna i städer och på landsbygden hos borgare och överklass fanns det alltså en stor folklig bildkonst. Genom att bonaderna för- mades efter beställarnas smak blev dessa bil- der helt skilda från stilkonsten.

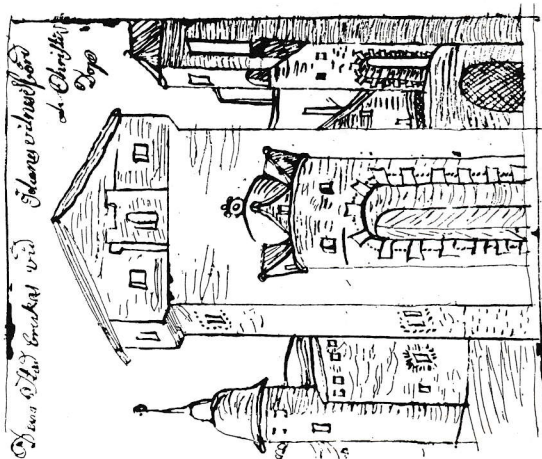
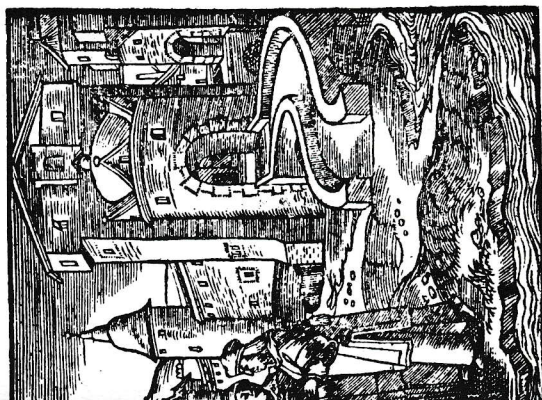
Stor var denna folkkonst bl a rent kvantita- tivt. Då bonadsmåleriet nådde sin höjdpunkt kring 1800 bodde fortfarande 90 procent av svenska befolkningen på landsbygden. Räk- nat i huvuden finner vi att det fanns fler tänk- bara beställare av bonader än av A Roslins aristokratporträtt.

På de sydsvenska bonaderna är, liksom dalmålningarna, motiv ur Bibeln vanligast. Jag har redan nämnt julevangeliet och pas- sionshistorien, men mycket är också hämtat ur Gamla Testamentet. Motiv hämtade ur Uppenbarelseboken är däremot ovanliga. Det finns bilder med allmänt religiöst innehåll, porträtt av Gud Fader t ex, men man målade också profana motiv. En direkt motsvarighet, till sitt ursprung, till dalmålningarnas kurbits är den stiliserade blomsterdekor som utvecklats ur renässansens blomsterurna. Jaktmoti- vet är vanligt, ofta som utfyllnad på målning- ar med i övrigt bibliska motiv. Folklivet skildrades i målningar som Marknadsresa, Bröllopsfölje och Färdbilder, skämtsamt eller med moraliserande syfte. Man framställde också motiv hämtade ur folksaga och legen- der. S:t Görans och draken är ett exempel på en medeltida legend som levat kvar som mo- tiv på bonaderna.

Förlagorna till bonadsmålningarna hämta- des från flera håll, men anpassades till bestäl- larnas miljö och smak. Liksom i dalmålning- arna använde man bilder ur Gustav II Adolfs



En bonadsmålning med hantverksmotiv.



Träsnitt ur Luthers huspostilla, dansk upplaga 1577, samt ett blad ur målaren Johannes Jönssons skissbok, som visar hur han använt sig av träsnittet som förlaga. Varbergs museum.



Bibel som förlagor, men de har förändrats så att perspektivet bytts mot yframställning och bimotoiv utslutits för att framhäva huvudmotive. I Köpenhamn trycktes vid mitten av 1700-talet stora mängder kistebrev bl a hos en boktryckare T L Borup. Kistebreven kom i mångfald till Sverige och användes flitigt som förlagor av bonadsmålarna. T L Borup tryckte bl a upp en serie med hantverkare i sina verkstäder. Då detta motiv började användas av bonadsmålarna förändrade de stadens hantverkare och hans produkter till att passa landsbygden och beställarnas förhållanden. Motiv har hämtats från bokillustrationer och de färglitografier som kom till Sverige vid mitten av 1800-talet. Från att ha varit en motivkälla att ösa ur blev de billiga färglitografierna snabbt en allvarlig konkurrent både för bonadsmålare och kistebrevstryckare. Beställarna av bonader blev färre, men motivtraditionen försvann inte helt. I början av 1900-talet dyker den upp på nytt, nu i julbonader tryckta på papper. Äldre sydsvenska bonader blev vanliga som förlagor till sådana julbonader under 1930-talet. Man har också använt sydsvenska bonadsmålningar som förlagor till tygtryck. Som vi sett använde bonadsmålarna oftast förlagor till motiven, men de har anpassat och ställt samman dem efter eget kynne och beställarens önskemål.

En älsklig bonad är den av klockaren Anders Eriksson i Ås år 1891 målade "Mö karingarne draga tiuren på glasberget". Han var en produktiv och ofta anlitad målare. I denna bonad har han använt kistebrev med motivet "Glasberget" och "Kärleksträdet" som förlagor, men ställt samman dem så att man uppfattar det som helhet, och han har självständigt placerat ett älskande par under ett av träden. Texten ovanför lyder "På dene berg är lustigt til at wara och under dessa träd med war annan para."

I detta fall känner man namnet på konstnären eftersom han signerade sina bonader, men oftast är målningsarna osignerade, och då det finns en signatur är det inte nödvändigtvis konstnärens. Beställarna lät ofta sätta sin egen signatur på bonaden.

Bonadsmålarna ville inte i första hand bli namnkunniga konstnärer, de målade sina bonader för att få pengar till det dagliga uppehållet. Detta har naturligtvis försvårat för forskningen, men Nils Strömbom har gjort en grundläggande indelning av de sydsvenska bonaderna i geografiska områden med ledning av teknik, motiv, färgval osv.

En bonad som jag tidigare nämnt med representeranter från de olika samhällstånden är gjord av målaren Anders Bengtsson. Medan han låter adelsmannen säga "Jag haver guld och gröna skogar. Jag plågar eder alla," säger bonden "... Jag föder eder alla". Målaren är med andra ord en klarsynt iakttagare av sin samtid. Motivet skall ha haft kontinentalt förslagor och haft samband med det senmedeltida dödsdansomotivet. Detta har målats också av andra bonadsmålare, men då saknas adelsmannens slutord. Anders Bengtsson var bland dem som satte ut beställarens signatur på sina bonader, men genom att forskarna hittat vissa ursprungsuppgifter har de kunnat spåra honom till Färgaryds socken i Västergötland där han föddes år 1723 och "dödde af håll och sting" år 1781.

I Breareds socken i Halland levde mellan åren 1757 och 1827 målaren Johannes Nilsson. Hans kompositioner är väl genomarbetade. Han fyller hela bildfältet med figurer och dekorativa element, bl a små blåa moln med mörkare kontur. Han ger motiven bestämd riktning och åstadkommer djup i bilderna genom att t ex låta figurerna skära över varandra, eller genom att framställa föremålen i perspektiv. Den fasta kompositionen som de dekorativa elementen hjälper till att skapa, gör det möjligt för honom att framställa händelser med dramatisk slagkraft. Självt blev jag mycket förtjust i "Jeriko Murar om kull falla".

Överhuvudtaget var det spännande att få tillfälle att se dessa bonadsmålningar dels för bildernas egen skull, dels för frågor de väckt om dåtidens samhälle och bonadernas beställare.

Utsällningar som denna ger en inspirerande historieundervisning och det är bara att hoppas att den får efterföljare.

# Hembygdsvörörelsen och industriarbetet

av Staffan Glassel  
bilder: inoleumsnitt av Lennart Glassel

Hembygdsvörörelsen har börjat intressera sig för vårt industriella förflutna. 1978 års årsbok från Riksförbundet för hembygdsvård heter "Arbetsliv - Dokumentation av industri och människa". Den recenseras här av Staffan Glassel.

Intresset för vårt industriella förflutna växer stadigt. År 1978 ägde den tredje internationella industriminneskonferensen rum, med Sverige som värdland. Under året hade Sveriges arkitekturmuseum en utställning kallad Industriminnen och en rad olika aktiviteter ägde också rum över hela landet; forskningsprojekt, studiecirkel, utställningar, artiklar och publikationer. ABF har startat studiecirkel för att skriva arbetets historia.

Intresset är inte heller bara begränsat till Sverige. I USA och övriga Europa har man börjat intressera sig för industriminnesvård. England, världens äldsta industriland, är kanske det land som kommit längst. Där bedrivs "industrial archaeology" i stor skala på amatörbasis. Denna internationella rörelses framväxt hänger också samman med den lågkonjunktur och de strukturomvändningar som går över den industrialiserade världen. Det är i kristider, när samhället snabbt förändras, som intresset väcks och växer sig starkt för den kultur som håller på att utplånas.

## Årsboken

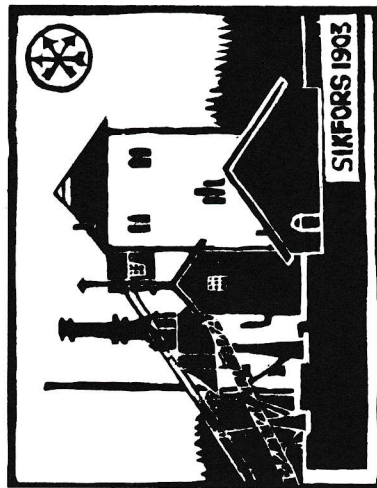
Så har Riksförbundet för hembygdsvård givit ut sin årsbok för år 1978: "Arbetsliv - Doku-

mentation över industri och samhälle". En studieplan håller på att utarbetas till boken.

Hembygdsvörörelsen kanske många tror bara sysslade med agrarsamhället och det för länge sedan förflutna. Men rörelsen håller på att förändras och finna en ny identitet. Orienteringen leder till ett ökat intresse för en dokumentation av vår egen tid och för att föra fram kulturminnena till nutiden. Där har industriminna en given plats. Gårdagens hembygdsgårdar blir kanske morgondagens kvartersgårdar och grannskapsmuseum. Förbundsföranden Ivan Svanström skriver i bokens förord att "Temat för denna årsbok är således industrimiljöer och vi vill därmed markera den svenska hembygdsvörörelsens strävan att öka intresset hos hembygdsvörbund och hembygdsvöreningar att ta upp industrimiljöer på sitt program."

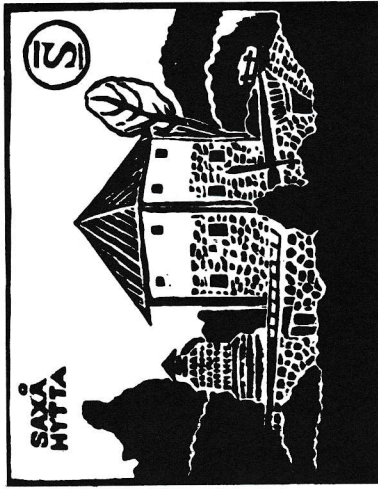
När hembygdsvörörelsen startade var det främst för att rädda jordbrukets och landsbygdens kulturhistoriska minnen då industrisamhället svepte över landet. På så sätt bevarades en del av det kulturella arvet från förfäderna. Men tiden har gått och den som idag vill veta något om sina föräldrars eller far- och morföräldrars levnadsvörhållanden måste oftast söka sig till industriella miljöer. Och





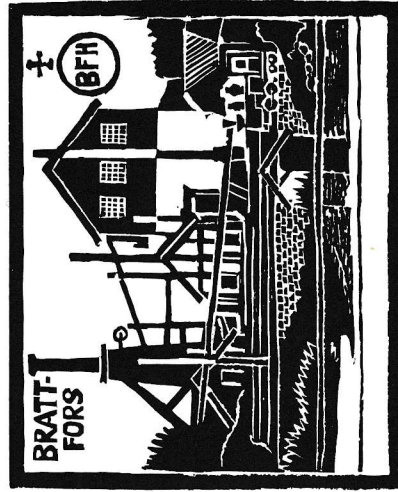
**Sifors hytta (1631-1953).**

*I övre högra hörnet hyttans stångjärnsstämpel.*



**Saxå hytta (omnämnd 1540-1909).**

*Tackjärnsstämpel i övre högra hörnet.*



**Brattforshyttan (omnämnd 1540-1920).**

*Tackjärnsstämpel i övre högra hörnet.*



**Motjärnshyttan (1699-1916).**

*Tackjärnsstämpel i övre högra hörnet.*

det börjar bli bråttom. Industrimiljöer åldras snabbt. Äldre arbetare faller ifrån, arkiv går förlorade och de byggnader som inte rivs p g a om- eller nybyggnader förfaller snabbt i avsaknad av underhåll.

#### Föreningarnas uppgift

Arkitekt Gunnar Sillén vid riksantikvarieämbetet skriver i ett kapitel konkret om hembygdsföreningarnas uppgift när det gäller att dokumentera arbetets historia. Sillén redovisar hur man kan gå till väga, leta i arkiv hos företag och lokala fackklubbar, intervjuar äld-

och arbetade i den miljön.

Viktigt är även, skriver Sillén, att det material som tas fram dels förvaras på ett betryggande sätt och dels sprids, kanske i form av en utställning eller en tryckt skrift.

#### "Industriarkeologi"

I årsboken skriver författaren Sven Lindqvist om att gräva där du står och etnologen Gösta Arvason om ett projekt att dokumentera människans anpassning till dagens industri- miljö i Göteborg.

Men de flesta artiklarna handlar om "industriarkeologi". Det handlar om textilindustri-inventering i Borås, Bryggeriinventering i hela landet och industriminnesinventering i Skaraborg, Gävleborgs län samt Värmland.

Strukturomvandlingen under 1960-talet drabbade Värmland hårt. Det är därför nu ett landskap fullt av nedlagda gruvor, hyttor och bruk. Värmlands museum i Karlstad har sat- sat hårt på att dokumentera landskapets in- dustriella arv, tillsammans med hembygdsfö- reningarna. Detta beskriver Helene Sjunnes- son, som är amanuens vid museet. Man har gjort flera översiktliga inventeringar av de in- dustrihistoriska miljöerna. För några år sedan bildades organisationen Föreningen Värm- ländska industriminnesmärken, av hem- bygdsföreningar, kommuner, företag och museet. Föreningen har till uppgift att bevara de märkligaste monumenten i länet och göra dem tillgängliga för allmänheten. Föreningen övertar nyttjanderätten till minnesmärkena och svarar genom museet för förvaltning och information till turister. Ett exempel är Bratt- forshyttan med en av de bäst bevarade mas- ugnarna i Värmland.

Sjunnesson nämner också att museerna ba- ra hinner med översiktliga undersökningar. För att göra djupare studier krävs arbete av hembygdsföreningar och andra lokala organi- sationer. "Det är ju också för människorna på det lokala planet som strukturomvandling- arna blir mest kännbara." Ett konkret exem- pel på sådant arbete är Hamra vadmalstämp. Den rustades upp år 1978 och ägs av Ekshä- rads hembygdsförening. En gång fanns vad- malstämpar i var och varannan socken. Nu

söker man gamla som fortfarande kan kons- ten att stampa vadmal. På motsvarande sätt håller Saxå hytta på att rustas upp med hjälp av AMS-medel.

#### Fröasa handpappersbruk

Boken avslutas med ett handfast exempel. Gösta Lindström, ordförande i Virserums hembygdsförening, beskriver Fröasa hand- pappersbruks öden. Brukshuset uppfördes omkring år 1800 och anläggningen fick sin kraft av ett vattenhjul. Där tillverkades skrivpapper, papp för emballage samt tak- papp fram till år 1921. Då såldes byggnader- na, monterades ned och fraktades till Göte- borg för att vara med på jubileumsutställ- ningen. Dock gick det ej att ordna vatten till kvarnhjulet så byggnaderna blev bortglömda i ett hörn av Lisebergstomten. Men efter knappt 40 år var det så dags att flytta hem pappersbruket till Virserum igen. Hembygds- föreningen monterade upp bruket, forskade fram dess historia, spårade hantverkskunniga personer och år 1970 kunde man tillverka Fröasapapper igen. En länk i pappersindust- rins historiska utveckling var åter på plats.

Studien av historien ger oss inte bara medel att förstå vår samtid bättre utan även att ver- ka för en bättre framtid. En människa utan historia är en människa utan minne. Det be- hövs en brett förankrad rörelse som engage- rar sig i minnena från det industriella samhäl- let och industriarbetarnas liv. Där kan den bortåt 300 000 människor starka hembygds- rörelsen spela en viktig roll. 1978 års årsbok ger en bred och engagerande skildring av det arbete som redan påbörjats.

ARBETSLIV - Dokumentation av industri och människa. Red Birgitta von Malmberg. 114 s. Bygd och Natur årsbok 1978. Stock- holm 1978. Pris ca 40:-

ISBN 91-85 124-26-5



## Skönlitteratur

Gunnar Adolfsson. SEKLERS GÅNG. 286 s. Zindermans, Göteborg 1978. Pris: ca 52:-

ISBN 91-528-0253-1

Av Adolfsson har jag tidigare läst romanen "Född i våra dalar", som för mig var en stor läsoplevelse. Därför hade jag kanske för högt spända förväntningar inför denna bok, förväntningar som inte alls infriades.

Fyra "tidsbilder" från fyra sekler - 1600-till 1900-tal - handlar om förtroymått och egendomslösa människor, men också om solidaritet och framtidstro. Innehållet är alltså angeläget, och rent språkligt är formen god, men det saknas tyvärr ändå något som ger liv åt romanen och dess människor. Den tredje berättelsen var läsvärd, men som helhet förblir boken ändå i all sin präktighet tråkig.

Britta-Lena Jansson

Lars Ardelius. TID OCH OTID. 429 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 86:-

ISBN 91-1-781422-7

Romanen utgör en fristående fortsättning på "Och kungen var kung" (1976), som var fördelen i en planerad trilogi. Denna kommer att sträcka sig från 1808 fram till andra världskriget. Andra delen skildrar den intränta tiden 1868-1897, en tid då industrin i Sverige expanderar och arbetarrörelsen börjar gro. Men tyvärr får inte detta skeende någon framträdande plats i romanen.

Två berättelser löper parallellt. Den ena följer en driftig tegelbruksägares son, den andra följer de fattiga, rallaren, sågverksarbetaren Jakob och systrarna Maja och Disa.

Ardelius avser att skildra Sverige i slutet av 1800-talet, men han har inte lyckats ge sina

personer den tidens språk. Han försöker på andra sätt ge en tidsbild - men det räcker inte.

Åke Svensson

Honoré de Balzac. LILJAN I DALEN. Övers. Jan Stolpe. 375 s. PAN/Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 49:-

ISBN 91-1-781151-1

Sedan några år tillbaka har bl a Norstedts förlag låtit utge nyöversättningar av romaner ingående i "Den mänskliga komedien". Det är naturligtvis en stor kulturhistorisk händelse att också svenska läsare får tillgång till brukbara översättningar av dessa verk.

"Liljan i dalen" berättar om en ung blivande karriär, som får en äldre dam, fru de Mortsauf, till beskyddarinna. Det är denna kvinna som är "Liljan i dalen" och kärleken mellan henne och den unge mannen utvecklas till en passion som får en dödlig utgång. Under berättelsens yta finns Balzacs samhällsteorier, där även passionen har en given plats för att upprätthålla den bestående ordningen.

Jan Stolpe har lyckats att med precision överföra Balzacs ordrika och beskrivande prosa till svenska.

Vi har bara att tacka och ta emot.

Svante Svensson

Simone de Beauvoir. AVLED STILLA. Övers. Lily Vallqvist. 118 s. Bonniers, Stockholm 1977. Pris: ca 27:-

ISBN 91-0-042231-2

Simone de Beauvoir skildrar i denna bok sakligt och med stor inlevelse sin cancersjuka mors svåra dödskamp. Gradvis blir modern sämre och smärtorna ökar. Men läkarna ser

en prestation i att, om än tillfälligt, kunna förbättra patientens tillstånd, och vidtar olika livsuppehållande åtgärder. Modern hålls ovetande om sitt dåliga tillstånd.

Romanen är ett starkt och gripande inlägg i debatten om sjukvård och dödshjälp. Den utgör ett personligt dokument, som tydligt visar det grymma och omänskliga i sjukvård, som enbart tjänar till att förlänga dödskampen.

Samtidigt skildras den komplicerade mor-dotterrelationen. Beauvoirs kluvna inställning till modern, beroendet och aggressionerna, aktualiseras för henne genom moderns sjukdom och död.

Boken är viktig och läsvärd. Den är också litterärt njutbar trots att den nästan bara skildrar ett sjukdomsförlopp.

Ingrid Schwanborg



Ill.-Kaj Stuart-Beck

Horst Bienek. SEPTEMBERJUS. Övers. Margaretha Holmqvist. 253 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 70:-

ISBN 91-1-781212-7

"Septemberjus" är en fortsättning på romanen "Den första polkan". Bienek berättar där om befolkningen i den lilla staden Gleiwitz, belägen på gränsen mellan Polen och Tyskland. Kriget har nu brutit ut i och med att Tyskland överfallit Polen i september 1939. De nationella frågorna och motsättningarna speglas bland befolkningen som lever i ett område präglad både av den polska nationens tragiska historia och av de tyska staternas enighetssträvanden. Boken kan te sig en smula snårig i sitt återgivande av samtal och vardagligheter med ett myller av namn och hänsyftningar. För den som intresserar sig för de nationella frågorna och hur de utnyttjas av aggressiva stormakter bör denna roman vara givande.

Lasse Sjöquist

Vladimir Bukovskij. OCH VINDEN VÄNDER IGEN. Övers. Katarina Wahlgren. 455 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 95:-

ISBN 91-1-783302-7

Den föredetta mentalpatienten Bukovskijs bok om sin kamp för mänskliga rättigheter i Sovjetunionen är en av de friskaste och sundaste böcker man kan läsa. Den är helt lysande skriven.

Den är också en ytterst intressant analys av det allmänna läget i Sovjet av idag, och särskilt av hur den förhärskande ideologin ser ut. Den idévärld som under Stalins tid var en realitet - i kraft av både det socialistiska uppbyggets resultat och den blodiga terrorn - har nu blivit en tom ritual. Ingen kräver, menar Bukovskij, att man ska tro på de eviga kampanjerna och allt prat om framsteg; men man får inte säga att kejsaren är naken.

När man betänker att det system han bekämpar kallar sig socialistiskt, förstår man att Bukovskij är glödande antikommunist.

Lars Åke Augustsson

Ann Margret Dahlquist-Ljungberg. ISÖGA. 184 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 54:-

ISBN 91-1-781461-8

"Isöga" är en bok med bitande satir, groteskerier, kärleksdikt, bekännelsedikt. Ann Margret växlar mellan högt och lågt, hennes språk är ibland arkaiserande och avhugget, ibland mjukt och böljande. Hon målar skrämmande visioner, och hon gör inga utfästelser om lättköpta lösningar. Vad som finns är det personliga ansvaret i kampen mot framstegsraseriets "isöga".

Hon talar för lagbundenheten i naturen, historiens gång utan kedjereaktioner startade av människors framfart. Mycket av styrkan i hennes dikter beror av det direkta tilltalet, den kompromisslösa uppriktigheten. Hon råds inte att kalla dumheten vid namn, som i dikten "Till en raggare".

Bokens sista avdelning skulle kunna stå som karaktäristisk av hela samlingen: en



”vredens sång”.

Är det människan själv  
som är det största hotet  
i vår hotade värld?

Roy Isaksson



Sven Delblanc. GRÖNA VINTERN. 104 s.  
Alba, Stockholm 1978. Pris: ca 45:–

ISBN 91-7458-184-8

”Gröna vintern” är det namn Sven Delblanc ger den kalla sommaren 1978, som han tillbringade med att skriva om den svenska litteraturens historia från Rökstenen till och med Strindberg. Emellanåt ”hallucinerade” han; Don Quijote kom på besök liksom den samtidiga kollegan Bunny Boy.

Det är många spännande tankar som Delblanc här formulerar. Särskilt intressant är, tycker jag, hans skiss över den folkliga stilsens historia i svensk litteratur. Och slutsatsen som han drar; att en folklig stil inte är något som växer fram spontant – ”Skriv som du talar!” – utan ständigt på nytt måste erövrats genom medvetet arbete.

En del av materialet har tidigare varit publicerat i Dagens Nyheter, men ungefär hälften är nyskrivet. Det har blivit en rolig och kunskapsrik liten bok om svenska språket och litteraturen.

Christina Ericson

Per Olof Enquist. MUSIKANTERNAS UT-TÅG. 373 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 90:–

ISBN 91-1-781402-2

Med ”Muqikanternas uttåg” har Per Olof Enquist på ett utmärkt sätt sällt sig till den mäktiga tradition inom svensk litteratur som på ett realistiskt och blodfullt vis skildrar det svenska folkets öden och äventyr. Romanen utspelar sig i Västerbottens kustland med centrum i sågverksamheten Bureå. Tiden är åren före storstrejken 1909. Religiositeten är

stark hos befolkningen och när fackföreningens rörelsen och socialismen når fram till arbetarna blir kollisionen obarmhärtig. Men ur de omvälvande motsättningarna formas en arbetarrörelse präglad både av en kärv och folklig religiositet och av en medvetenhet om politisk och facklig organisering.

Boken utgör ett utmärkt exempel på hur varje ny rörelse som uppträder i samhället antingen förkastas eller också tas till folks hjärtan och då på folkets egna villkor.

Lasse Sjöquist

Per Agne Erkelius. DRÖMMEN OM JOHANNES. 225 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 85:–

ISBN 91-1-781172-4

Romanen ”Drömmen om Johannes” är en fristående fortsättning på ”Fotografen” från 1976.

Intressant är vad författaren säger i efterskriften: ”... När jag skrev ’Fotografen’ använde jag min fars dagböcker som underlag för skildringen av tid och miljö.

För ’Drömmen om Johannes’ har jag utnyttjat samma dokument.

Figurerna har däremot fått gå sina egna vägar, som det brukar heta...”

Och figurerna, det är bland andra Markus och Nanny. Man får följa en del av deras liv tillsammans, hur de själva utvecklas av de svårigheter som de möter. Bakgrunden är 30-talets ekonomiska kris. Drömmen om Johannes, den avlidne brodern till Markus, är symbolen för oförverkligade drömmar i livet, men också för ett förhållningssätt till olyckan.

Berättelsen är drömlig, ibland litet långsam och tröttande, men dessemellan är läsningen gripande och intressant.

Madeleine Ågren

Björn Holm. RYSSEN KOMMER! 281 s. Askild & Kärnekull, Stockholm 1978. Pris: ca 66:–

ISBN 91-7008-910-8

Sommaren 1719 led Sverige fortfarande av sviterna efter Karl XI:s framfart. Folket var

utmattat och trött på krig och höga skatter. Då beslöt sig den ryske tsaren att en gång för alla krossa Sverige. Med en jättelik armad trängde ryssarna långt in i Stockholms skärgård, brännande och härjande. Det är en händelse som satt djupa spår. Mycket av den traditionella rysskräcken baserar sig på vad som hände då.

Företsättningarna för att göra en intressant och spännande roman om denna händelse är mycket goda. Men av det försök som Björn Holm gör med ”Rysen kommer!” blir platt intet. Han gör alltsammans till ett pojkboksäventyr, en tvekamp mellan två skarpa hjärnor, den svenske spionen Stephan Löfving och den ryske översten Thomas Anatolij.

En trist och ointressant bok.

Dan Israel

Björn Julén. INGENS HUNDAR. Dikter från Indien. 65 s. Bonniers, Stockholm 1978. Pris: ca 35:–

ISBN 91-0-043788-3

Björn Julén har varit i Indien och skrivit dikter om det. På några veckor har han sett: Taj Mahal, ett barnlik i floden Yamuna, en hambordell i Bombay, organgeklädda västerländska meditatörer i Poona, en ko som drog en gräsklippare i Chandigarh, och mycket annat. Han har grubblat över skönheten och insett att det kanske är lite ovidkommande. Han har upplevt sig själv, iakttagaren, som Indiens verkliga förtryckare och känt att hans redogörelser för sina intryck står vykortsgenren nära. (Till den genren hör väl också felstavningar av ett lagom antal indiska namn.) I en av de avslutande dikterna antyds att vad han sagt bara är uttryck för en felsyn som måste övervinnas, en möjlig avstamp till verklig insikt. Jaha.

Boken innehåller också översättningar av sex dikter om kärlek av Bombay-författarinnan Kamala Das. Dom är läsvärda.

Erik af Edholm



Hans Kirk. DJÄVULENS PENGAR. Övers. Åke Bergman. Efterskrift Bosse Ek och Kurt Hedberg. 202 s. Ordfront, Stockholm 1978. Pris: ca 65:–

ISBN 91-7324-067-2

Förlaget har all heder av denna vackert inbundna och kunnigt översatta utgåva. Kirks viktiga roman från 1952 om Danmark under tysk okkupation har därmed först nu gjorts tillgänglig på svenska.

Handlingen kretsar kring entreprenadfirman Klitgaard & Sønner, ett familjeföretag som under krigsåren gör fantasivinster, djävulens pengar, på drängtjänst åt ockupanterna. Samarbetsandan flödar med medlöparer. Geringens gillande men stöter också på motstånd i de mest skilda läger, även inom familjen.

Boken ger en trovärdig och skrämmande bild av den moralupplösning som i vissa, förutsägbara kretsar följer eftergiftspolitikens spår. Skildringen känns ännu hotfullt aktuell och allmängiltig, även för vårt lands vidkommande.

Lennart Nyland

Alexandra Kollontay. DEN STORA KÄRLEKEN. Övers. Lennart Westberg. 147 s. Gidlunds, Stockholm 1978. Pris: ca 40:–

ISBN 91-7021-254-6

Alexandra Kollontay diskuterade kvinnofrågan inte bara i sina teoretiska skrifter utan också i skönlitterär form. Novellsamlingen ”Arbetsbiens kärlek” översattes till svenska 1931 (nyutgåva Gidlunds 1976). De tre novellerna från 1920-talet, som ingår i ”Den stora kärleken”, har nu för första gången översatts till svenska.

Kollontay beskriver hur svårt det är för kvinnan att kombinera kärlek och arbete, men hon gör inget försök att förklara varför. Revolutionen 1917 medför inte automatiskt en ny sorts relation mellan kvinna och man. Kvinnan vill diskutera med sin älskade men han lyssnar inte. Han förstår inte hur viktigt arbetet är för henne. Hon är hans kvinna men inte hans kamrat.

”... alla kvinnor i samma dilemma: ar-



bete eller kärlek?" Är den jämlika kärleken fortfarande en utopi? Eller ...

Marianne Fors  
Milan Kundera. AVSKEDSVALSEN.  
Övers. Lennart Holst. 198 s. Bonniers,  
Stockholm 1978. Pris: ca 65:--

ISBN 91-0-041978-8

Kundera var fram till 1970 professor vid film-institutet i Prag och är numera bosatt i Frankrike. Hans roman har ett poetiskt tonfall och en scenisk uppbyggnad. Den utspelas i den slutna miljö som en kurort för ofrukttsamma kvinnor utgör. Det drar ihop sig till en kärlekstriller där så småningom ett politiskt ömt samvete får ödesdigra konsekvenser.

I den mån Kundera diskuterar situationen i sitt hemland är det snarast de politiska följelserna under 50-talet han brottas med. Erfarenheterna är bittra. Människor uppträder både som förföljda och förföljare och bäste vännen förvandlas till bödel. Endast upptäckten av skönheten, som är mer än rättvisan, mer än sanningen men uppnåeligare, ger livet nya värden.

Den paradoxala frågan ställer en ung sjuksköterska: Skall hon tvingas till abort för sin kärleks skull?

Mats Miljand  
Ivar Lo-Johansson. PUBERTET. 449 s.  
Bonniers, Stockholm 1978. Pris: ca 90:--  
ISBN 91-0-041149-3

"Pubertet" är första delen av Ivar Lo-Johanssons memoarer. Fränt uppriktigt och roligt skildrar författaren sina första sjutton år. Många miljöer, människor och händelser känner man igen från tidigare böcker som "Gudnatt, jord" och "Analfabeten", men ändå är allting nytt och fräscht. "Solen står på ett annat ställe." De faktiva berättelserna är förstudier till verkligheten säger Ivar Lo, och genom sin distans och totala ärlighet gör han än en gång en bit av verkligheten gripbar åt oss. När Ivar Lo skriver memoarer skriver han samtidigt en hel klass' memoarer. Det är därför han kan skriva personligt utan att någonsin bli slippigt naveskådande.

Marie-Louise Persson

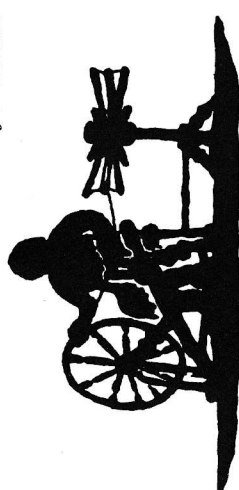
Fabian Månsson. RÄTTFÄRDIGGÖRELSEN GENOM TRON. Skildringar från den frikyrkliga rörelsens genombrott. 322 s. Tidens förlag, Stockholm 1978. Pris: ca 74:--

ISBN 91-550-2252-9

Detta är Fabian Månssons legendariska debutroman från 1916. Den handlar om den frikyrkliga rörelsens genombrott i författarens blekingska hembygd. Det är en viktig bok om en del av vårt arv, om det hårt arbetande folkets kultur och vardagsliv. Också som litteratur är dess värde bestående, om än de lite torftiga dialogerna, sprängfulla av Bibel- och Luther-citat, emellanåt kan bli lite påfrestande för en sentida läsare.

Sorgligt nog är denna nyttgäva behäftad med ett i mina ögon närmast skandalöst fel: den saknar helt kommentarer! Boken borde ha försetts med en fyllig, utredande efterskrift och med förklaringar av dialektala och ålderdomliga uttryck. Som det nu är svävar det fritt i luften, och det är svårt att tillgodogöra sig den tillfullo. Läsaren bör komplettera med t ex Gunnar Ohrlanders utmärkta bok om frikyrkan och arbetarrörelsen, "Hoppets här" (Ordfront 1977).

Kaj Svensson



Rune Pär Olofsson. GULDGRUVAN. 288 s.  
Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 85:--

ISBN 91-1-782212-2

Detta är den tredje och sista delen i en serie om den fredlöse Pär Olsson vid Kopparberget. Vi får följa honom och hans Maria åren 1600-1605, under hans vidare utveckling från fredlös gruvdräng till bergsman, med egen gruvfäkt och fredlösheten upphävd av självaste kung Karl.

Livet går vidare i tvära kast. Svågrar intrigerar, dottern blir tagen av vargen och den

tidigare hustrun går igen. Än hittar Pär en silverskatt, än hittar Maria ett jätteblock av kopparmalm - med slagruta!

Boken genomförs alltså på ett sätt, som påminner om sämre äventyrsromaner. Det är synd på en bra idé. Behållningen av boken är att man - trots allt - får en viss inblick i gruvdriften och livsvillkoren vid Kopparberget för snart fyra hundra år sedan.

Lennart Ilke

Carsten Palmaer. DROPPEN URHOLKAR STENEN. Förford Folke Isaksson. 121 s.  
Kulturfront/Ordfront, Stockholm 1978. Pris: ca 32:--

ISBN 91-7324-099-0

"En doldis blir synlig", skriver Folke Isaksson i sitt förord och pekar på Palmaers benägenhet att hålla sitt eget namn tillbaka och låta sångerna bli allmän egendom. Boken innehåller noter och texter till sånger om Vietnam, om arbetslivet på hemmaplan och vardagen i nuet.

Det är enkla och effektiva texter som tar politisk ställning och vill påverka. Här och var skymtar humorn fram, som mest kanske i "Arbetets hjärte", som är skriven på en fryslingsvenska och driver med Nicolin och hans åsikter om sjukförsäkringen.

Carsten Palmaers texter hör samman med musiken och fungerar sämre som läspoesi. En del av sångerna spelar på händelser som blivit inaktuella, men många av dem förtjänar att användas i många nya sammanhang.

Ulf Bergqvist

Waltraut Pettersson. TID ATT LEVA. 164 s.  
Författarförlaget, Stockholm 1978. Pris: ca 28:--

ISBN 91-7054-273-2

"Tid att leva" är en självbiografisk berättelse om livet på landsbygden i andra världskrigets Tyskland. Vi får följa en flickas uppväxt under mycket fattiga förhållanden i Pommern. Boken skildrar med osentimental realism både det inre och yttre arbetet bland bönderna och de fruktansvärda händelser som krigsnerderlaget utlöste bland dem. Huvudpersonen Irenes far är nazist och när ryssar och po-

lacker lågar in i Pommern försöker han avrätta både sig själv och familjen. Författaren spekulerar inte i orsakerna till dessa händelser men ger i ett kort förord en historisk bakgrund till situationen i Pommern. Bokens anspråkslösa saklighet gör den till en ytterst konkret och skakande skildring av fattigdom, fascism och krig i Europa i vår tid.

Eva Bäckstedt

Bunny Ragnerstam. SKALL JORDEN BLI VA VÅR. Dokumentärroman från åren 1884-86. 478 s. Gidlunds, Stockholm 1978. Pris: ca 83:--

ISBN 91-7021-237-6

Ragnerstam har nu hunnit fram till åren 1884-86 i sin dokumentärromanserie om arbetarrörelsens genombrott. Arbetarförbundet blir alltmer harmöst och många där vill inte kännas vid socialismens idéer. Men så när man fram till att bilda fackföreningar, som ska kämpa för de arbetande medlemmarnas intressen. Tanken på en socialdemokratisk förening väcks också.

Skildringarna av de olika personernas vardag varvas med utdrag ur olika tidsdokument, vilket ger tidsprägel och utblick. Det enda jag har att invända mot är dialogen, där talspråket - trots ansträngningar - inte förfaller helt naturligt.

Men i det stora hela: en utomordentlig skildring av den svenska arbetarrörelsens genombrott.

Britta-Lena Jansson

Povel Ramel. LINGONBEN. 287 s. Författarförlaget, Stockholm 1978. Pris: ca 58:--  
ISBN 91-7054-260-0

Trettiofem år efter "Johanssons boogie woogie vals" och inte en dag för tidigt föreligger "åtta lådor poesi" av friherre Ramel. Poesin känner inte så många humorister, men här öppnar sig sinnesrubbande poesi på rim, både med och utan reson. Via milstolpar som "Släkthuset", "Karl Nilsson", "Birth of the Gammeldans", "Grynkörv" och "Den sista jäntan" förs vi fram till "Jag diggar dej" och "Kristin och Jolin". Ramel är en gudabenådd ordmakare, vars visor visar sig hålla måt-



tet även utan musikaliskt ackompanjement.  
Illustrationer och omslag av författaren.

*Lite fantasi*

gör guld av vanligt grus

Utan fantasi

blir snuset alltid snus

*Roy Isaksson*

Maria Sandels. DROPPAR I FOLKHAVET.  
176 s. LT, Stockholm 1978. Pris: ca 59:–  
ISBN 91-36-01225-4

Maria Sandel (1870–1927) tillhör pionjärerna inom svensk arbetardiktning. Därtill är hon en av våra första verkliga kvinnoförfattare.

Sandels miljö är vanligtvis arbetarkvarten i Stockholm och ofta handlar hennes böcker om socialt förfall contra moralisk resning. Så gör "Virveln", så också "Droppar i folkhavet".

Romanen "Droppar i folkhavet" är en mycket gripande skildring av en ensamstående kvinnas kamp för sig och sitt barn. En ojämn kamp mot förnedring och misär.

Maria Sandel är i mycket en feminist som i mannen ofta tycks se ett hot. "Droppar i folkhavet" är trots det väl värd att läsa.

*Matz Davidsson*

Hans Joachim Schädlich. FÖRSÖKT NÄRHET. Övers. Frederik Sjögren. 190 s. Alba, Stockholm 1978. Pris: ca 56:–  
ISBN 91-7458-138-4

I satirens form berättar författaren i korta prosatexter detaljerat, nästan pedantiskt om människor och förhållanden i sitt hemland, DDR. Han utgår från det mycket lilla för att låta läsaren ana större sammanhang. Språket varierar, alltefter de personer han, gärna i jagform, berättar om; partibyråkrater, vilna ungdomar etc. Det är svårtillgängligt, stundom påfrestande.

Flera texter, däribland titelberättelsen och historien om när tyske kejsaren kommer på besök till tyske kejsaren träffar direkt, andra kräver större kunskaper om DDR och tysk historia än jag besitter. Problemen med att skriva i DDR diskuteras i "formuleringsförsök".

ströms – sorgligt nog. Men rolig är den.

*Kaj Svensson*

Håkan Strängberg. VAD VET GLENN MILLER OM OLSKROKEN. 102 s. Steg-lands, Göteborg 1978. Pris: ca 44:–  
ISBN 91-7062-349-X

Jag har aldrig haft förmånen att få vistas någon längre tid i Sveriges arbetarhuvudstad, Göteborg. Men jag föreställer mig att Håkan Strängberg i sin debut har lyckats fånga lite av det stämningsläge en utsocknes gärna förknippas med staden ifråga.

Författaren låter stadens sentida utveckling, präglad framför allt av hoten mot varvsindustrin, speglas i en samling färgstarka och levande människoporträtt, företrädesvis av äldre arbetare som på ett eller annat sätt berörs av krisen.

Ett annat bestående intryck är Strängbergs rappra berättarteknik, som i kombination med valet av ett lite större typsnitt än vanligt, gör volymen till en verkligt angenäm bekantskap.

*Lennart Nylund*

Tomas Tranströmer. SANNINGSBARRI-ÄREN. Dikter. 46 s. Bonniers, Stockholm 1978. Pris: ca 45:–  
ISBN 91-0-043684-4

Tomas Tranströmers nya dikter har samma kvaliteter som hela hans tidigare lyriska produktion: en precis och osentimental ton, ett sällsamt enkelt, friskt och innebördesrikt bildspråk. Och i botten för hela hans författarskap denna djupt demokratiska övertygelse.

Ändå är detta kanske hans mörkaste bok. Han registrerar frihetens möjligheter i kärleken, naturen och i musiken, men det är fråga om friheten som möjlighet, inte som faktum. Bokens längsta dikt och en av de bästa, "Schubertiana", etablerar en oväntad och givande spännvid mellan kompositören och hans musik och dagens New York; men vad händer när musikstycket, frihetens reservat, tar slut? Tranströmer har en realistisk syn på världen – realism i ordets verkliga mening – i det han inte bara ser vad världen är, utan vad

den kunde vara. I sin lyrik är han en av de viktiga förvaltnarna av vårt svenska språk.

*Lars Åke Augustsson*

Vassilis Vassilikos. RÄTTSLÄKAREN. Imaginär dokumentärroman. Övers. Kerstin Tovi. 229 s. Alba, Stockholm 1978. Pris: ca 57:–  
ISBN 91-7458-164-3

En suveränt skriven bok av samme författare som skrev romanen "Z" (många av oss minns den säkert från biodukarna). Bakgrunden är juntans diktatur i Grekland. "Berättaren" är en rättsläkares assistent, vars säregna personlighet ger en speciell klang åt berättelsen.

Detaljrikt och noggrant avslöjas mer och mer av omständigheterna kring det bestialiska mordet på en känd skeppsredares hustru. Gradvis framträder också det obarmhärtiga förtrycket i landet, skeppsfledaraffians spel med de politiska makthavarna, korruptionen, bl a hos jurister och rättsläkare som ofta har att dölja mord och avrättningar. Romanen visar hur det ekonomiska maktspelet leder till en total avsaknad av respekt för livet och friheten, och naturligtvis till en fullkomlig brist på hederlighet och till råhet, sadism, masochism. Assistenten själv är ett offer för detta. När han slutligen revolterar mot förtrycket, gör han det på ett förvridet sätt.

*Madeleine Ågren*

Anna Westberg. PARADISETS DÖTTAR. 283 s. Författarförlaget, Stockholm 1978. Pris: ca 54:–  
ISBN 91-7054-271-6

Hur det var att växa upp i ett arbetarhem på 40- och 50-talen och att ha en far som söp ibland, att bli moderlös och att få ett "oäkta" barn vid 18 års ålder berättar Anna Westberg om i sin debutroman. Det skulle ha kunnat bli en eländesskildring, men i "Paradiset dötrar" finns också värme, livsglädje och helig ilska. Med barnet kom självkänslan och med det politiska engagemangets kunskapsförsten. Anna Westberg berättar rakt och drastiskt



roligt men hon hoppar fram och tillbaka i tiden så att det ibland blir svårt att hänga med.

*Marie-Louise Persson*  
Eric Wennerholm. SVEN HEDIN. En biografi. 304 s. Ill. Bonniers, Stockholm 1978. Pris: ca 100:-

ISBN 91-0-043622-6  
Det här är egentligen den enda introduktion som existerar till Sven Hedin. Boken är skriven på ett enkelt språk som bra leder in till Hedins författarskap. Sven Hedin är väl värd att börja läsas igen. Hans grundliga kunskaper och hans stora geografiska intresse och

## Facklitteratur

Leif Aare. ALLAN PETTERSSON. 231 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 125:-  
ISBN 91-1-783412-0

Det som skiljer Allan Pettersson, "proletärtonsättaren", från de flesta andra moderna svenska tonsättare är att hans kompositioner står i ett omedelbart förhållande till hans eget liv. Petterssons musik är ingen steril skrivbordsprodukt utan en personlig jakobsbrottning med det yttersta syftet att finna "sången som stillar ett barns gråt".

Utgångspunkten för Leif Aares biografi är ett helhjärtat ställningstagande för tonsättaren, ett ställningstagande som leder till många rallarsvingar mot olika potentialer i det svenska musikkivet. Aare skildrar initierat, med stöd av intervjuuttalanden och självbiografiska anteckningar, Petterssons fattiga uppväxt på Söders bakgårdar och hans väg till musiken. Han beskriver också Petterssons olika kompositioner, analyserar korfattat deras musikaliska innehåll och redogör för konsertframföranden och grammofooninspelningar.

Sammantaget: en utmärkt och inspirerande introduktion till Allan Petterssons musik.

*Margareta Zetterström*

hans absoluta blick för landskapet (han hade en teodolit inbyggd i hjärnan så att säga) gör honom ovärderlig för den som är intresserad av Asien. Den här boken har också svaghet. Den leder inte ut Sven Hedins förhållanden till nazismen. Den slutar över. Den är också fylld av konstigheter som att man nu förtiden i Kashgar skulle hittat diskotek och ett våldsamt nattliv och ungdomar med sexualsymboler i kedja runt halsen. Det måste han ha från en mycket grumlig källa! Kashgar var nog livligare på Hedins tid än nu! Som introduktion är boken i alla fall läsvärd.

*Gun Kessle*

Ronny Ambjörnsson. FAMILJEPORT-RÄTT. Essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien. 188 s. Gidlunds, Stockholm 1978. Ill. Pris: ca 40:-

ISBN 91-7021-248-1

Detta är en historiebok, som handlar om var och en av oss. Den beskriver familjens, kvinnofrågans, begreppet "barndomens" och "kärlekens" historia. Författaren behandlar vart och ett av ämnena i fyra uppsatser, varav tre tidigare publicerats.

Ovannämnda begrepp är idag så intimt införlivade med vår världsbild att de tycks universella och biologiskt betingade. Ambjörnssons tes är att begreppen är föränderliga och underkastade historiens växlingar. Tydligt tycker jag det gäller synen på barnen, där förändringarna belyses med härresande exempel på olika bestraffningar av barn under 1600-talet.

Här finns viktig kunskap att hämta i en tid då den borgerliga kärnfamiljen starkt ifrågasätts.

*Sophie Hedin*

Lars-Ola Borglid, Annty Landherr. REVOLUTION I ALLAHS NAMN. En bok om Libyen. 198 s. Raben & Sjögren, Stockholm 1978. Pris: ca 74:-

ISBN 91-29-52301-X

För de flesta var Libyen på sin höjd en ointressant sandhöj i Nordafrika ända till oljekrisen 1973. Sedan dess har massmedia öst galla över Libyen och dess president Gadaffi. Han har beskrivits som en religiös fanatiker, en anti-kommunistisk, anti-israelisk terrorist. Jag vågar påstå att vår okunnighet om landet är lika stor idag som innan 1973. Hur många känner till Libyens ambitiösa satsning på industrialisering, utbildning och sociala reformer, på enorma konstbevarningsprojekt för att få öken att blomma eller på avancerade försök med direktdemokrati.

Det är detta okända Libyen som Borglid och Landherr skildrar. Mest blir det bara skrapningar på ytan, men som en första introduktion duger boken.

*Dan Israel*

Joseph Epes Brown. DEN HELIGA PIPAN. Svarta Hjortens berättelse om Oglala Sioux-indianernas sju riter. Övers. Anna Greta Tor-née. 166 s. Författarförlaget, Stockholm 1978. Pris: ca 46:-

ISBN 91-7054-268-6

Riterna kring den heliga pipan, den som i sig är hela världsalldet, är lika invecklade som fascinerande. Minsta kryp och ting ingår i den symbolvärld, där allt är återspeglings i materiell form av det gudomliga väsendet. Därför måste en rättroende indian ödmjuka sig inför minsta myra. Parallellerna med världsreligionerna är många. Men medan tex mycket i kristendomen går ut på passiv dyrkan, deltar indianen hela tiden aktivt i rituövningen. Ofta under stora fysiska umbäranden.

Du och jag har mycket att lära av denna bok. Inte minst borde vi ta efter indianernas sätt att umgås med varandra och den omgivande naturen. Men då måste vi "förstå med hjärtat och inte bara med huvudet" som Svarta Hjorten uttrycker sitt fredsbudskap.

*Bengt Dagrin*

Kerstin Davidsson, Jan af Geijerstam, Pia-maria Hallberg, Eva Hult. MÜNCHEN-BRYGGERIET. En arbetsplats under hundra år. 112 s. Ordfront, Stockholm 1978. Pris: ca 40:-

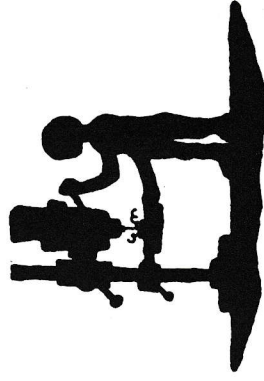
ISBN 91-7324-094-X

Under drygt hundra år (1857-1971) producerades öl vid Münchenbryggeriet i Stockholm. Det var en stor arbetsplats. Om den har en grupp inom Arkivet för folkets historia skrivit en bok.

I boken läggs tyngdpunkten vid sekelskiftet, bryggeriets storhetstid. Det redogörs för tillverkningsprocess, arbetsmiljö och olika yrkesspecialiteter. Det var en hård arbetsmiljö med arbetstider på 13 timmar per dygn, men också kamratskap och värme. Många fotografier från sekelskiftet illustrerar miljön. Den sega, fackliga kampen för drägligare arbetsvillkor beskrivs. Boken avrundas med en beskrivning av Münchenbryggeriets sista år och intervjuer med arbetare som arbetat tiden före nedläggningen.

Just nu diskuteras vad som skall ske med Münchenbryggeriet. Därför kommer boken lämpligt.

*Staffan Glassel*



Mauritz Edström. MITT ÅDALEN. En berättelse och bilder. 261 s. Liber, Stockholm 1978. Pris: ca 85:-

ISBN 91-38-04279-7

Mauritz Edström skildrar i bild och text en resa till det Ångermanland som han lämnade för journalistbanan för drygt 30 år sedan. Edströms personliga utgångspunkt är hans önskan att återse hembygden och de minnen som finns kvar av föräldrahemmet.



Boken är alltså dels en självbiografi, som får konturer genom Edströms intervjuer av släktingar och skolkamrater, dels en tillbakablick över Ådalens historia, skogsindustrins uppsving och strukturrationaliseringens bittra eftersmak.

Edström lyckas bra med sitt försök att knyta ihop de personliga motiven med en skildring av en landsändas ensidiga beroende av skogsindustrin. Det gör också boken intressant och allmäntillgänglig. Strukturrationaliseringen är inte längre enbart ett norrlandsproblem.

*Barbro Sjöström*  
Carl Eichwurzel (text), Neil Goldstein (bild), Mona Larsson (text). SLUTDIKAT. Kronotorpare i byn Naisheden, Norrbotten. 159 s. Liber förlag, Stockholm 1978. Pris: ca 85:--  
ISBN 91-38-04366-1

Under 1920-talets första år kom Carl Eichwurzels far som kolonist till Norrbotten från Skåne. Arbetslösheten var stor och många drömde om jord att bruka. Det var Domänverket som upplåtit sina kronoparker i norr, man ville utnyttja myrmarkerna och behövde arbetskraft i skogen. Kronotorparna i andra generationen tvingas nu i många fall flytta. Kronotorpen ska läggas ner och rationaliseringarna i skogen gör att jobben minskar.

Carl Eichwurzel, kornotorpare i byn Naisheden, har med hjälp av gamla fotografier och dokument skildrat byn från dess tillblivelse. Neil Goldstein har i vardagsnära och dramatiska bilder skildrat livet i byn idag. Mona Larsson har intervjuat dagens kronotorpare.

Det är en högst läsvärd bok om människors kamp för rätten att bo kvar och arbeta i sin hembygd.

*Tommy Arvidsson*  
Axel Fransson. BERGET. 160 s. Skrivarförlaget/Norrbottens Bildningsförbund, Luleå 1978. Pris ca 35:--  
ISBN 91-7538-005-6

Med denna bok vill Axel Fransson dokumentera en bit av Malmbergets historia och de människor som har arbetat där. Han ger en översikt över Malmbergets uppkomst som

arbetsplats, vilken startade omkring 1735, och han skildrar hur samhället växer fram. Han gör det på ett enkelt och bra språk men tonvikten har lagts fel. Han berättar allför mycket om enskilda personer, platser och händelser som tyvärr inte har den allmänlighet som behövs för att även intressera andra än dem som kommer från den trakten. Men boken tar även upp hur hälsovården fungerade, hur folk lämnade sina hemtrakter för att arbeta i gruvorna osv men dess "allmänna" kapitel har fått för lite plats.

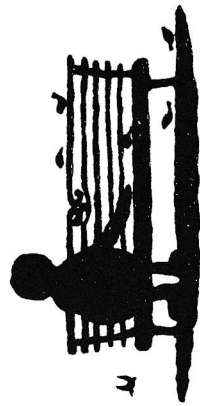
*Stig Hansén*  
Hans Furuhausen. BRÖD OCH SKÅDESPEL. Nio essäer om antikens kultur och samhällsliv. 135 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 59:--  
ISBN 91-1-783402-3

Kampen om spannmålsförsörjningen bestämde utvecklingen i de tidiga högkulturerna runt Medelhavet. Sumerer, egyptier, greker och romare brottades alla med problemet. Folkförsörjningen präglade hela den klassiska tidens politik. Städernas tillväxt var helt beroende av hur detta problem löstes. När försörjningspolitiken misslyckades i både Aten och Rom tog den feodala tiden vid och landsbygden blev åter världens centrum.

Furuhausen berättar insiktsfullt och inspirerat om pyramidbyggandets konst och arbetslöshetspolitiken, om professionella idrottsmän och kvinnornas liv i Sparta och Aten, om etruskisk järnhantering, om Roms grundläggning och brödets och skådespelets politiska betydelse i världsstaden.

Furuhausen tecknar några värdefulla drag till förståelsen av vår civilisations första tid och boken rekommenderas alla som tror att antikens historia är tråkig eller utan paralleller till vår egen tid.

*Mats Miljand*



FÖRFATTARNAS LITTERATURHISTORIA. Den tredje boken. Red. Lars Ardelius och Gunnar Rydström. Ill. 479 s. Författarförlaget, Stockholm 1978. Pris: ca 84:--  
ISBN 91-7054-234-1

Med denna tredje del avslutas "Författarnas litteraturhistoria". Den tar vid där den andra slutade - 20-talet - och fortsätter fram till idag.

Liksom i de övriga delarna behandlas inte mindre än ett femtiotal olika författare; ibland dock endast i diktform. Så t ex finns ingen ordentlig artikel om Stig Dagerman! Det visar på ojämnheten i den här litteraturhistorien, som består av en samling mer eller mindre intresseväckande bidrag om enskilda författare. Den bör nog inte läsas rakt igenom, utan snarare fungera som inspirationskälla så att man här kan upptäcka författare som man inte tidigare känt till eller glömt att de fanns. I denna sista del finns register till alla delarna.

*Christina Ericson*

Lars Gustafsson. SPRÅK OCH LÖGN. En essä om språkfilosofisk extremism i mittonde århundradet. 134 s. Norstedts, Stockholm 1979. Pris ca 96:--  
ISBN 91-1-783431-7

Boken behandlar tre filosofer, Nietzsche, Johnson, Mauthner, och deras idéer om vissa filosofiska problem, kunskapsteori, meningsteori m m. Filosoferna förenas i sin misstro mot språket, i synen på språket som ett "vilsedande teckensystem". Denna misstro möter vi i dess mest utvecklade form hos Nietzsche och det är i behandlingen av denne fascinerade tänkare som Gustafsson lyckas bäst.

I upptakten ges en idéhistorisk bakgrund till filosofernas arbeten och i en avslutning antyds lösningar på de filosofiska problem författaren diskuterat.

Bokens svaghet är dess oklarhet och brist på stringens. Resonemangen bär godtyckets prägel, premisser och argument är ofullständigt redovisade och avhandlingens slagnummer "svävande referens" blir ej tillfredsställande klarlagt. Till detta kommer en associ-

ativ och impressionistisk stil, föga lämpad för filosofisk text.

Som ciceron till de centrala filosofiska problem baksidestexten talar om är boken användbar.

*Kent Begler*

Börje Hanssen. FAMILJ, HUSHÅLL, SLÄKT. 308 s. Gidlunds, Stockholm 1978. Pris: ca 62:--  
ISBN 91-7021-229-5

Denna bok är en punktundersökning, utförd sedan efter kulturhistoriska studier, som gjordes i en Stockholmsförfört vid två tillfällen: 1957 och 1972. Frågor den ville ha svar på var vad som hände när människor som alltid levte i stabila släktgrupper placerades i främmande städer och vilken människotyp det skapades. Han låter tio familjer komma till tals där de får berätta om sina liv.

Börje Hanssen menar att det går att bygga bättre omgivningar än de som finns idag. För att nå det målet efterlyser han mera kvantitativt inriktad ekologisk forskning.

Boken är trög och svårt skriven och jag tror inte att den lyckas binda andra än verkligt inbitna och intresserade av denna problematik.

*Stig Hansén*

Ola Holmgren. KÄRLEK OCH ÅRA. En studie i Ivar Lo-Johanssons Måna-romaner. 254 s. Liber, Stockholm 1978. Pris: ca 65:--  
ISBN 91-38-04368-8

1932 debuterade Ivar Lo-Johansson skönlitterär med romanen "Måna är död". Bakom sig har han nio volymer, bl a reseskildringar. Framför sig har han statarberättelserna. Med hjälp av begrepp hämtade från aktuell litteraturteori och språkfilosofi visar Ola Holmgren i sin avhandling vilka idéer som präglar romanen. Han påvisar hur motsatsparen arbetekärlek, åra-kärlek och realism-romantik finns inbyggda i texten och hur de får sin lösning då Måna dör. Boken är ingen statarroman och avhandlingen behandlar inte Ivar Lo som statarnas diktare. Men Holmgren visar utifrån de två upplagorna av romanen hur



statarskildringarna förändrat Ivar Los kvin-  
nobil.

1966 publicerade Ivar Lo "Astronomens  
hus". Där fullföljer och kommenterar han  
romanen om Måna. Jämfört med Holmgrens  
avhandling är den tunga romanen lättläst.

Lars Andrée

Anders Johansson (text). Per-Ole Larsson  
(foto). ÖLANDS STORA ALVAR. Männi-  
skor och miljöer. 149 s. Liber förlag, Stock-  
holm 1978. Pris: ca 95:--

ISBN 91-38-04350-5

Ölands stora alvar är en fyrtio kilometer lång  
kalkstenshed, nära nog trädlös och med ett  
mycket tunt jordlager. Här har folk bott och  
arbetat sedan urminnes tider, många fornynd  
berättar om detta.

Boken behandlar alvarets historia från  
järnåldern fram till våra dagar. Många männi-  
skoöden passerar förbi både genom äldre  
uppteckningar och genom författarnas inter-  
vjuer med nu levande ölänningar.

Alvaret har ett mycket säregnet växt- och  
djurliv som ingående beskrivs i texten och i  
de många fina bilderna.

Boken ger en heltäckande skildring av en  
del av Sverige igår och idag. Den är läsvärd  
både för den som har intresse för den öländs-  
ka naturen och folkkulturen. En litteraturlista  
finns för den som vill tränga djupare in i äm-  
net.

Tommy Arvidsson

Ewa K. Kossak. IRRANDE STJÄRNA. Be-  
rättelsen om den legendariska Dagny Juel.  
Förkortad och översatt av Christina Wollin.  
243 s. Bonniers, Stockholm 1978. Pris: ca  
98:--

ISBN 91-0-043807-3

Detta är en trist historia om mänskligt förfall.  
Författarinnan har fascinerats av "myten"  
om Dagny Juel och arbetat med att "söka  
sanningen om henne i böcker och handskrif-  
ter".

Dagny Juel var norska, hon kände Edvard  
Munch, träffade August Strindberg i Berlin

Lu Hsun. HOPPET TILLHÖR FRAMTI-  
DEN. Essäer i urval. Övers, urval och kom-  
mentar Shiu-pang Almqvist, Tomas Almqvist  
och Lennart Lundberg. Förord Jan Myrdal.  
Efterord Lennart Lundberg. 182 s. Oktober-  
förlaget, Stockholm 1978. Pris: ca 45:--

ISBN 91-7242-156-8

Mitt första möte med Lu Hsun var utställ-  
ningen på Nationalmuseum i höstas. Lu Hsun  
imponerade. Hans arbete med att återuppliva  
det kinesiska träsnittet liksom att införa ett  
nytt användbart skriftspråk, kommer jag spe-  
ciellt ihåg - ja, överhuvudtaget att han käm-  
pade för en folks kultur mot en gammal och  
sjuk förtryckarkultur i det tidiga 1900-talets  
Kina. Den kampen genomgår också boken  
"Hoppet tillhör framtiden", som består av  
korta debatterande artiklar (essäer) om litte-  
ratur, träsnitt, kritik m m, fylla av kvickhet  
och underfundig humor. Läs den, den har  
massor att lära oss i vår kamp för en folks  
kultur idag. Dessutom är den ju förbaskat  
rolig!

Pär Gustafsson  
Jan Myrdal. KLARTEXTER. Skriftställning  
9. 236 s. Oktoberförlaget, Stockholm 1978.  
Pris: ca 49:--

ISBN 91-7242-154-1

Den första avdelningen i "Klartexter"  
(Skriftställning 9) innehåller texter från åren  
1976 till 1978. Under den perioden debattera-  
de Myrdal bl a kriget, NATO, tysk och  
svensk anpasslighet; han värderade IB-affä-  
ren och kritiserade den dåliga sjukvården.  
Den andra delen - Återblick - innehåller äld-  
re texter. Trettio lärarika år passerar från den  
första texten, ett inlägg på SKUs kongress  
1944 ("Läroverksdomen måste vinnas för  
socialismen"), till den sista, ett Första  
Maj-tal 1975.

"Skriftställning 10" börjar med en intres-  
sant diskussion i "Arbetsjournal under arbe-  
tet med romanen Karriär ...". Andra kapitel  
behandlar "kampen för en folks kultur",  
resor och reseskildringar, "fem positions-  
bestämningar" (några av Myrdals anmärk-  
ningsvärda recensioner av litteratur och

"nya" historietolkningar). Övriga texter, de  
flesta publicerade i Folket i Bild/Kulturför-  
1978, handlar om skolan och psykoterapi, ra-  
sism och om förkrigstider - idag och 1935.  
Skriftställningarna uppmanar till aktivt lä-  
sande. Därför ska de läsas noggrant och kri-  
tiskt. Då är de till god hjälp för ett klart tän-  
kande och ett förnuftigt handlande.

Pär Gustafsson

NATURLÄRA FÖR FJÄLLFOLK. Red.  
Per Lindström. 97 s. Kindbergs förlag i sam-  
arbete med STF, Jönköping 1977. Pris: ca  
74:--

ISBN 91-85668-00-1

Denna bok gör enligt förordet "anspråk på att  
vara en god introduktion för vidare förståelse  
om och vidare studier av vår fjällvärld." Re-  
sultatet är utmärkt. Medarbetarna ger ett  
mycket vederhäftigt intryck. Texten illustre-  
ras åskådligt och rikligt med foton, i färg och  
svarvitt, kartor och figurer.

Boken är indelad i följande kapitel: 1) Fjäl-  
lens terrängformer 2) Klimatet i fjälltrakter  
3) Vandring och vatten, eller vad 4) Fjällväx-  
ter och deras miljö 5) Djur i fjällen 6) Samer-  
na 7) Renskötelsen i Sverige. För mig var de  
fyra första kapitlen de mest intressanta. Där  
fick jag svar på många av de frågor jag själv  
funderat på under mina vandringar.

På en sida i boken förklaras att mygg och  
fågelsång har ett samband. Ingen mygg-ingen  
fågelsång. Mycke' mygg-mycke' fågelsång.  
Aj, aj!

Åke Svensson

Hugh Thomas. SPANSKA INBÖRDES-  
KRIGET. Övers. Olof Hoffsten. Rabén &  
Sjögren, Stockholm 1978. 806 s. Pris: ca  
150:--

ISBN 91-29-51097-X

Hugh Thomas' bok om spanska inbördeskri-  
get är ett s k standardverk med en omfattande  
notapparat och dokumentation. Boken utkom  
1961 och denna översättning bygger på den  
tredje engelska upplagan från 1976.

Nu är det viktigt att studera dokument från  
andra förkrigstider. Spanska inbördeskriget



var ju fascismens generalrepetition inför andra världskriget.  
Verket hade vunnit på en något mer omfattande bildokumentation för att bättre åskådliggöra Thomas' framställning.

*Matz Davidsson*

Alf Thoor. TIO BILDER TILL MUSIKEN. 184 s. Larsons förlag, Täby 1978. Pris: ca 56:--

ISBN 91-514-0092-8

Denna bok vill förankra musiken i verkligheten. Ty, som författaren skriver i förordet, "fristående, uttryckta ur den kultur de är framsprungna ur" är musikens beståndsdelar "lika meningslösa som ord på kinesiska /.../ för den som inte kan kinesiska".

Boken är tänkt att kunna fungera som studiecirkel och därför försedd med studiehandledning. I tio kapitel behandlar författaren kompositioner av Bach, Mozart, Haydn, Beethoven, Berwald, Debussy, Schönberg, Stravinsky, Rosenberg och Blomdahl.

"Tio bilder till musiken" är en sympatisk bok som lockar till aktivt lyssnande. Thoors text är inte invändningsfri men kanske just därför lämplig som utgångspunkt för diskussion. Självt anser jag t ex att författaren driver sin relativism alltför långt när han hävdar att det inte finns någon ståndpunkt som är "rätt" eller "fel" i fråga om datakomponerad musik.

*Margareta Zetterström*

TRE VÄRLDAR. Internationell översikt 1978-79. Red. Leif Ericsson, Gustaf Eriksson, Dan Israel, Rik Ricard, Thomas Svensson. 232 s. Ordfront, Stockholm 1978. Pris: ca 75:--

ISBN 91-7324-096-0

Ordfront utlovade i förra årets upplaga av "Tre världar" en fortsatt utgivning. Nu har årsboken för 1978 kommit. Supermakterna, industriländerna och tredje världen behandlas i var sitt avsnitt. En årskrönika i notisform avslutar boken. Medarbetarskaran har ytterligare breddats och inläggen är genomgående av hög klass.

De nordiska länderna, som i den förra årsboken inte alls fanns med, behandlas i sex artiklar som tar upp bl a "finlandiseringen", den ryska kanonbåtsdiplomatin i Barents hav och den nordiska TV-satelliten. Avsnittet om tredje världen är utförligast. Afrikas Horn, det nya indoktrineringen och kuppen i Afghanistan är bara några av ämnena. En brist är att Latinamerika inte alls finns med.

*Lasse Linusson*

Thomas von Vegesack. MAKTEN OCH FANTASIN. Författare i revolutionen. 229 s. Norstedts, Stockholm 1978. Pris: ca 65:--

ISBN 91-1-783152-0

1743 skall Dalin adlas. Han förtalar då dalupproret. 1789 är bröderna Chénier politiska motståndare. Den ene skriver "Charles IX" som direkt inverkar på franska revolutionen.

27 juli 1830, julirevolutionens första dag, läser Stendhal en minneskrift över Napoleon. Han antecknar i marginalen att man skjuter utanför fönstret och läser vidare. Hugo deltar, och letar hjältar, i fem olika franska revolutioner. Flaubert studerar februarirevolutionen 1848 ur konstnärlig synvinkel och skriver "en förolämpning mot hela mänskligheten". Almqvist vill ha demokrati 1848. Han tvingas fly. Zola flyr kommunens Paris men fortsätter att skriva ögonvittnesskildringar därifrån. Toller kommer upp i ledande politisk ställning under bayerska rådsrepubliken 1919, men hamnar sedan i fängelse.

Faktarikt och konkret berättar Vegesack om åtta författares syn på revolten. Men varför just *dessa* författare och var finns syntesen?

*Lars Andrée*

Moema Viezzer. "OM NI LÅTER MIG TA-LA ...". Vittnesbörd av Domitila Barrios de Chungara, en kvinna från Bolivias gruvor. Övers. Åsa Österman. 246 s. Författarförlaget, Stockholm 1978. Pris: ca 50:--

ISBN 91-7054-296-4

1961 fängslas flera fackliga ledare från den

bolivianska gruvarbetarbyn Siglo XX. Då kvinnorna genomför en hungerstrejk släpps männen fria. Trots kvinnornas framgång möts de av motstånd från männen när de vill organisera sig. Men de ger sig inte. Husmödrakommittén bildas och erkänns så småningom av fackföreningen.

Domitila berättar om sitt arbete i kommittén. Hon berättar om förföljelser och massaker, men också om motstånd och solidaritet. På kvinnokonferensen i Mexico 1975 står Domitila, med sin övertygelse om det gemensamma i kvinnornas och männens kamp, i skarp motsättning till de kvinnor som ser mannen som sin huvudfiende.

Det var på kvinnokonferensen som Moema Viezzer, brasiliansk sociolog, fick idén att skriva ner och sammanställa Domitilas vittnesbörd.

Det är en varm och insiktsfull, lärorik och oförglömlig bok!

*Marianne Fors*

## 5 årgångar

av vår tidskrift har vi nu givit ut. Det har blivit en hel del artiklar om litteratur, historia, bildkonst och annat. Artiklar som är lika aktuella idag. Därför, kryssa för de nummer du är intresserad av, skicka in beställning samt namn och adress (Förr och Nu, Box 16 213, 103 24 Stockholm) eller betala in summan på pg 35 60 72-9. Nedan finns exempel på artiklar om

- ☐ 1/74 Mats Rehnberg berättar om vad folk läste förr  
Det här landskapet är gjort med yxa och lie 5:--
- ☐ 1/75 Bo Gustafsson: Inflationen, är den nödvändig? 5:--
- ☐ 2/76 Den stora striden om kulturhistoria 1881-1882  
(om Strindberg som historiker) 5:--
- ☐ 3/76 Den Gotländska Allmogens Lif  
Alfred Kämpe - Torparsonen som skrev bondeupprorens historia 5:--
- ☐ 2/77 Nils Månsson Mandelgren och det svenska kulturarvet 10:--
- ☐ 4/77 Fabian Månsson - Agitatören som skrev historia 10:--
- ☐ 4 nummer om 4 svenska historiker (Strindberg, Kämpe, Mandelgren, Månsson) 25:--
- ☐ Alla 13 numren av Förr och Nu 75:--

Henning Österberg. GAMLA SUNDBYBERG I BILDER. 112 s. Natur och Kultur, Stockholm 1978. Pris: ca 70:--

ISBN 91-27-00888-6

Sundbyberg har tillägnats en påkostad bilderbok med ordentligt format och fint tryck. Det är specialhandlare P W Andersson som under slutet av 1800-talet och fram till 1910 fotograferade köpingen. Bilderna togs om hand av Sundbybergs hembygdsarkiv och dess föreståndare har nu försett dem med en kommenterande text.

Här stoltserar gumman Hammarbergs gäss, bohemer och konstaplar samt demonstreras första maj. Här visas snickarglädjerika villor, heminteriorer och många gatuvyer. När det var månsken lydde instruktionen att lykttändarna ej skulle tända gatubelysningen.

Om man är speciellt intresserad av Sundbyberg är boken given. Annars inte.

*Staffan Glassel*